

T.C
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANA BİLİM DALI

**“ANTİK ÇAĞDAN AYDINLANMAYA SİYASİ OTORİTE
PROBLEMİ”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Gizem GÜLTEN

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Şule GECE ÇELİKKAN

Haziran 2020
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Dr.Öğretim Üyesi Şule GECE ÇELİKKAN danışmanlığında Gizem GÜLTEN tarafından hazırlanan “Antik Çağ’dan Aydınlanmaya Siyasi Otorite Problemi” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

29/06/2020

Başkan

Doç. Dr. Senem KURTAR

Üye

Doç .Dr. Aysel DEMİR

Üye

Dr. Öğretim Üyesi Şule GECE ÇELİKKAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

.../.../2020

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Antik Çağ’dan Aydınlanmaya Siyasi Otorite Problemi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

29/06/2020

Gizem GÜLTEN

ÖNSÖZ

Siyaset felsefesi yüzyıllar içerisinde şekil değiştirse bile hep var olmaya devam etmiştir. Otorite anlayışı dönemsel olarak zaman ve mekandan etkilenmiş ve farklı bakış açıları tarafından değerlendirilmiştir. Bu çalışmada da otorite anlayışının yüzyıllar içerisindeki değişimi, farkları ve benzerlikleri ele alınmıştır. Tez çalışmamda bana destek olan danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Şule GECE ÇELİKKAN'a ve Babam Yüksel GÜLTEN'e teşekkür ve minnetlerimi belirtmek isterim.

ÖZET

Felsefe ile ilgilenmek Platon'un dediği gibi merak ve ilgi gerektiren bir şeydir. Siyaset Felsefesi çalışmak ise merakın yanı sıra tarih bilmenin de gerekli olduğu bir alandır. Çünkü dönemin özelliklerini bilmediğimiz sürece siyasi yapısını anlamak zorlaşır ve Siyaset Felsefesi ile ilgili bir çalışma yapmak istediğimizde sadece bir kesiti ele almak bazı şeylerin temellendirilmesinde yetersiz kalır. Bu sebeplerden tez çalışmamı geniş bir zaman dilimi içerisinde ele aldım. Bu çalışma “Antik Çağ'dan Aydınlanmaya Siyasi Otorite Problemi” dir. Bu çalışma ile ilk Çağ, Orta Çağ, Rönesans ile Aydınlanma Felsefesi' nin siyasi özelliklerinin yanı sıra dönemin öne çıkan filozoflarının bakış açıları ile oluşturdukları Siyaset Felsefelerine ulaşılabacaktır. Çalışmayı dört ana bölüm içerisinde ele aldım. Birinci bölümde ana kavramları, ikinci bölümde Antik Çağ'ı, üçüncü bölümde Orta Çağ ve Rönesans'ı, dördüncü bölümde de Aydınlanma Felsefesini ele aldım. Tez çalışmamda dönemin siyasi yapısını anlamak için siyaset tarihi kitaplarının yanı sıra filozofların birincil kaynaklarından da faydalandım. Sonuç olarak çağlar değişse bile insanların bir arada yaşaması ve buna bağlı olarak toplumsallaşma ihtiyacının devam etmesi devlet ve otorite arayışını da devam ettirecektir. Bu yüzden de Otorite Problemi her çağda farklılık gösterdiği gibi bundan sonraki dönemlerde de farklı otorite arayışları devam edecektir.

Anahtar Kelimeler: Otorite, Siyaset, İktidar

ABSTRACT

As Plato says, Philosophy is a field that requires curiosity and interest. Working on Political Philosophy is an area where it is necessary to know history as well as wonder. Because, as long as we do not know the characteristics of the period, it becomes difficult to understand its political structure, and when we want to do a study on Political Philosophy, focusing only one section is insufficient to ground some things. For these reasons, I dealt with my thesis work in a wide time of period. This study is "The Problem of Political Authority from Antiquity to Enlightenment". With this study, it will be reached to the political characteristics of the First Age, Middle Age, Renaissance and Philosophy of the Enlightenment, as well as the Political Philosophies formed by the perspectives of the prominent philosophers of the period. I dealt with the study in four main sections. I dealt with the main concepts in the first part, the Ancient Age in the second part, the Middle Ages and the Renaissance in the third part, and the Philosophy of Enlightenment in the fourth part. In my thesis study, I benefitted from the primary sources of philosophers as well as political history books to understand the political structure of the period. As a result, even if the ages change, the desire of people to live together and consequently the need for socialization will continue the search for state and authority. Therefore, as the Authority Problem differs in every age, the search for different authority will continue in the following periods.

Keywords: Authority, Politics, Power

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
SİYASİ OTORİTE PROBLEMİNDEKİ KAVRAMLAR.....	2
1.1.OTORİTE.....	2
1.2.DEVLET	3
1.3.İKTİDAR.....	4
ANTİK ÇAĞ SİYASİ ANLAYIŞI.....	5
2.1. PLATON(427-347).....	13
2.1.1.Platon'un Genel Düşüncesi.....	15
2.1.2.Platon'un Devlet Anlayışı	16
2.2.ARİSTOTELES.....	18
2.2.1.Aristoteles'in Genel Felsefesi.....	19
2.2.2. Aristoteles'in Siyaseti.....	21
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	29
ORTA ÇAĞ VE RÖNESANS SİYASİ ANLAYIŞI	29
3.1.AUGUSTİNUS.....	32
3.1.1.Augustinus Felsefesi.....	32
3.1.2.Augustinus ve Devlet.....	34
3.2.FARABİ.....	36
3.2.1.Farabi'nin Felsefesi.....	37
3.2.2. Farabi'de İnsan ve Yönetim	39
3.3.MACHİAVELLI	43
3.3.1.Machavelli'nin Yeni Yöntem Anlayışı.....	44
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	52
AYDINLANMA FELSEFESİ VE SİYASET	52
4.1.THOMAS HOBBS	54
4.1.1.Hobbes'ta Doğa Durumu, Doğal Hak ve Doğa Yasası	56
4.1.2.Toplum Sözleşmesi Ve Devlet	57
4.2.JOHN LOCKE	58
4.2.1.John Locke'un Felsefesi.....	59
4.2.2.John Locke Siyaset Anlayışı	60
4.3.1. CHARLES LOUIS DE SECONDAT MONTESQUIEU HAYATI.....	63

4.3.2. Charles Louis de Secondat Montesquieu ve Siyaset Felsefesi.....	64
4.4.JEAN- JACQUES ROUSSEAU.....	65
4.4.1.Toplum Sözleşmesi.....	67
SONUÇ.....	70
KAYNAKÇA.....	72

GİRİŞ

“Antik Çağdan Aydınlanmaya Siyasi Otorite Problemi” adlı tez çalışmam da ilk çağdan aydınlanmaya kadar gelen filozofların siyaset felsefesine ve otoriteye bakış açılarını ele aldım. Birinci bölümde tez çalışmamın içinde çok fazla kullanacağım kelimelerin genel açıklamasında bulundum. İlk olarak Tez çalışmamın temelini de doluşturan Otorite kavramının birkaç sözlükte karşılığını ön planda tutarak tanımını yapmış oldum. Daha sonra Devlet ve İktidar kavramlarını inceleyerek tez çalışmamın ilk bölümünü tamamlamış oldum. İlk çağda Platon’un ve Aristoteles’in görüşlerinden yola çıkarak genel bir çerçeve oluşturdum. Bu kapsamda Platon’un hayatını, genel felsefesini ve siyasi düşüncelerini ele alarak öğrencisi Aristoteles’in siyaset düşüncelerini inceledim. Aristoteles felsefesi ve Platon felsefesinin ortak yanlarını tanımlarken aynı zamanda farklılıklarını da göstermeye çalıştım. Üçüncü bölümde ortaçağ siyaset felsefesini ve temsilcilerini ön planda tutarak dönemim incelemesinde bulundum. Genel olarak Orta Çağ siyasi yapısını, yönetim anlayışını ve yansımalarını açıklayarak Hristiyan felsefesinden temsilci Augustinus, İslam felsefesinden de Farabi’yi ele aldım. Augustinus otorite anlayışını içinde bulunduğu sosyal ve dini yapıdan uzaklaşmayarak tanrısal bir yaklaşım ile açıklar iken, Farabi de otorite ve yönetici kavramını dinsel bir temele dayandırmaktadır. Buradan yola çıkarak belki de iki farklı düşüncede bulunan filozofların aslında siyaset, otorite ve yönetici kavramlarına dayanak olarak aynı şeyleri aldığını göstermiş oldum. Orta Çağ anlayışından Aydınlanma dönemine Machiavelli’nin yeni dönem anlayışını ele alarak geçiş yaptım. Dördüncü ve son bölümde ise İngiliz aydınlanmasından John Locke ve Fransız aydınlanmasından Montesqui’yi ele aldım. Bu dönemde siyasi anlayış artık dinin otoritesinden kurtulmuş ve çalışmalar aklın yol göstericiliğinde olması gerekenden var olan üzerine odaklanmış ve değerlendirilmiştir. Otorite probleminin tarihsel süreçte incelemesi yapılmaya çalışılmış ve bu anlamda filozofların birincil kaynaklarından, siyaset tarihi ile ilgili inceleme ve kitaplardan, makalelerden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ OTORİTE PROBLEMİNDEKİ KAVRAMLAR

1.1. OTORİTE

Otorite kavramı siyaset felsefesinin temel bir kavramı olarak Antikçağdan bu yana incelemelere ve değerlendirmelere açık bir konumda bulunmuştur. Siyaset ise bir bütünü oluşturan bir çok önemli parçanın birleşmesi ile ortaya çıkan bir kavramdır. Siyaset felsefesinin temel taşları olarak kabul edilecek olan otorite kavramı antik çağdan bu yana ön plandadır. Otorite çağlar boyunca Siyaset felsefesinin ayrılmaz parçası olarak düşünülmüş ve farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Öncelikle Otorite kelimesinin sözlük karşılıklarına bakarak giriş yapmalıyız.

Otorite kelime anlamıyla; “1.Yaptırma, yasak etme, emretme, itaat ettirme hakkı veya gücü, yetke, sulta, velayet.2.Siyasi veya idari güç.3.Çalışmalarıyla kendini kabul ettirmiş, başarılı kimse.”¹ demektir.

Politika ve hukuk dışında kalan alanlarda, sağlam ve güvenilir bir bilgi kaynağı olan kişi ya da güç. Sosyoloji de,güç veya iktidarın meşru kullanımını belirleyen bir kavram olarak, toplumsal bir sistem içinde ortaya çıkan kurumsallaşmış ve meşru güç. Siyaset felsefesiyle hukuk felsefesinde, bir kişi, kurum ya da devletin yasa koyma ve koyduğu yasalara itaat talep etme hakkı olması durumu. Bu türden bir güce sahip olan birey ya da kurum; politik kurumları yöneten kuralları koyma, uygulama ve kuvvetlendirme meşru kapasitesi. Otorite bir gücü ifade eder, fakat her güç bir otorite değildir. Çeşitli güç tipleri sadece zora dayalı bir gücü ortaya koyup, meşruiyetten yoksundur. Bu yüzden iktidarın bir kişinin, grubun ya da kurumun başkalarını yönetme, denetleme gücü ya da yeteneği olduğu yerde, söz konusu kişi, grup ya da kuruma bu güce uygulama, sahip olduğu iktidarı hayata geçirme hakkının tanınması, onun iktidarının kabul görmesi durumuna otorite adı verilir.”²

Otorite kavramı yönetme hakkının kimde olduğu ve yönetme hakkının neye dayandığı üzerine odaklanmaktadır. Antik Yunanda Perikles demokrasinin çoğunluğun yasalara uygun yönetimi olması olarak belirtirken, Platon demokrasiyi çoğunluğun

¹ Türkçe Sözlük, Ankara, **Türk Di Kurumu Yayınları**, 2011, s .1823

² Ahmet, Cevizci, **Felsefe Sözlüğü** ,İstanbul, Paradigma Yayınları ,2010s. 1206

kanlarına ve gücüne dayanan istikrasız yönetim olarak görüp; otoritenin akıl ve bilgeliğe sahip olanlara verilmesi gerektiğini söyler.

1.2.DEVLET

Otorite kavramına girişte de bahsettiğim gibi Siyaset kavramının parçalarından biri de Devlet kavramıdır. Devlet her ne kadar yalın bir kavram gibi görünse de aslında ilk çağdan bu yana kaynağının ne olduğu tartışılan bir kavramdır. Devlet Kavramının sözlük tanımlarına bakacak olursak;

“Toplumunu yöneten kurallar ve yasalar yaratma otoritesine sahip ayrı bir kurumlar kümesi.”³Devlet kavramı insanların aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşamaya başlamasından sonra ortaya çıkan bir kavramdır. İnsanlar topluluk şeklinde yaşamaya başlaması ile bazı haklarının güvence altına almaya çalışmışlardır. Devletin halkını koruma ve denetleme gibi özelliği bulunmaktadır. Bu koruma ve denetleme işlemini meşru bir şekilde yapmaktadır. “Bir devletin varlığından söz etmek için şu dört unsurun bir arada olması gerekir: 1.Coğrafi unsur(vatan) 2.Beşeri unsur halk(millet) 3.Siyasi unsur hükümet 4.Egemenlik (hakimiyet)”⁴

Devlet tanımının tarihine baktığımızda eski devlet anlayışlarında devletin kaynağı ilahi kaynaklardır. Bu yönetimlerde devletin kaynağı Tanrı’dır ve yönetim belli başlı kişilere verilmiştir. Yunanlı filozof Aristoteles’e göre insanların bir devlet ile yaşama zorunluluğu var iken, Orta Çağ’da devlet Tanrı tarafından yaratılmış anlayışı mevcut olup, sözleşme ile devleti savunan filozoflara göre ise insanlar doğa durumundan topluma toplumdandan da devlet haline geçiş anlayışı mevcuttur.

Devlet, felsefe tarihi içerisinde iki şekilde ele alınmıştır. Birincisi doğal bir kurum olarak devlettir. Bu anlayışın temsilcisi Platondur. İnsanın ruhunda üç sınıf bulunur ve her sınıf kendi doğasına uygun yaşarsa düzen sağlanmış olur. İkincisi ise; Yapma bir kurum olarak devlettir. Thomas Hobbes Ve Jean Jacques Rousseau temsilcileridir. Bu anlayışa göre, devlet insan gibi yaşayan bir organizmadır ve bireye göre devlet insanların gereksinimleri doğrultusunda kurulmuş yapma bir kurumdur. Bu oluşturulan yapma kurum temelinde bir sözleşmeye dayanmaktadır. Toplumsal

³Ahmet, Cevizci ,**Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2010,s.430

⁴ Süleyman Hayri ,Bolay, **Felsefe Doktrinleri Ve Terimleri Sözlüğü**, Ankara,Nobel Yayınları,2009,s.76

sözleşme ile insanlar maddi ve manevi isteklerini karşılamak için bir araya gelmektedir.

1.3.İKTİDAR

Siyaset Felsefesinin diğer bir parçası iktidardır. İktidar kelimesinin farklı anlamlarına baktığımızda;

“1.Bir işi yapabilme gücü, erk, kudret, 2.Bir işi başarabilme yetki ve yeteneği.3.Devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi.4.Bu yetkiyi elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar.”⁵

“1.Genel olarak, eylemde bulunma, bir şeyler yapabilme doğal gücü ya da yeteneği.2 Etkide ya da eylemde bulunma imkanı veren hukuki, siyasi ya da ahlaki güç. Formel olarak, A'nın B'yi B'nin yapmayı tercih etmediği bir şeyi yapmaya zorlama gücü ya da kudreti. 3 Devlet yönetimini elinde bulunduranların, bir toplumu yönetenlerin siyasi, hukuki ve fiili gücü. 4 Yönetenlerin, yönetme yetkisini elinde bulunduranların kendileri, hükümet.”⁶

Tarih içinde iktidar genelde monarşik yapıyı arz ederken, modern dönemde iktidarın çeşitli işlevleri ön plana çıkmaktadır. Burada bahsedilen aslında kuvvetler ayrılığıdır. Kuvvetler ayrılığına göre yasama yasaları yapar, yürütme yasaları uygular ve yargı da yasaların uygulanmasından kaynaklanan anlaşmazlıkları ele alır. Siyasi düşünce tarihi iktidarı iki şekilde tanımlamaktadır. Birinci anlayışa göre iktidar genel çıkarı sağlamak için siyasi olarak kurulan bir organdır. İkinci bir anlayışta ise iktidar çoğulcu bir görünümde olup belli kurumlarla sınırlanmamış aile, okul, ordu vb. sosyal birimleri meydana getiren hiyerarşik ilişkilerin aşamalarında uygulanan bir şey olarak görülür.

Sonuç olarak siyasi yapının temel taşı olarak kabul edilecek Otorite kavramı; Devlet ve İktidar kavramları ile birlikte daha anlaşılır hale gelmektedir. Çünkü siyasi yapıyı oluşturan etmenler tek başına daha sığ bir düşünme olanağı sunarken diğer etmenler ile ele aldığımızda tıpkı bir tablonun tüm parçalarını görür gibi siyasi yapıyı zihnimizde canlandırabiliriz.

⁵ Türkçe Sözlük, Ankara, **Türk Dil Kurumu Yayınları**, 2011, s.1169

⁶ Ahmet, Cevzici, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2010s.840

İKİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞ SİYASİ ANLAYIŞI

Antik Yunan Dünyasının Merkezinde, Polis ya da Şehir devleti adı verilen siyasal toplumlar yer almıştır. Yunan polisi, Batıda'ki en erken siyasal organizasyon biçimlerinden biridir ve modern ulus devletinin tam karşısında yer alır. Modern Batı toplumları, bireylerin kendilerini devletlerinden korumak için kendilerine mahsus(hükümetten ayrı)siyasal haklara sahip olduklarını bir veri olarak ele alır. İlk yunan toplumu, genellikle siyasal, dinsel veya ailevi bağlılıklar arasında ayırım yapmayan ya da onları birbiriyle çatışır olarak gören bir birlik duygusuyla karakterize edilmişti.⁷ Milattan önce 7.ve 8.yy'lar yapılanmanın başladığı dönemler olup kabile şeklindeki yunan topluluklarının ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Topraklar topluluğun malı olarak görülmüş ve eşit olarak dağıtılmıştır. Bu yüzyıldan sonra kabile üyelerinden bazıları farklı ve ayrıcalıklı roller üstlenerek aristokratik sınıfı oluşturmaya başlamışlardır. Bu sınıfın oluşması ile ortak kabul edilen topraklar kişisel mülk haline gelmeye başlamıştır. Topraklarını kaybeden halk ise pazarlara yönelmeye başlamış ve yeni oluşum olan kentsel alanların doğmasına sebep olmuştur. Köyler Pazar bağımlı hale gelince merkez daha fazla gelişerek polis adını almaya başladı. Bu süreçten sonra ayrıcalıklı rol üstlenen soylu kesim ekonomik olarak önemli bir sınıf haline gelmiştir.

Pazar merkezli bir yapı olarak ortaya çıkan Polis'ler birkaç kent ve bunlara bağlı kırsal alanları içermektedir. Polisin içerisindeki kentsel alanlar gelişkinlik durumuna göre farklılaşmaktadır. Örneğin gelişkin bir Polis'te Pazar, Agora, eğitim merkezi olan gymnasiona ve tiyatro bulunmaktadır.

Bazı polisler örneğin sparta dağınık bir yerleşime sahipken; Thukydides polis kelimesini hem surlarla çevrili hem de surlarla çevrilmemiş köy toplulukları içinde kullanmıştır. İlk kurulan polisler gelişim açısından biraz zayıf kalmıştır. Bu polisler dağınık yerleşimin olduğu ve ekonominin tarım olduğu ve kabile bağlarının güçlü olduğu yerleşkelerdir. İlk polisler az gelişmiş yerleşim yerleri olarak kabul edilmiş olup genellikle tarım faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Bu yerleşimlerde kabile bağları korunurken bu bağların yeni koşulları da açıkladığı bilinmektedir. Agora kelimesi

⁷ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı'da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 25

başlangıçta kararların alındığı meydanın adı olarak kullanılmakta iken zaman içinde siyasal düşüncelerin oluştuğu ve alışveriş yapılan alan olarak da kullanılmıştır. Diğer bir örnek ise Arkhon, ilk başta kabile şeflerini nitelerken daha sonraki süreçte üst düzey yöneticiler için kullanılmaya başlanacaktır. Polislerde tarım ekonomisine bağlı ticari faaliyetlerin artmasıyla birlikte kabilesel köken ve kutsallık ile gelişim ve dönüşüm meydana gelmiştir. Polis sözcüğü yüksek kent veya tepedeki kenti ifade etmektedir. Bu kentin merkezinde ateş ile işaretlenen devlet merkezi anlamına gelen prytaneion vardır.

Bahsedilen Polisin dini, ordusu veya mimari var mıdır gibi sorular sorulduğunda; Polisin dinsel, mekânsal ve askeri bir birim olduğu kabul edildiği için bu sorular evet diye yanıtlanabilir. Fakat bu durum siyasal örgütlenmeye dönüşürse siyasal haklara bve görevlere layık görülen kesimlerin oluşturduğu güç dışında ayrı bir ordu ya da ayrı bir din yoktur. Polis dinin kendisi ve yurttaşlar ile yönetilen bütünü kendisidir. “Tanrılar diniyle kuşatılmış olması polisle tanrılar arasında bir mesafe olduğunu göstermemekte, tersine bizzat polisin kendisinin tanrısal bir kutsallığa sahip olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde, polis askeri bir birimdir ama bu birim polisin savaş dönemi örgütlenmesinden başka bir şey değildir. Polis bu yanıla adeta bir ‘devleti’ değil ‘devletsizliği’ ifade eder. Ancak bu siyasal bir örgütlenmenin olması anlamında devletsizlik olmadığı gibi, eşitlik anlamına da gelmemektedir. Bileşenlerinin matematiksel toplamına indirgenemeyeceği gibi, ondan da soyutlanamaz bir varlıktır polis. Örneğin demosun(ayrıntıları biraz ileride verilecek olan genel olarak halkın)aristokratlara karşı mücadelesi, aristokratlara karşıydı, polise karşı değil, Bu yanıla polis aristokratların yönetimi altında bile olsa, polisle aristokratik yönetim arasında bir mesafe vardı ve polis, tam da bu mesafe sayesinde kendisini bütün bileşenlerine ait olarak sunabiliyordu. Tüm bileşenlerinden ayrı bir siyasal birim olarak yoktu ve özgüllüğünü de tam bu yokluğundan alıyordu.”⁸

Yunan dünyasında ön plana çıkan iki önemli polis vardır. Bunlar Sparta ve Atina polisleridir. İlk olarak Sparta polisini ele aldığımızda Peloponnesos yarımadasının güneyinde kurulmuş olup dört beş köyden oluşmaktadır. Ekonomi olarak kıyı limanları elverişsiz olduğu için daha çok tarım ekonomisi ön plana çıkmıştır. Sparta polisini ise daha çok Dor kabileleri oluşturmaktadır. Bu kabileler toprakları ortak mülk olarak kullanmaktadırlar. Toprakla birlikte ortaya çıkan ortak mülk anlayışı üzerinde

⁸ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı’da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s.28-29

yaşayan insanlar içinde geçerlidir. Bu yaklaşım insanları toprağa ve polise bağlı köle haline getirmiştir. Bu sistemde insanlara köle anlamına gelen Helot adı verilmektedir. Topraklar kabile ailelerine helotlarla birlikte dağıtılmıştır. Spartalılar başka fethettikleri topraklardaki insanları da helotlaştırmaya (Köleleştirmeye) başlamışlardır. Spartanın yönetimine baktığımızda ilk başta üç kabile oluşturmakta iken daha sonra iki kabile şefi yönetimin başında kalmıştır. Bu yönetim anlayışı sparta polisinin başında Arghagetes yani iki kral olan anlayışını ortaya çıkarmıştır. İki kral barış zamanında anlaşmazlıkları çözmek dinleri işleri çözmek gibi görev yürütürken savaş zamanında sınırsız yetki ile polis dışına çıkarlardı. Spartanın yürütme organına baktığımızda ise 30 yaşlıdan oluşan Gerousia adı verdikleri yasa koyan meclisleri mevcuttur. Gerousia meclisinin aldığı kararları onaylamak Apella adı verilen halk meclisine aittir. Apella meclisi 30 yaşını doldurmuş sadece reddetme ve onaylama hakkı bulunan meclistir. Sparta polisi bu üç siyasi kurumla yönetilirken diğer köylerde devlet denetçileri vardır. Ephorus adı verilen devlet denetçilerin görevleri helotları kontrol etmek ve ayaklanmaları denetleyip bastırmaktır. Sparta halkını Spartiatlar, Perioikoslar ve Helotlar oluşturmaktadır. Spartiatlar; hakim sınıfı oluşturan soy bağları ile bağlı olan topluluktur. Toprak paylaştırmada söz sahibidir fakat toprak ortak mülktür. Elinde bulunan topraklar dışında başka işle meşgul olamazlar, bu toprakları ve üstündeki helotları da alıp satamazlardı. Bu sayede yaşamlarını sürdürürler ve askerlik görevlerini yaparlardı .Perioikoslar sparta krallığına en uzak yerde yaşarlar, toprak ve taşınır mala sahip olurlar iken haraçda ödeyen bir topluluktur. Siyasal hakları olmamasına rağmen bir helotta da değillerdir. Perioikoslar askerlik hizmetinde kullanılır fakat spartiatlarla herhangi bir temas kurmaları istenmezdi. Son topluluk Helotlar ise toprağa bağlı yaşayan, kabilelere dağıtılmış toprak olan klereroslarda çalışıp hem kendi geçimini hem de klereos sahibi ailelerin geçimini sağlayan topluluktur. Toprak çalışanı olmak dışında savaş zamanlarında da klereos sahiplerine eşlik ederler. Helotların Sparta'ya en büyük katkısı iö 630 da ayaklanmalarıdır. Ayaklanmanın bastırılması ile Sparta dışı kapalı ve askeri topluluk olma özelliğini tam anlamıyla kazanmış olmuştur. Bu ayaklanma ile birlikte Lykurgos yasaları ortaya çıkmıştır. Lykurgos toprakları eşit biçimde tekrar dağıtarak eşitsizliği ortadan kaldırmaya çalışmış ve Spartiatın fazla tüketimine engel olmak için katı bir eğitim programı oluşturmuştur. Bu program ile çocuklar altı yedi yaşlarına kadar ailelerinin yanında yaşar daha sonra birlikte eğitim görecekları akran gruplarına alınırlardı. Bu eğitime dayanamayacak olan çocuklar ise ölüme terk edilirdi. Çocuklar

siyasal haklarında bazılarında yirmi yaşına gelince elde ederler,tam olarak siyasal hak sahibi olmaları ise 30 yaşına geldiklerinde apella yani halk meclisinde elde edebileceklerdir. Sparta eğitim sisteminde kız ve erkek çocuk eğitimi arasında herhangi bir farklılık yoktur. Fakat kız çocuklarının eğitim amacı sağlıklı erkek çocuk doğurmalarıdır. Erkek çocukları ise on dört yaşına geldiklerinde komanda eğitimine benzer eğitim almaktadırlar. Spartiatlar yeme ve içme için ortak bir para ödemek zorundadırlar. Bu ödemeyi yapmamak ise birlikten atılmak yani spartiat haklarını yitirmek anlamına gelmektedir. Sparta bu şekilde bölgesinde sade ve içine kapalı bir toplum olarak yaşamını sürdürmüştür. Kendi içine kapalı bir toplum olan Sparta dışarıdan gelen güçlere zaman içinde karşı koymakta zorlanmaya başladı ve çözümler başladı. Atina ve Spartanın Peleponneos savaşı 27 yıl sürer ve Sparta savaşı kazanır. Fakat bu galibiyet Spartanın genel özelliği olan kapalı toplum olma özelliğini yitirmesine sebep olur. Bunun sonucunda da Spartanın çöküşü kaçınılmaz olacaktır. Spartadan sonra ele alacağımız diğer önemli bir polis ise Atina'dır. Atina polisini Sparta polisi ile karşılaştırdığımızda daha açık bir topluluk olduğunu görüyoruz. Ekonomisi ticarete dayanan,iç çalkantıları olan, gelişmiş kültürü ve sanatı olan bir polistir. "Atina polisinin kurulu olduğu Attika yarımadası 2500 kilometrekare civarında,verimsiz bir bölgedir;hem tarım alanları,hem su kaynakları,hem de bitki örtüsü bakımından verimsiz.Her ne kadar Atina kenti, denizden 7km kadar içerde kurulmuş olsa da, doğal koşullar adeta kenti denize ve ticarete mahkum etmiştir.Atina,yarımadanın tarıma tek uygun bölgesi olarak gözüken Pedion adlı ovada kurulmuştur.Önceleri küçük kasaba ve köylerde yaşayan topluluklar giderek Atina kentinin bileşenleri olarak merkezleştirilecek ya da birleştirilecektir.Söylenceye göre,bu işi başaran Kral Theseus'tur.Theseus aynı zamanda Atina sınıf sisteminin temellerini de atmıştır."⁹

Atina polisinde soylular(eupatrides), çiftçiler(geomores), zanaatkarlar(demiurgos) ve theteslerden oluşmaktadır.Bunların dışında özgür olmayan köleler ve yabancılar(metoikoslar)yaşamaktadır. Atina polisi krallık yönetimini terk etmiş ve soylulardan oluşan dokuz arkhon'un yönetim sistemine sahiptir .Bu sistemde her bir arkhonun görevi vardır. Görev süresi ilk başta on yıl iken daha sonra bir yılı indirilmiştir. Görev süresi dolan arkhonlar yasamadaki en üst kurul olan yaşlılar meclisine geçmektedirler. Atinalı kylonun ayaklanması ve ayaklanmanın bastırılması

⁹ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı'da siyasal Düşünceler**, İstanbul,İletişim Yayınları, 2012,s.35-36

ile hukuk sisteminde değişikliğe gidilmiştir. Değişikliği gerçekleştiren drakon yasaları olmuştur. Drakonun oluşturduğu yasalar polis için de ki huzursuzluğu daha fazla artırdığı için yeni bir yasa koyucuya başvurmuşlardır. Bu yasa koyucuda Solondur. Solon yaptığı çalışmalarında borç köleliğini ortadan kaldırdı ve vergi dilimleri hakkında düzenlemeler yaptı. Solon yurttaşları sınıflara ayırırken en üst seviyeye arkhonları almıştır. İkinci sınıf atlılar adını taşıyan hippielerdir. Üçüncü sınıf zeugites ve dördüncü kesimde de yoksul köylü olan theteslerdi. Bu yönetim anlayışında yurttaşlar siyasal roller üstlenmişlerdir. Polis herhangi bir tehdit altında kaldığında yurttaşların en önemli görevi bu tehditi ortadan kaldırmaktır. Eğer yurttaşlardan biri bu görevi lakıyla yerine getirmez ise siyasal haklarını yitirecektir. Solondan sonra Atina soylular(Eupatrides), tüccar ve zanaatkarlar(paraliialılar) ve yoksul dağlılar (diakrialılar) sınıflarına ayrılmıştır. Soylulardan ayrılmış olan peisistratos iktidar olunca tiranlık dönemi başlar. Peisistratos dan sonra aristokratlar oligarşi sistemini ortaya koyarlar. Atina ancak Kleisthenes arkhon seçilmesiyle birlikte demokrasiye kavuşmuştur. Kleisthenes zayıflayan kabile bağlarından faydalanarak mahal bağlarına göre yeniden örgütlemeye bulunur. Deme adı verilen yerleşim biçimleri bir ya da iki köyün birleşmesiyle oluşmaktadır. Her deme'nin kendi meclisi ve kendi memurları vardır. Bundan sonra yurttaşlar bağlı oldukları demeler ile anılacaklardır. Eğer bir yurttaş tehlikeli yurttaş olduğu düşünülürse, bu yurttaş için oylama yapılır ve belirlenen sayıda oy alırsa on yıllığına polisten uzaklaştırılır. Atinadaki ekonominin gelişmesiyle kölelik ön plana çıkmıştır. Köleler korsanlık ve köle ticareti ile elde edilir; maden, taş ocağı gibi birçok yerlerde çalıştırılırdı. Atinaya Perslerin saldırısı ile toprak sahibi olanların ve deniz ticareti ile uğraşanların mücadelesi başlar. Periklesin iktidara gelmesi ile yoksul yurttaşları toprak sahibi yaparak onları güçlü sınıf haline getirmiştir. Bu dönem her alanda önemli gelişmelerin yaşandığı dönemdir. Kültür alanında tiyatro öne plana çıkmış, siyaset alanında da demokrasinin zirveye ulaştığı dönemdir. Tüm yurttaşlar eşit siyasal haklara sahip olmuşlardır. Ayrıca her yurttaş istediği memuriyet alanında çalışma hakkına sahip olmuştur. Tüm bunların yaşanması ile Atina da doğrudan demokrasinin varlığında söz edilir. Atinada Pelopennesos savaşından sonra demokrasi yıkılmış yerine otuzlar tiranlığı adı verilen oligarşi sınıf geçmiştir. Otuzlar yönetimi sekiz ay sürmüş ve sürgüne gönderilenlerin geri gelmesi ile tekrar demokrasi çalışmaları yapılsa da artık eski gücüne sahip olamamıştır. milattan önce 355 yıllarında Yunan yarımadası Makedonların eline geçmiş, milattan önce 209 da tekrar bağımsızlığını kazanmış milattan sonra 146 ya kadar devam

etmiştir. Bu tarihten sonra önemli bir güç olan Roma tarih sahnesine çıkmış ve artık Yunan yarımadasının hakimi olmuştur. Yunan kentleri ilk başta özerk bir halde iken daha sonra Roma ya bağlı eyalet haline dönüştürülmüştür.

Atinada halkı Aristokratlar(eupatridler),orta sınıf(demiurgoiler),çiftçiler(georgoiler) ve emekçiler(thetesler)den oluşmaktadır. “Gerek Atina’da, gerekse Sparta’da yurttaşlığın öncelikli temel koşulu özgür olabilmektir.Ancak burada özgürlük,köle olmamak gibi düşünülmemelidir.Çünkü örneğin metoikoslar köle olmadıkları halde,bu anlamda özgür bir sınıf olmalarına karşın,yurttaşlık haklarını kazanamamışlardır.O halde kastedilen özgürlüğün bununla sınırlı olmaması gerekir.Kastedilen özgürlük metoikosları da, kadınları da eksikliğiyle işaretleyebilen bir özgürlük olmalıdır.Yunan’da hem kişileri,hem de polisleri nitelemesi bakımından özgürlük sözcüğü ya da eleutheria,kolayca başka dillere çevrilemeyen bir sözcüktür.Kavram bir anlamda başına buyrukluğu içermektedir.Burada başına buyrukluk,bir yandan çalışıp çalışmama özgürlüğünü,özellikle bir başkası için çalışmak zorunda olmamayı,yani efendisizliği işaret etmekte ama aynı anda polisi de nitelemek için kullanılmaktadır.Polis için de başına buyrukluk,efendisizliği işaret etmektedir;herhangi bir başka polise haraç ödemek zorunda kalmayan,onun için çalışmak zorunda olmayan,yönetimin adı,biçimi ne olursa olsun,kendi yurttaşlarınca yönetilen bir polisi.Bu anlamda,Yunan uygarlığı özgürlük ile zorunluluklar dünyasını birbirinden ayıran bir vasa sahiptir.”¹⁰

Özgürlük dediğimiz şey insanlara ait bir vasıftır yani özgür olmak için insan olmak gerekmektedir. Özgür olan Yurttaşlar insandır fakat köleler insan değildir.Metoikos dediğimiz sınıf çalışan sınıf kültürel ve sanatsal etkinliklerin yanı sıra savaş dönemlerinde de finansal destek sağlasalar da özgür yurttaşlık hakkına sahip olamazlar.Kadınlarda özgür olmayan sınıf içerisinde yer almaktadırlar. Kadının görevi ev işlerini yürütmek, evdeki köleleri yönlendirmek ve önemli görevi olan soyun devamını sağlayacak olan çocuk doğurmaktır. Bu yüzden kadın oikos hane alanı adı verilen alana ait zorunluluğu mevcuttur .Oikos hane alanı demek anlamı taşırken aynı zamanda insanın biyolojik varlığını devam ettirecek olan alanı da anlatmaktadır. Bu alanda insanın doğal koşulları dışında özelliği bulunmaktadır. İnsan en basit düzeyde yeme içme barınma, üreme ve güvenlik ihtiyacını karşılamaktadır. İnsanın hayvandan

¹⁰Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı’da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012,s.43

veya başka insandan ayıran özellik onun sistem içerisinde özgür olmasıdır. Bu özgürlük ancak polis içinde olur. Tam olan bir insan yurttadır ve yurttaş olan insanda tam anlamıyla özgürdür. Polis var olduğu sürece yurttaş, yurttaş var olduğu sürece de polis var olacaktır. Atina’da özgürlük kavramı on sekiz yaşını dolduran erkekler için geçerli olup onlara yurttaşlık eğitimi gimnazyumlarda verilirdi. Gimnazyum Yunanca’da çıplaklık anlamına gelen gymnoiden türetilmiştir. Burada alınan eğitimin amacı çocukların kendi bedenlerini tanıması ve buradan yola çıkarak bir bütünün parçası olduğunu anlamalarıdır. Burada çocuklar can olan bedenlerinden yurttaş olan insana nasıl dönüşeceklerini öğrenirken Polis yönetiminde etkili olabilmek için ses ve diksiyon eğitimde almaktadırlar.¹¹ “ Richard Sennett’e göre, erkeğin yurttaş olarak ‘duruşu’bu açıklık ve doğruluğa sahipliğini yansıtır. Çıplaklık ve çıplaklığın teşhiri bu anlamda yurttaşlık ‘duruşunun’ gösterilmesinde başka bir şey değildi. Doğruluk, erkeğin bedenindeki ‘diklikte’ kendini gösteriyordu. Örneğin yurttaş olan erkek hep ayakta ve dimdik tasarlanırken, köle olan hep oturarak resmedilir. Bedenin açıklığı ve dikliği ile sözün açıklığı ve doruluğu bir madalyonun iki yüzü gibiydi. Bu bakımdan çıplaklık ve diklik erkeğe hasredilirken, yurttaş olmayan kadın bundan uzak tutulmuştu. Örneğin sokağa çıkmak durumunda kalan kadın, ayak bileklerine kadar kendisini örten tunikler giyerken, ev içinde de giysiler bedeni kapatıyordu. Erkek yurttaşın bedeni siyasal varlığıyla damgalanmış gibiydi. Bu yürüyüşüne de damgasını vururdu. Erkeğin karakteri uzun adımlarla yürümektir. Kadınlar ise kesinlikle böyle yürümemelidir, kısa, duraksayan adımlarla yürümeyi seçmeliydi.”¹²Polisteki demokrasi kavramına baktığımızda ise demokrasi arayışındaki temel amaç eşitlik arayışıdır. “Antik Yunan dünyasına has olarak görülen demokrasinin bütün özgünlüğü demosa, demosun oluşumuna ya da bileşimine içkin bu bu gerilimlerle hem şekillenen, hem bu gerilimleri sürekli taşıyan bir rejim oluşudur. Bu özgünlük ölçeğinde aslında Yunan ve demokrasi birlikte düşünüldüğünde, demokrasive rejim terimlerinin yan yana gelişini bile sorunlu sayılabilir. Çünkü demokrasi Yunan için bir rejim sorunu olmaktan öte bir anlam taşımaktadır. Biraz aşağıda değinilen demokrasi tartışmaları da bunu göstermektedir zaten. O halde temel sorun şudur: Yunanda demokrasi özel olarak ne anlama gelmektedir, eğer bu bir rejim sorunu olarak kavranamayacaksa? Aynı bağlamdan olmak üzere, örneğin demokrasi düşmanlarının sürekli demosun bileşenlerin dönük itirazlar yöneltmeleri ya da

¹¹Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı’da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 43-46

¹² Age.s.46

demosun kapsamının daraltılması gerektiğine ilişkin iddiaları, tam da demokrasi meselesinin basitçe herhangi bir rejim meselesi olmadığını göstermektedir.”¹³Yaşlı oligark tarafından yazılan Atina’lıların Anayasası adı verilen metinde demokrasinin kötülüğünden bahsedilir. Çünkü demokrasi soylular dururken avam halkın refahı gözetilmektedir. Demokrasi ile halk daha fazla erk elde etmektedir. Oysa ki halkın bu kadar fazla erk sahibi olmaması gerekir .Çünkü bilgisiz ve kötülük sahibi olan halk aşağılık davranışlara yönelir. Yaşlı Oligarka göre yoksullar yurttaşlık içerisinde yer almamalıdır. Ona göre tek çözüm demokrasiyi tamamen ortadan kaldırmaktır. Soylu bir aileden gelen Ksenophon da demokrasi karşıtı olmuştur. Ona göre demokrasi ile iç karışıklık oluşmuş, yeteneksiz olanlarda yönetimde yer almaya başlamıştır .Ksenophon buna çözüm olarak yurttaş sayısı sınırlandırılmalı ve siyasal haklardan mahkum bırakılmalıdır demiştir. Ksenophon aslında oligarşinin yönetim olarak daha iyi olacağını söylese de aslında amacı yoksulların siyasal alandan kovulmasıdır. Ksenophonun diğer önerisi ise Sparta tarzı kapalı ve sade bir toplum oluşturmaktır. Fakat bu düşünce Atina toplumu için uygun değildir. Çünkü Atina toplumu ticaret ile uğraşan bir toplumdur ve dış ilişkileri güçlü olması gerekir. Ksenophon monarşi yönetimini düşünse de bunun Yunan toplumu için tiranlık anlamına geleceği için monarşiyi açıklamaya çalışmıştır. Perikles bunlarına aksine demokrasinin savunucusu olmuştur. Ona göre demokrasi Atina halkına özgü bir yönetim biçimiydi ve bu durum örnek olacak bir durumdur. Demokrasi aslında herkesin sisteme dahil olduğu yurttaşlar topluluğudur. Perikles için yurttaş kavramı devlet işlerinde görevleri ile alakalıdır. Yurttaşın devlet işlerinde görev alması için sınıfının ya da soyunun bir önemi yoktur.¹⁴ Antik çağ siyaset anlayışında Sparta ve Atina polisinin önemi büyüktür. Çünkü doğru yönetim biçimini bulmak için denemeler yapılmış ve bunlarla birlikte siyaset felsefesinin temelleri atılmıştır.

Antik yunan siyasal yapılanması temel anlamıyla toprak üzerinden dağılan bir yapılanmadır. Yani ilk olarak oluştuğu dönemde şehir yada polis olarak adlandırılan yapılanmalar genellikle sınıfsal hiyerarşinin bulunduğu yapılarıdır. Bu sınıfsal yapıların altında toprağa bağlı kişiler olup hareket yukarıya doğru ilerledikçe en üstte toprağın sahipleri aristokratlar olmaktadır. Tarih sahnesi içerisinde ön plana çıkan iki tane devlet vardır. Bunlar Sparta ve Atina devletleridir. Bu devletlerin toplumsal

¹³Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı’da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 47

¹⁴Age.s.48-53

yapılanması bahsettiğimiz sınıfsal yapı şeklinde ortaklık göstermekte iken farklılıkları ekonomik ve idari anlamda ortaya çıkmaktadır. Sparta polisi jeopolitik konumu gereği daha kapalı bir toplum olup ekonomik kaynakları tarımsal faaliyetler iken Atina polisi daha açık bir toplum olup ekonomik kaynağı ise ticaret ve denizcilik olmuştur. Burada belirtilen açık ve kapalı toplumdaki kasıt aslında Polislerin kuruldukları coğrafyanın etkisi ile ortaya çıkmış bir düşüncedir. Sparta polisi denizden ve diğer toplumlardan uzak dağlarla çevrili bir konuma sahip iken Atina polisi denize yakın ve düşme tehdidine açık olmasına karşın aynı zamanda ticarete elverişli bir bölgededir. İlk çağ polis yapılanmasında özgürlük kavramı hem Sparta hem de Yunan polisi için önemliydi. Özgürlük kavramı aslına biraz daha farklı yorumlanmıştı. İnsan olan özgür olmaktadır fakat örneğin köleler insan olarak nitelendirilmedikleri için özgür olarak da görülmemektedir. Özgür olan kişi yurttaş olan kişidir ve yurttaşlık sadece on sekiz yaşını doldurmuş olan erkeklere ait bir tanımlamadır. Şu an ki koşullar ile baktığımızda çok basit bir idari yönetim olarak görsek te dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak baktığımızda siyaset felsefesi için mihenk taşları kabul edilecek gelişmelerin yaşandığını göreceğizdir.

2.1. PLATON(427-347)

Platon'un 427 yılında Atina ve pire körfezinde Aigina adında bir adada doğduğu söylenmektedir. Platon soylu bir aileden gelmektedir. Babası kral soyundan annesi ise yasa koyucu Solonun soyundan gelmektedir. 'Bir söylentiye göre asıl adı büyükbabasının ki gibi Aristokles' imiş, geniş göğüslü olduğu için jimnastik öğretmeni ona Platon adını takmış'¹⁵Asıl adı olan Aristokles mükemmel anlamına gelmektedir. Diyaloglarda sıkça geçen Adimantes ve Glaukon Platonun kardeşleridir.

Platon Sokrates ile tanışmadan önce edebi alanlarda yazılar yazmıştır. Bu tarzda eserler vermesinde Atina'nın içinde bulunduğu dönem etkilidir. Bu dönemde Atina'da Perikles hükümdarlığının etkileri vardır. Perikles Atina'da reformlar yapmış, eski kanunları yürürlükten tamamen kaldırıp yerine yeni çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu dönemde Platon kayıtsız kalmamıştır. Sokrates ile tanışmasıyla birlikte platon için farklı bir dönem başlamıştır. Platon sokrates ile çok yakın diyalogları olmuş olup, Ona karşı çok derin sevgi duymaktadır. Bu yüzdende ölümüne kadar yanında bulunmuştur. Platon sokratesin ölümünden sonra Megara'ya gitmiş ve daha sonrasında bir çok farklı

¹⁵ Macit ,Gökberk, **Felsefe Tarihi**, İstanbul, Remzi Yayınları, 2010, s. 53

verde yaşamını devam ettirmiştir. ‘Platonun gerçekten yapmış olduğu, Güney İtalya ve Sicilya gezileridir. Sicilya’ya Platonun üç yolculuğu vardır. Bu güney italya ve sicilya yolculuklarının Platonun düşünce hayatı üzerine derin etkileri olmuştur.Güney İtalya ya Platon,Atina da tanımış olduğu Pythagorasçılarının çalışmalarını yerinde ve yakından tanımak için gitmiş Bu yolculuk , bir yandan ondaki matematik ilgisini güçlendirmiş,öbür yandan da ona dini- mistik görüşler edindirmiştir. Pythagorasçılarının edindiği bu etkiler, onun felsefesinin sokratesci öge yanında büyük öğedir.’¹⁶

Platon Sicilya ya döndüğünde Akademiya’yı kurup yirmi yıl öğretim vermiştir. Akademia’da felsefe dersleri dışında birçok alanda farklı dersler verilmiş olup 529 da imparator I.Justinianos yönetimi zamanında eğitime son verilmiştir.

Platon Makedonya ve Yunan devletleri arasında gerçekleştirilen savaş sırasında yaklaşık 347 yılında hayata veda etmiştir.

Platon örnek aldığı hocası sayılan Sokrates gibi siyasetten uzak durmak yerine politika ile ilgilenmek istemiştir. Fakat sokratesin dönemin politikacıları tarafından ölüm cezası verilmesi üzerine politikadan uzak durmuştur.

Platonun ele aldığı 35 tane eseri olduğu söylenmektedir. Eserleri dört dönem altında incelenmektedir.Bunlar Gençlik diyalogları,Geçiş diyalogları, Olgunluk diyalogları ve yaşlılık Diyaloglarıdır.

Gençlik dönemi diyalogları; Apologia, Kriton Protagoras, ve Ion,Lakhes,Politeia 1,Lysis, Kharmides, Euthyphaion.

Geçiş diyalogları; Gorgias, Menon, Euthydemos,Küçük Hippias,Kratylos,Büyük Hippias, Menexenos,

Olgunluk Diyalogları;Sympasion, Phadion,politeia 2,Phaideros

Yaşlılık Diyalogları;Theaiteta, Parmenides, Sophistes, Politikas, Philebos, Kritos, Nomai

Platonun gençlik dönemi diyalogları ‘sokratesçi dönem’ olarak adlandırılır. Çünkü Platon sokratesin görüşlerinin fazlasıyla etkisi altında kalmıştır.Platon gençlik diyaloglarında

¹⁶ Macit ,Gökberk, **Felsefe Tarihi**, İstanbul, Remzi Yayınları, 2010, s. 53

erdem ve bilgi sorunları ile ilgilenmiştir. ‘Lakhes diyalogunda cesaret, politeia de adalet, Lysiste dostluk, Kharmedste ölçülülük, Euthyphron da dinlilik, Protogarsta erdemin bütünü, Özellikle de öğretilip öğretilemeyeceği ve birliği sorunu inceler.’¹⁷

2.1.1. Platon’un Genel Düşüncesi

Platon felsefesini oluştururken Sokrates’in düşüncelerinden uzaklaşmaya başlamıştı. Bu uzaklaşmanın sonunda da kendi öğretisi olan idea öğretisini ortaya koymuştur. İdea öğretisi platon diyaloglarında da yer alır. Symposion, Phaidon, Politeia, Phaidros diyaloglarında açıkça anlatılır.

Platon yaşadığı dönemde Atina da ki iç karışıklıklardan dolayı devlet yapılanması olan Polislerde olan problemleri de ele alarak düşüncelerinde polis ile ilgili görüşlerini de belirtmiştir. Yine bu bağlamda Platon içinde bulunduğu yönetimin sorunları üzerinde düşünerek çözmeye yönelik çalışmalarda bulunmuştur.

Platon düşüncesine epistemolojik olarak bakıldığında, Pythagoras etkisiyle matematikteki değişmez ve genel geçer bilgilerin mümkün olduğunu savunur. Eğitim ve Araştırma merkezi olarak kurduğu Akademia’nın kapısında ‘Geometri bilmeyen buradan içeri giremez’ yazması bu düşüncenin kanıtı olarak ele alınabilir. “Platon, iki dünyalı ve dereceli bir varlık anlayışına paralel olarak, iki bilgi türü veya daha doğrusu onun gözünde sadece sözde olan bilgi ile gerçek bilgi arasında ayırım yapar ve bilgide bir derecelenme olduğunu ileri sürer. Buna göre sözde bilgi, maddi dünyayı konu alan, maddi varlık ya da fenomenlerle ilgili bilgidir. Platon, fenomenlere yönelen, bilgi olamayacağını ileri sürdüğü söz konusu zihin haline sanı ya da kanaat anlamına gelen doksa adını verir.”¹⁸ Platon değişenin bilinmeyeceğinden bahseder. Çünkü bilgi değişmez gerçekliklerin bilgisidir. Bilgi; sanı ya da kanaatlerden değişmez gerçeklikler olarak idealara yönelmek ile başlar. Bu bilgiye Platon ‘Episteme’ adını verir. Episteme iki alt başlıkta toplanır. Birincisi matematik ve astronomide bulunan ilgi olan dianoiadır. Bu bilgi Platon’a göre bu bilgi türünde duyular kullanıldığı için ve kanıtlanmadan kabul edildiği için eleştirilir. Ona göre esas olan dolaylımsız bilgi olan noesistir. Platon yaptığı bilimler sınıflamasında matematik bilimlerin üstünde yer almaktadır.

¹⁷Macit ,Gökberk, **Felsefe Tarihi**, İstanbul ,Remzi Yayınları, 2010, s .55

¹⁸ Ahmet Cevizci, **Felsefenin Kısa Tarihi**, İstanbul, Say Yayınları, 2012 ,s. 67

Platon bilginin kaynağına akıllı almaktadır. Akıl, ideaların bilgisine diyalektik yolla ulaşır. “Platon, bilginin doğruluğu söz konusu olduğunda, mütekalıyetçi bir doğruluk anlayışı benimser. Yani doğru bilgi, idealara uygun düşen, olanı olduğu gibi ifade eden bilgidir. Platon bilginin sınırlı olduğu sonucuna varır. Başka bir deyişle, aklın insana diyalektiğin yardımıyla ideaların, yani kalıcı bir gerçekliğin kesin bilgisini verdiğini söyleyen Platon, varlığını ötesinde olan iyi ideasının akıl tarafından bilinemeyeceği sorusuna varır.”¹⁹ Sonuç olarak iyi ideası aklın çok ötesinde idealarda mevcut olduğu için akıl yetisiyle bunu kavramak mümkün değildir.

2.1.2. Platon’un Devlet Anlayışı

Platon’un devlet anlayışını ele aldığımızda öncelikle Platonun neyi amaçladığına bakmamız gerekmektedir. Platon poliste iyi bir düzen ve adil bir toplum oluşturmanın yollarını araştırmak ile kalmamış olup döneminde bulunan yönetim biçimi olan demokrasinin ortaya çıkardığı problemleri tespit etmiş ve çözüm bulmaya çalışmıştır. Platon Atina polisinin demokrasisi içinde çıkan sorunların kaynağında sofistlerin olduğunu belirtir. Ona göre sofistlerin görecelilik ve retorik eğitimi toplum üzerinde problemler yaratmıştır. Sofistlere göre ayrıcalıklı bakış açısından vazgeçip herkesin fikirlerinin eşit biçimde değerli olduğu görüşü ile ölçünün insan olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu görüşten yola çıkarak Atina toplumunda değerler ve erdemler halkın ve çoğunluğun istekleri üzerine belirlenmektedir. Sofistlerin retorik sanatı insanların ikna kabiliyetlerini öne çıkardığı için insanlar artık haksız uygulamalara doğru yönelmektedirler. Böylece insanlar adaletten uzaklaşıp artık iç güdelerine hizmet etmeye başlar. Böyle bir toplum Platon’a göre totaliterliğe yol açmaktadır. Platon’un düşüncelerinin oluşmasında tabi ki Sokrates’in düşünceleri göz ardı edilemez. Sokrates demokrasi ve otuzlar tiranlığında görev yapmış biri olarak ona göre dönemin sorunu olan yargılamalar ve insanlara yapılan haksızlıklardır. Ona göre Atinalılar hayatı sorguladıklarında bilgisizliklerini görebilirler ve bunun sonucunda da ahlaki hakikatlerin farkına varabilirler. Sokrates insanların bilgisizliklerinin farkına vardırması ile adil bir düzenin oluşmasını neden olacaktır. Bunu yaptığında ise yargılamalara maruz kalacak ve idam cezasına çarptırılacaktır. Platon Sokrates’in evrensel ahlaka ulaşma çabası ve yurttaşlar üzerinde değişiklik yapılmaya çalışmasının sonuçlarından etkilenmiştir. Platon yöneticinin filozof kral olmadığı sürece

¹⁹Ahmet Cevizci, **Felsefenin Kısa Tarihi**, İstanbul, Say Yayınları, 2012, s. 68

yurttaşların mutlu bir şekilde yaşamayacağını belirtir. Platon polislerin doğal bir süreçte oluşup, ideal bir toplumda canlı bir organizma gibi aşamalar şeklinde gelişimini tamamlayacaklarını belirtir. Bu gelişim sonucunda Kallipolis gerçekleşecek ve insanlar adil bir şekilde yaşayacaktır. Kallipolis üç aşamalı ruh gibi olup ideal poliste ekonomik, askeri ve felsefi olmak üzere temel özelliği oluşturacak niteliktedir. İnsanların bir arada yaşama arzusu tamamen ihtiyaçtan doğan bir durumdur. İnsan tek başına iken başkalarına ihtiyaç duyması sonucunda topluluklar oluşmaya başlamıştır. Kallipolis sürecinin ilk döneminde kötülük, açlık, fakirlik gibi şeyler uyku halindeydi. Bu dönemde lüks tüketimden söz edilemez. Kimsenin aşırı davranışı olmadığı için ölçülü polis adı bile verilmiştir. Bu dönemden sonra insanlar aşırı tüketim ve lükse yönelmiş bunun sonucunda da ikinci polis oluşmuştur. Bu poliste insanlar mal edinme hırsına kapılmış, çatışma ve savaşlar ortaya çıkmış ve bunları engellemek içinde güvenlik unsuru kaçınılmaz olmuştur. Bu durum sonucunda da askeri veya güvenlik grubu adında yeni grup oluşmuştur. Üçüncü evrede ise filozofların yönetici olduğu, aklın ışığında ve hakikate dayalı bir yönetimin gerçekleştiği bir polis meydana gelmiştir. Platon'a göre iyi bir hayat ve mutluluk ancak bu evrede gerçekleşebilir.

Platon'ın ekonomi anlayışından yola çıkarak toplumda iş bölümü ortaya koymuştur. Bu durum ile toplumun ihtiyaçlarının karşılanması amaç olmuştur. Bu iş bölümünde toplumda üç sınıf bulunmaktadır. Bu üç sınıf; Üreticiler, koruyucular ve yöneticilerdir. Bu sınıflamaya göre insanların buldukları gruba göre ruhsal yapıları, yetenekleri ve erdemleri de farklı olacaktır. Üreticiler sınıfındaki insanların ruhlarına maddi istekler hakimdir. Para sever insan tipindedirler. Bu insan tipindeki erdem ölçülülüğe denk gelmektedir. Koruyucular sınıfında insanların ruhları soylu isteklere sahiptir. İnsanlar onur ve şan peşindedirler. Bu insan tipine uygun olan erdem yiğitliktir. En üst sınıf ise yöneticilerdir. Bu sınıfa mensup insanların ruhlarına akıl hakimdir. Bu insanlar bilgi sever insanlardır. Erdemleri bilgeliktir ve filozof olacak insanlardır. Tek tek erdem sahibi insanlar birleşerek adalet erdemini oluşturmaktadır. Bunun sonucunda organizma devlet ortaya çıkacaktır.²⁰ “Poliste adaletin sağlanmasının adımları, onun temel yapısının belirlenmesiyle atılabilir. Birlik düşüncesinin tesisi de gene bu temel yapı taşları ile belirlenebilir. Bu birlik için bazı fiziksel koşulların da belirlenmesi gerektiğini düşünen Platon'a göre bu koşullar gerekli ancak yeterli değildir. Fiziksel koşulların dışında toplumun sınıflandırılması ve

²⁰ Platon, **Devlet**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2005, s. 81

erdemler de büyük önem taşır. Bu nedenle birlik fikri, topluma her katılan insanın kendi yetenekleri doğrultusunda toplumdaki üç sınıftan birinde yer almasını gerektirir.”²¹“Platon, adaleti polis in doğru bir biçimde kurulmasını olanaklı kılacak dört erdemden biri olarak ele almaktadır. Adalet(dikaiosyne) dışında poliste bulunması gereken erdemler, bilgelik(sophia), cesaret(andreia), ölçülülük(sophrosyne)tür. Bilgelik, toplumdaki kararların bilgece verilmesiyle yakından ilişkili olup iyi karar vermenin imkanını sağlar .Cesaret erdemi toplumda savaşıacak, o toplumu koruyacak, çatışmaları önleyecek insanlar için gereklidir. Üçüncü erdem olan ölçülülük ise bilgelik ve cesaret gibi toplumun yalnızca belli bir sınıfına özgü olmayıp, bütün topluma yayılması gereken bir erdemdir.”²²

2.2.ARİSTOTELES

Aristoteles milattan önce 384 yılında bugünkü Selanik yakınlarında bulunan Yunan kolonisine ait Stageira da doğmuştur. Babası Nikomakhos hekim olup Makedonya Kral'ının hekimliğini yapmaktadır. Bu yüzden Aristoteles her zaman Makedonya ile yakın ilişkilerde olmuştur. Aristoteles doğa bilimlerine yakından ilgili bir filozof olmuştur. 17 yaşında Platon'un Akademia'sına gitmek için Stageira'dan ayrılmıştır. Aristoteles'in Atina'ya gelmesi onun düşünsel hayatına birçok yenilik katacaktır. Platon'un Akademia'sın da 20 yıl kalan Aristoteles, başarılı bir öğrenci olmuş ve Platon'un felsefesinden etkilenmiştir. Platon'un ölmesi ile okulun başına Speusippos geçmiş ve Aristoteles bu durumdan haz etmediği için okuldan ayrılmıştır. Bu dönemde Atina'da Makedonya karşıtı düşünceler ortaya çıkmaya başlamıştı. Aristoteles'in Makedonya'ya yakınlığı düşünülürse onun Atina dan ayrılması güvenliği açısından daha doğru olacaktır. Aristoteles Atina'dan ayrıldıktan sonra Aternasu ve Assos'un yöneticisi olan Hermeias'ın davetini kabul edip oraya yerleşmiştir. Burada 3 yıl kadar kalmış Hermenias'ın yeğeni ile evlenmiş ve bir kız çocuğu olmuştur. Aristoteles Atina döneminden önce eşi vefat etmiş ve Atina'da tekrar evlenmiş ve bir erkek çocuğu olmuştur. Aristoteles burada yaşarken Hayvanlar Tarihi adlı eserini kaleme almış olup bu eser deniz canlıları ve doğa olayları ile ilgili konuları içermektedir. Hermias'ın öldürülmesi üzerine Aristoteles Midilli'ye yakın olan Mytilene adasında yaşamış ve daha sonra tekrar Stageira kentine dönmüştür. Aristoteles siyaset felsefesinin yanı sıra doğa bilimleri ile ilgilenmiştir. Meteoroloji,

²¹ Ahu Tunçel, Kurtul Güleğ, **Siyaset Felsefesi Tarihi**, Ankara, DoğuBatı, 2017, s. 33

²² Platon, **Protagoras**, İstanbul, Sosyal Yayınları, 2001, s. 63-66

astronomi, fizik, kimya, biyoloji ve zooloji alanında çalışmaları bulunan Aristoteles iki bilim dalı kurucusudur. Makedonya Kralı Philippos'un davetini kabul eden Aristoteles Kral'ın oğlu İskender'e ders vermek için Makedonya'ya gitmiştir. Monarşi ve Koloniler adlı eserlerini yazarak İskender'e yol göstermiştir. İskender hocası Aristoteles'ten etkilense de Yunanlılar dışında kalanları Barbar olarak görmemiş, hatta Yunan kültür ve Doğu kültürünü sentezlemeye çalışmıştır. Kral Philippos'un ölümünden sonra Aristoteles Atina'ya dönmüş ve kendi okulunu kurmuştur. Bir kaç bina kiralayarak Lykeion adını verdiğini Türkçe'de lise anlamına denk gelen okulu açmıştır. Aristoteles okulunda hakikatleri sunmak yerine hakikatleri araştırmaya yönlendirmiş, kullanacakları yöntemler hakkında bilgi vermiştir ve Tanrısal kaynak yerine aklın ilkelerini temel almıştır. İskender'in ölümünün ardından Atina'daki Makedonya yanlısı yönetimin düştüğü dönemde Aristoteles hakkında düzmece bir şiir ortaya çıkmış ve dinsizlikle suçlanmıştır. Bunun üzerine Aristoteles Sokrates'e yapılanları kendisine yapılmasına engel olarak Atina'yı terk etmiştir ve 62 yaşında Khalkis'te yaşamını yitirmiştir. Aristoteles eserlerinin çoğunu Akademia'da kaleme almıştır. Bunlar Politika(Devlet Adamı), Retorika(Grylos), Eudomos(Ruh Üzerine)dir. Mantık konusunda ki düşüncelerini ise Organon adlı eserinde belirtmiştir. Metafizik adlı eseri gerçek adı ilk felsefe olarak geçer. Metafizik eserleri bir araya getirilirken fizik yapıtıdan sonra sıralamaya konulduğu için fizik ötesi anlamına gelmektedir. Nikomakhos'a etik, Eudomas'a etik ve Magna Moralia adlı ahlak üzerine eserleri bulunmaktadır. Politika Ve Atinalıların Anayasası adlı eserleri siyaset üzerine kalem alınmış eserleridir.

2.2.1.Aristoteles'in Genel Felsefesi

Aristoteles'in felsefesine baktığımızda bilimleri üç sınıf ayırmaktadır. Bunlardan birinci üretken bilimlerdir. Bunlar kozmetik, çiftçilik ve mühendislik gibi bilimlerdir. İkincisi Pratik bilimlerdir. Bunlar politika, etik, ekonomi yani insanların eylemleri ile alakalı bilimlerdir. Üçüncüsü ise Teorik bilimlerdir. Bunlar ise fizik, doğa bilimleri, matematik, metafizik gibi sadece bilgiye ulaşmayı amaçlayan bilimlerdir. Aristoteles'e göre Mantık bu bilimlerin içine girmez hatta bilim dalı olmanın ötesinde bilimsel etkinliklere akıl yürütme kurallarını içerir. Aristoteles mantık ile ilgili derslerinde düşünmenin temel araçlarını keşfetmeyi sağlamıştır. Mantık terimine karşılık olarak Analitik kelimesini kullanmaktadır. Organon'nun ilk kitabında yaptığı çözümlenmelerden dolayı Mantiğin kurucusu olarak

adlandırılmaktadır. Aristoteles bilim dalları ne kadar çeşitli olursa olsun bunların dayandıkları bilimsel mantık aynıdır diye açıklar. Mantık kuralları gerçekliği kuşatarak bütün bilimlerin bilgiye ulaşma yolu olmuştur. Ayrıca bilimsel bir kanıtlama ile olgusal bilgilere ulaşılmaktadır. Aristoteles'in Metafizik adlı kitabı bilgeliğe nasıl ulaşılacağı ve bilgeliğe ulaştıracak bilgi türünün konusu ne olduğunu içermektedir. Bilgeliğe ulaşmanın yolunun ilk nedenler'in bilgisine ulaşmak olduğunu tespit eden Aristoteles kitabın giriş cümlesini "Bütün insanlar Bilmek ister" diye başlatır. Fakat bilmenin dereceleri olduğunu söyleyen Aristoteles bu basamakları Anımsama, Deney, Sanat ve Bilim olarak oluşturmaktadır. Anımsama insanlarda ve hayvanlarda da olsa da bilim ve sanat sadece insanlara özgü bir yetidir. Deney ise anımsananların toplamı sonucu ortaya çıkmaktadır. Deney ile kazanılmış bilgiler ile tümel bir yargı oluşturulduğunda ise sanat ortaya çıkmaktadır. Marangozluk, mimarlık ve resim yapmak gibi yararlı ve güzel şeyler zanaatkarlığın içinde olup herhangi bir bilgeliği yansıtmaz. Bilim ise kendi uğruna, sadece kendisi için istenilen bilgidir ve bu özelliği ile sanatın üstünde olup en yüksekte yer alır ve bilgelik bu bilgiye sahip olmayı gerektirir. Böyle bir bilgi duyu organları ile edilecek bir bilgi olmayıp Metafizik'in konusu olmaktadır. Bunları içeren bilgi de teorik bilgidir. Aristoteles aşağıdan yukarıya doğru derecelendirdiği bilgi türlerinin en üstüne teorik bilgiyi koymaktadır. Bilgelik yarar ve sonuç gözetmeden saf bilgiye ulaşmayı gerektirir. İyiyeye ulaşma amacı olan bilge ilk ve ilk nedene de ulaşmış olmaktadır. Aristoteles oluş kavramını hocası Platon'dan farklı olarak duyum yolu ile açıklamaktadır. Diğer bir farklılık ise Platon da idealar değişmez iken Aristoteles'te idealar şeyin için içinde zorunlu niteliği olarak yer almaktadır. İnsanlar tikel olarak doğar, yaşar ve ölür. Tümel olarak insan ise kalıcıdır. Aslında Aristoteles'in burada tikel olarak bahsettiği tür günümüzde ki gen kavramına denk gelecek şekildedir. Aristoteles'e göre çekirdek nesilden nesile aktarılacaktır. Varlıklar bir tek formdan oluşmakla kalmaz ayrıca madde ve formun bütünlüğü ile meydana gelmektedirler. Madde ve form ile oluş ve değişmeyi açıklamakta olup varlıkları dinamik açıdan ele almaktadır. Ona göre çevremizde pek çok oluş vardır. Ama Aristoteles'in ilgilendiği konu bir şeyin gerekli olgunluğa ulaşmasıdır. Yani bir meşe tohumu gelişip meşe ağacını ortaya çıkarıyor iken neden başka bir ağaca dönüşmüyor. Bu oluşumu sağlayan nedir diye sorgulayan Aristoteles bunu bir form sayesinde olduğunu idrak eder. Form gizil bir güçtür ve meşe tohumu fiilen bir ağaç gibi gözükmesine de gizil olarak bir meşe ağacıdır. Maddenin içindeki bu güç ile gerçekleşen hareket ve değişimi Aristoteles Ereksel Neden olarak

açıklamaktadır. Yani maddenin içindeki form ile maddenin sonu ve değişimin yönü belirlenmektedir. Madde ve formun birleşmesi ile meydana gelen varlıklar bir değişim ve devinime uğrarlar. Bu değişimi ve devinimi sağlayan yani ilk hareketi veren Tanrı'dır. Tanrı saf formdur, ezeli ve ebedidir. Ayrıca hiçbir varlığa bağlı değildir, evreni ereğine ulaştırmak için devindirmektedir. Tanrı evrenin ereksel nedeni olduğu için tüm varlıklar sonunda mutlak yetkinlik olan Tanrı'ya ulaşacaklardır. Aristoteles'e göre Evren gökyüzü ve yeryüzü olarak iki temel parçadan oluşmaktadır. Gökyüzünde hareket eden gezegenler ve yıldızlar, yeryüzünde ise nitelik bakımından aşağıda bulunan varlıklar bulunmaktadır. Aristoteles bütün canlı varlıkların içinde bir ruh taşıdığını belirtir. Ruh bedenin ilkesi ve nedeni olup amacı ve gerçek özüdür. Varlıkları ruh türlerine göre sıraladığında en altta bitkiler vardır. Çünkü sadece beslenme gücüne sahiptirler. Bitkilerin üstünde hayvanlar vardır. Çünkü algılama yer değiştirme ve iştah güçlerine sahiptirler. En üstte ise İnsanlar vardır. İnsanlar akıl ve düşünme gücüne sahiptirler. Canlı varlıklara hareketi veren , devinimi sağlayan ruhtur.²³

2.2.2. Aristoteles'in Siyaseti

Aristoteles etik ve siyaseti pratik eylemler içerisinde değerlendirmektedir. Siyaset en üstte olan ve kapsamlı olandır. Siyaset biliminin amacı insan için en iyi olana ulaşmaktır. Siyaset en kapsayıcı olup kent devletleri için en iyisini isterken bireyler içinde en iyisini istemiş olmaktadır.

Birey için en iyi olanı belirleyen etik bu anlamda siyasetten bağımsız bir konumda olamaz. Gerçekleştirilen her eylem yarar elde etmeyi ya da bir sonucu değil belli bir iyi amaçlamaktadır. İnsan için en en iyi ve ne yüksek amaç mutluluktur. Burada bahsedilen mutluluk yani eudaimonia'dır. Eudaimonia aslında hayatta verimli olma ve iyi olmaya karşılık insani bir durum olarak açıklanmaktadır. Bir şeyin iyi olması için iki özelliğe sahip olması gerekmektedir. Bunlardan birincisi bir araç değil bir amaç olmalıdır, İkincisi ise kendisine yeten ve hayatı yaşanır kılan şey olmalıdır. Aristoteles'in iyi kavramı Platon'un iyi ideasından farklı olarak insan eylemlerinden ayrı düşünülemeyen bir kavramdır. İnsana özgü olan akıl varlığı ile mutluluğa ulaşır. Yani insan akli ile erdem'i seçer ve bununla birlikte iyi amaçlar ve sonucunda da mutluluğu ya da etik davranışı seçmiş olur. İnsan işini en iyi şekilde yaptığı zaman

²³ Aristoteles, **Ruh Üzerine**, Ankara, Birleşik, 2011, s. 173-175

erdemli bir yaşam sürdürmüş olmaktadır. Ancak bu durumu hayat boyu sürdürmesi gerekmektedir. Aristoteles'in bahsettiği 'doğru orta' öğretisi ile akıl kullanılarak ruhun yetkinleşmesi sağlanır ve erdemli bir etkinlik ortaya çıkmış olur. Doğru orta öğretisi aslında aşırıya kaçmamak ile açıklanabilir. Cimrilik ve cömertlik gibi eğilimler doğru olmayan eğilimlerdir. Aristoteles eylemlerimizden ne zaman sorumlu oluruz diye soru yönelttiğinde ise; dışarıdan herhangi bir zorlama veya bilgisizlik ile herhangi bir rastlantı sonucu ise bu eylem ahlaki bir eylem değildir. İnsan eğer seçerek iradesi ile bir eylemde bulunuyorsa bu ahlaki bir eylemdir. Bizi iyiye yönelteceğini bilsekte acıdan uzak durmak ahlaki bir davranış olmamaktadır. İnsana özgü olan akıl ile orta değeri bularak mutluluğa ulaşabilirler. Aristoteles Nikomakhos'a etik adlı kitapta İnsan doğası gereği bir hayvandır ve siyaset ile ilgili çalışmalarda sadece birey üzerinden gitmek yerine toplumsal bakış açısı ile ilerlemenin doğru olduğunu söyleyerek siyaset ile ilgili görüşlerini ortaya koymuştur.

Aristoteles'e göre devlet doğal ve bireyden önce meydana gelmiş bir oluşumdur. Devlette tıpkı insanların organları ve uzuvları gibi parçalardan oluşmaktadır. Bu parçaların hepsinin ayrı görevleri bulunmaktadır ve bunlardan biri ortadan kalktığı zaman işlevselliğini kaybedecektir. İnsanların devlet oluşumunda yer almalarının sebebi sadece yardımlaşma ya da birbirlerine duydukları ihtiyaçlar olmayıp bir arada yaşama isteği de yer almaktadır. İnsanlar devlet ile birlikte barınma, korunma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılar iken aynı zamanda asıl iyi ve mutluluğun kaynağına da ulaşmış olacaklardır. Herhangi bir topluma ait olmayan kişi ya insanlığın altında ya da Tanrı gibi insanlığın üstünde yer almaktadır. Aristoteles'in oluşturduğu devlet insanların bir araya gelerek haklarının korunması ve iradelerini ortaya koyarak oluşturdukları sözleşme devleti değildir. Aristoteles'in devletinde de yasalar ile yurttaşların hakları ve özgürlükleri güvence altına alınacaktır. Bunun yanı sıra yurttaşların erdemli ve mutlu olmalarını sağlayacak çalışmalarda da yer alacaktır.

Devlet ile adaletli bir ekonomik yapı sağlanacağı gibi erdemli ve ahlaklı bir eğitim programı gerçekleştirilecektir. Aristoteles devlet yapılanmasında Platon'dan uzaklaşmayarak polis'i yani şehir devletlerini ön plana çıkarmaktadır. Dönemin popüler devleti Makedonya Krallığına çok yakın olmasına rağmen o Yunan yapılanması olan polis'leri devletin doğal ve doğru formu olduğunu düşünmektedir.

Ona göre yurttaşlar temsilcileri aracılığı ile değil doğrudan yönetime katıldıkları ve yöneticilerini seçtikleri veya seçildikleri nüfusu ve yüzölçümü fazla olmayan bir şehir devleti olması gereken devlet modelidir. Aristoteles devletin ve toplum sistemini oluştururken kölelik kavramına da değinmektedir. Köleliği mülkiyetin parçası olarak görüp eyleme yarayan şeylerden biri olarak tanımlamaktadır. “Çünkü gereken şeyleri zekasıyla önceden görebilen bir kimse, doğaca yönetici ve efendidir, oysa beden gücüyle bunları yapabilen kimse doğaca köledir, yönetilenlerden biridir. Bundan ötürü efendiyle köleyi birleştiren ortak bir çıkar vardır.”²⁴.Köleler cansız üretim araçları gibi efendinin mülkiyeti altında olup ekonominin bir parçasıdır. Siyasal eşitsizlik ile ev yönetimindeki eşitsizlik aslında birbirlerine benzer konumdadır. Ev yönetiminde baba ile çocuklar, karı ile koca ve efendi ile köle ilişkisi bulunmaktadır. Bu ilişkiler hiyerarşik bir şekilde kurulmuş olup siyasal yaşamdaki iktidar biçimleri ile benzerlikleri bulunmaktadır. Baba yaşı itibariyle akıl olarak çocuklardan daha baskın olup çocuklar üzerindeki otoritesi kralın yönetimine, aklını kullanamayan kadın erkeğe boyun eğer ve efendinin köle üzerindeki üstünlüğü ise tiranlığa benzemektedir. Kölelik Yunan dünyasında gayet doğal bir uygulama olduğu için Aristoteles’te köleliği doğal karşılar ve kötü uygulamaları engellemek için sınırlamalar getirir. Aristoteles mülkiyetin parçası olan servet kazanma konusunda doğal ve doğal olmayan ayrımı yapmaktadır. Doğal olan yollar hayvancılık, tarım ve avcılık ile kazanılan mallar iken doğal olmayan yollar ise paranın kullanılmasıdır. Bu iki durum arasındaki yol ise değiş-tokuştur. Aristoteles bu ayırmadan sonra para ile edilen kazancın insanlığa yakışmayan bir gelir olduğunu belirtir. Aristoteles Platon’un ortak mülkiyet anlayışına karşı özel mülkiyeti savunmuş ve özellikle çocuklar konusunda ortak mülkiyetine karşı çıkmış bunu da sevgi ne kadar daraltılırsa o kadar yoğunlaşır diyerek çok fazla çocuğa sahip olmak sevgisizliği doğuracağını söyler. Aristoteles’in yurttaşlık kavramına baktığımızda yurttaş yönetim içerisinde belli bir payı olan ve yönetici topluluğa üye olan kişidir. Doğrudan demokrasinin olduğu Atina polisinden esinlenerek yurttaşın yöneticilerini seçme hakkına sahip olması, yasaların yapılmasına katılması ve yasama organında yer alması gerekir. Yurttaş polis’in bir aracı değil polis’in bir parçasıdır. Yurttaş bir anne babadan doğmuş olma yurttaş olmak için yeterli olmayıp polis’in içerisinde yer almak gerekmektedir. İyi insan ve iyi yurttaş aynı anlama gelmemektedir. Çünkü İyi yurttaş olmak yönetim biçimlerine göre

²⁴ Aristoteles, **Politika**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2010 ,s .8

değişiklik gösterebilir. Yurttaşın yapabileceği görevi yerine getirdiği zaman ortaya çıkmaktadır. Fakat bir insanın iyiliği bu kadar ulaşılabilir bir şey değildir. Bir kimsenin yurttaş olması bazı ölçütlere bağlandığı için yurttaş sayısı oldukça azdır. Örneğin boş zaman bulma konusunda sıkıntı yaşayan esnaf ve zanaatkarlar yasama ve yargı etkinliklerine katılmadıkları için yurttaş sayılmazlar. Zaten kol gücü ile çalışmak ruhu köleleştirdiği için erdemden uzaklaşmış olmaktadır. Yurttaşlık statüsünü kazanamayanlar devletin asli parçası olmayıp sadece devletin temel gereksinimlerini saptamak için araçtır. Aristoteles'in anayasa tanımına baktığımızda "Anayasa, devletlerin erk görevlerinin dağılımı, egemenliğin ve her topluluğun gerçekleştirmeyi amaçladığı hedefin belirlenmesi için benimsenen düzenleniş biçimidir" ²⁵ Anayasalar yasama, yürütme ve yargı öğelerini barındırdığından yasa koyucu bunların uyumlu bir düzen içerisinde olmayı amaçlamalıdır. Aristoteles aslında yasama, yürütme ve yargı erklerinin ortaya koyarken erkler ayrımını savunmamıştır. Onun burada ki amacı farklı yönetimler ve farklı anayasalar olduğunu göstermektir. Aristoteles yönetim biçimlerini tanımlarken ayrımı doğru ve yanlış üzerinden yapmaktadır. Yönetim biçimlerinden hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğunu ise ortak yarar'ı ölçüt olarak almaktadır. Aristoteles yönetimleri doğru ve yanlış olarak ayırım yaptıktan sonra tekrar bir ayrıma gider. Burada ki ölçüt ise yönetimin kimin elinde olduğu ile ilişkilidir. Burada tek kişinin yönetimini monarşi olduğu takdirde doğru anayasa Tiranlık olduğu zaman yanlış anayasa, Azınlığın yönetimini Aristokrasi olduğu zaman doğru anayasaya Oligarşi olduğu zaman yanlış anayasa, Çokluğun yönetimini Politeia olduğu zaman doğru anayasa Demokrasi olduğu zaman ise yanlış anayasa olarak yorumlamıştır. Yönetim biçimlerini ayırmaya da ölçüt alınacak diğer bir öğe Adalettir. Burada eşit olanların eşit haklara sahip olması gerektiğini ve eşit muamaleye tabi tutulması gerektiğini vurgulamıştır. ²⁶ "Devlet dediğimiz siyasal birlik, yalnızca bir arada yaşamak için değil, soylu eylemlerde bulunabilmek içindir. Eğer devlet soylu eylemler için varsa, o halde zengin, güçlü ya da doğuştan soylu(aristokrat)olan değil, en iyi olan iktidara gelmelidir. Bu yüzden, eşitlik, 'iyilik' hesaba katılmadan değerlendirilemez; adalet ancak iyilikle birlikte yorumlanabilir."²⁷ Aristoteles'e göre yönetim biçimleri arasında

²⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı'da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim, 2012, s. 144

²⁶ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı'da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim, 2012, s. 145

²⁷ Age,s.146

ayrım yaparken nesnel bir tutum ile çalışma yapılmalıdır. Ona göre siyaset bilimci yönetim biçimleri arasında ayrım yaparken onların temel niteliklerini yani doğalarını da açıklamalıdır. Buradan yola çıkarak Aristoteles'in yönetim tanımlamalarına bakabiliriz. Aristoteles'e göre beş tür monarşi biçimi vardır. Ama bunlardan en çok anayasal monarşinin üzerinde durur çünkü yasalar ile yönetimi ve kral arasındaki ilişkinin belirlenmesini önemser. Monarşi yönetim biçiminde yasaları yapan monarktır ve bu ona üstünlük sağlamaktadır. Bu tek kişinin elinde bulunan gücün kontrolünü ise yazılı hukuk kurallarından daha çok geleneksel hukuk kuralları ile sağlanabileceğini söyler. Diğer bir yönetim biçimi olan Tiranlık Aristoteles'in kötü olarak nitelendirdiği bir yönetim biçimidir. Tiranlıkta kendi içerisinde farklı türlere ayrılrsa da ortak özellik yöneticinin ortak faydayı değil sadece kendi çıkarlarını gözetmesidir. Yönetime karşı herhangi bir ayaklanmada kaba güce ve paralı askerlere dayanarak kendilerini korurlar. Bu kadar kötü olarak nitelendirilen bir yönetim biçimi nasıl oluyor da varlıklarını sürdürebiliyor diye sorarsak birinci olarak yönetici öne gelen kişileri yok ederek halkı korkak ve güçsüz hale getirerek boyun eğmelerini sağlar, ikincisi ise koruyucu ve ılımlı görünerek ileri gelenlerle dostluk kurarak. Aristokrasi yönetim biçiminde ise Erdem ilkesi ile hareket ederek polis'in en erdemli kişilerinin bir araya gelerek tiran yönetimini yıkması ile kurulmuştur. Yönetimdekilerin halkı korumak yerine kendi zenginliklerini artırmaları ve zenginleri kollamaları aristokrasi yönetiminde bozulmalar meydana gelmiştir. Aslında gerçek aristokrasiye ulaşmak ne kadar zor olsa da yönetimdekilerin yetenek ve donanımlarına göre seçilmelerinde dolayı en iyi yönetim biçimlerinden sayılabilir. Diğer bir yönetim biçimi olan Oligarşi yönetiminde eşitsizlik ön plandadır. Çünkü servete sahip olanlar yönetimi ellerinde bulundururlar. Herhangi bir geliri olmayanlar yurttaşlık haklarından mahrum bırakılırlar. Yöneticiler devlet erklerini kendi amaçları ve zenginleşmeleri için kullanınca kaos ve devrim kaçınılmaz olmuştur. Oligarşiyi etkileyen diğer bir durum ise oligarkların kendi çıkarları için kendi aralarında ortaya çıkan çatışmalardır. Demokrasi yönetimini ele aldığımızda Aristoteles oligarşiye benzetme yaparak onunda doğru olandan sapmış kötü bir yönetim biçimi olduğunu söyler. Demokraside kendi içerisinde sınıflandırılır. "En iyisi, ılımlı bir mülkiyet koşulunun bulunduğu ve halkın ,yöneticilerin yasalara bağlılığını sıkı bir biçimde denetlediği türüdür. İkincisinde mülkiyet koşuluna bakılmaksızın herkesin seçilme hakkı vardır, fakat yasaların üstünlüğü ilkesi vazgeçilmezdir. Üçüncüsün de de herkesin seçilme hakkı bulunur, ancak yurttaş olma koşulu aranır. Dördüncüsü ve aşırı şeklinde 'egemen olan

yasa değil, halktır'. Halkın yasaların denetiminde bulunmadığı, kendisine yaltaklananların ödüllendirildiği, demagogların cirit attığı aşırı demokrasi en aşırı oligarşi kadar kötü bir rejimdir.”²⁸ Son bir yönetim şekli olan Politeia ise oligarşi ve demokrasinin karışımı olup iki kötü yönetimin birleşiminde ortaya çıkan doğru bir yönetimdir. Orta noktanın en iyi şekilde ortaya çıktığı yönetim biçimidir. Politeia aşırıya kaçmayan mülkiyeti içeren ve yöneticilerin yasalar yolu ile sürekli denetlendiği yönetim biçimidir. Toplum da aşırı zengin veya aşırı fakir sınıfların olması yerine orta sınıfın daha fazla olmasını doğru olduğunu söyleyen Aristoteles, orta sınıfın değişikliği en az isteyen ve başkalarının mülkünü kıskanmayan en sorunsuz üyelere oluşan toplumdur. Demokratik yada Oligarşik toplumlarda orta sınıfın azlığın dolayı sorunlar çıkmaktadır. İlimli ve istikrarlı bir rejimin varlığı orta sınıfın fazlalığına bağlıdır. İdeal yönetim biçimi olan Politeia ona yakın olan yönetimler iyi ondan uzaklaşanların kötü olarak nitelendirilebileceği bir ölçüttür. Aristoteles bu yönetim biçimi demokrasiye ve oligarşiye alternatif bir rejim bulmayı amaçlamıştır. Aristoteles siyasal yönetimlerin istikrarlı bir yapıya sahip olması gerektiğini savunur. Fakat siyasal birliğin bozulduğu durumlarda devrimler meydana gelir. Devrimlerin çeşitlerine baktığımızda yönetim biçimin tamamen değiştirmek, sadece anayasal değişiklik ve sadece iktidar sahiplerini değiştirmeye yönelik olanlardır. Devrimlerin önlenmesi her şeyden önce yasalara bağlılıktan geçmektedir. Bunun dışında ekonomik eşitsizliklerin engellenmesi ve adaletin sağlanması gerekmektedir.

Aristoteles ideal devlet tanımını yaparken devleti oluşturacak şeyleri ele alır. Örneğin devletin kurulacağı toprağın büyüklüğü, niteliği ve nüfusun hangi sınıflardan geleceği gibi özelliklerdir. Devleti oluşturacak nüfus farklı işleri yapan gruplardan oluşmalıdır. Bu gruplardan doğru oranda oluşan topluluk doğru site anlayışına uygundur. Sayı olarak fazla site idare edilemez iken gereğinden az sayıdaki nüfusta yapılması gerekenlerin engellenmesine sebep olabilir. İdeal devletin fiziksel özellikleri arasında topraklarının nüfusu besleyecek konumda olması her türlü ürünü yetiştirilebilir olmalıdır. Ayrıca kara ve deniz ulaşımına elverişli olduğu kadar dış saldırılara karşı da korunaklı olmalıdır. Mümkünse yamaç ve su kaynaklarına da yakın olmalıdır. Aristoteles'e göre ideal devletteki ideal ulus Yunan'lılardır. Çünkü Asya halkları zeki ve becerikli olmalarına rağmen cesaret ve iradeleri yoktur, Avrupa

²⁸ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı'da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim 2012, s.147-148

ulusları enerjik ama zeka ve beceri bulunmamaktadır. Yunan ulusu ise zeki ve becerikli hem de cesaret ve irade sahibidir. Yunanlılar tek bir devlet olarak dünyayı yönetecek güce sahiptir Aristoteles'e göre. Aristoteles ideal devlet içerisindeki grupları oluşturmadan önce ihtiyaç listesi oluşturmaktadır. Bu ihtiyaç listesine göre birinci olarak yiyecekler ikinci olarak zanaatlar üçüncü olarak silahlar dördüncü olarak servet beşinci olarak dinsel ihtiyaçlar ve altıncı olarak da insanlar arasındaki ilişkileri düzenleme ihtiyacıdır. Buradan yola çıkarak çiftçiler, zanaatkarlar, askerler, zenginler, rahipler(din adamları) ve yargıçlar grupları bulunması gerekmektedir. Buradan yola çıkarak iş bölümüne ulaşan Aristoteles el sanatları ile uğraşan zanaatkarlar ve tüccarlar yurttaş olarak kabul edilmeyecek. Çiftçiler ve tarımla uğraşanlar da yurttaş olarak kabul edilemez çünkü erdemini geliştirilmesi için boş zamana ihtiyaç vardır fakat bu grubun boş zamanı yoktur. Yurttaş olarak kabul edilecek gruplar savaşçılar, rahipler ve yargıçlardır. Toprağın mülkiyetine sahip olan gruplar askeri ve sivil yöneticiler olurken işletilmesi köleler ve işçilere ait olacaktır. Bu devlet düzeninde gençler savaş gücü olarak kullanılacak yaşlılar ise bilge olarak kabul edilip yönetici sınıfına olacaktır. Yöneticilerin yaşlanması ile birlikte din işlerine geçiş yapılacaktır. Bir şehrin erdemli olabilmesi için o şehri oluşturanların erdemli olması gerekmektedir. İnsanları erdeme ulaştıran doğa, alışkanlık ve akıldır. İlk olarak insan olarak doğması gerekmektedir. İkinci olarak alışkanlıklar yoluyla bir karaktere sahip olması gerekmektedir. Üçüncü olarak da akla sahip olması gerekmektedir. Bu üç öge birlikte uyum halinde olması gerekirken uyuşmazlığa düştüğü zaman eğitimin rolü ortaya çıkmaktadır. Burada eğitimden kastedilen yurttaşın eğitilmesidir. Yurttaş hem yöneten hem de yönetici olacağı için bu yönde eğitim verilip erdemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.²⁹ "Aristoteles zaman bakımında beden eğitiminin, ruhun eğitiminden önce gelmesi, ruhun iştah ve arzu ile ilgili eğitiminin, yani ahlaki eğitimin bunları takip etmesi, aklın eğitiminin, teorik eğitimin ise en sonunda verilmesi gerektiğini düşünür."³⁰ Aristoteles eğitimin ilk beş yılında sağlıklı ve dayanıklı bedene sahip olmayı hedeflerken yedinci yaştan ergenliğe kadar olan dönem ve ergenlikten yirmi yaşında kadar ki dönem diye değerlendirir. Eğitim ailelere bırakılmayacak kadar önemli bir iş olduğu için kamuya bırakılmalıdır. Aristoteles eğitim ile ahlakçı, devletçi ve kamucu anlayışı ortaya koymuştur.

²⁹ Ahmet Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi**, İstanbul, Bilgi Üniv. Yayınları, 2010, s. 315-320

³⁰ Ahmet Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi**, İstanbul, Bilgi Üniv. Yayınları, 2010, s. 321

Antik çağ siyasi anlayışının en önemli temsilcilerinden Platon ve Aristoteles'in görüşlerine baktığımızda aslında ikisi de daha iyi yönetim ve toplum hayatının nasıl olması gerektiği konusunda görüşler ortaya koymuşlardır. Dönemsel sıralamada ilk olarak Platona baktığımızda Platon devleti insanların ihtiyaçtan dolayı bir araya gelme zorunluluğundan dolayı oluşmuş bir yapı olarak tanımlar. Platon için en önemli argüman Filozof Kraldır. Devletin oluşmasının ilk aşamasında toplum lüks yaşamdan ve tüketimden uzak iken ikinci aşamada lüks yaşam ve tüketimin artması ile çatışmalar ortaya çıkmıştır. Platon üçüncü aşamada filozof kralların devreye girerek bilimin ve hakikatin ışığında doğru yönetimi sağlayacakları söylemiştir. Aristoteles'e baktığımızda ise devlet doğal olarak oluşmuş ve Platonun aksine ihtiyaçtan değil insanların bir arada yaşama isteğinden dolayı meydana gelmiştir. Yani Aristoteles'in devleti bir sözleşme devleti değildir. Aristoteles devletin oluşumunda nüfusun hangi sınıfların olacağını ve iş bölümünden bahsetmektedir. Aslında Platonda bahsedilen iş bölümü Aristoteles'te de vardır. Platon'da bu sınıflar üreticiler, koruyucular ve yöneticiler diye ayrılırken Aristoteles'te çiftçiler, zanaatkarlar, zenginler, rahipler ve yargıçlar olarak ayırım yapılmıştır. Her iki filozofta da erdem ve ahlak oluşturulan siyasi yapının temel esaslarından olmuştur. Ortak görüşlerden farklı olarak Platon sofistlerin verdiği retorik eğitim ile insanların ikna edilerek toplum içinde bozulmalarını ortaya koyarken Aristoteles te insanların alış verişte takas yolunu kullanmalarını para ile elde edilen gelirin insanlığa yakışmadığını dile getirmiştir. Sonuç olarak ise Platon ve Aristoteles'in ortak olarak elde aldıkları son konu ise ideal yönetim için Polis şehir devletlerinin doğru bir yönetim olduğudur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA ÇAĞ VE RÖNESANS SİYASİ ANLAYIŞI

Ortaçağ felsefesi olarak adlandırdığımız felsefe 1.yüzyıl ve 5.yüzyıllar arasında oluşmuş felsefedir. Ortaçağ felsefesi dört ayrı biçimde ele alınabilir. Birincisi Batı ya da Avrupa'da gelişmiş Hristiyan felsefesi, ikincisi Doğuda gelişmiş İslam felsefesi, üçüncüsü Hristiyan ve İslam dünyasının da içinde gelişmiş Yahudi felsefesi ve son olarak dördüncüde Hristiyan Bizans imparatorluğu içinde gelişmiş olan Bizans felsefesidir. Bu dört akımın ortak noktası Antik Yunan felsefesidir. Antik Yunan düşüncesi Yeni Platonculuk ile Orta Çağ felsefesine kaynaklık etmiştir. Orta Çağ felsefesinde her akım birbirlerinden etkilenmiştir. Örneğin Yahudi düşünürler Farabi ve İbn-i Sina'dan oldukça fazla etkilenmiştir. Bu dört akımın ortak özelliği ise Tek Tanrılı dinlere inanmalarıdır. Orta Çağ felsefesinin genel özelliklerine baktığımızda Antik Yunan felsefesini tek bir halkın felsefesi iken Orta Çağ felsefesi dini bir topluluğun felsefesidir. Antik Yunan felsefesi dünyevi bir felsefe olup aklın ön planda olduğu felsefe iken Orta Çağ felsefesi öte dünyasal bir anlayış hakimdir. Yani Antik Yunan felsefesinde aranan şey mutluluk ise bu dünyada ve insanın çabası ile elde edilirken Ortaçağ Felsefesinde mutluluk ancak ebedi olan mutluktur ve dünyadaki hayat yerine öbür dünya anlayışı mevcuttur. Etik anlayışı Orta Çağ felsefesinde teolojik olarak ele alınmakta iken Antik Yunanda daha çok kozmolojik ve toplumsal olarak açıklanmaktadır. Orta çağ felsefesi Antik Yunandan farklı olarak daha çok Tanrı merkezli bir felsefedir. Felsefe dini çevre tarafından belirlendiği için eleştiriye ve şüpheciliğe kapalıdır. Orta Çağ felsefesinde düalizmden farklı olarak bir görüş benimsenmiştir. Bu dönemde tüm filozoflar öğretilerinde Tanrı merkezlidir.

Orta Çağ anlayışında Hristiyanlığın ortaya çıkmasıyla otorite hakkında sorgulamalar başlamıştır. Hz.İsa'nın olduğu dönemde yönetici ve Tanrı arasında ki güç anlayışı problemleri ortaya çıkmıştır. Hz.İsa bunu yeryüzündeki otorite sahibi gücünü Tanrı'dan almaktadır diye açıklamıştır.Fakat bu otorite anlayışı Tanrı yolundan gitmek yerine dünya mallarına yönelmeye dönmüştür. Bu din anlayışı aslında mülkiyet anlamında komünizm anlayışına yakın noktaları vardır. Kutsal kitapta bir arada bulunan inananların her şeyi ortaklaşa kullanıyordu gibi açıklamaları mevcuttur. Tanrı

eksiksiz olarak İsa'nın bedeninde cisimleşmiş ve artık eski ahit yani Yahudilerin kutsal anlayışında ayırılıp yeni ahit olan Hristiyanlık anlayışına yönelmek gerekmektedir. İsa'dan sonra havarilerin elinde olan Hristiyan öğretisi yayılmaya devam edecektir .Havarilerden olmayan Pavlus'un görüşleri ile Hristiyanlık Yahudi olmayanlara da açılacaktır. Pavlus ilk başta Hristiyanlığa karşı çıkan ve inanlara karşı zulüm eden biridir. Daha sonradan bu dine inanıp onun ön plana isimlerinden olmuştur. Pavlus Roma impartorluğunun bir çok yerinde kiliseler ve örgütlenmeler oluşturdu. Bu dönemde Hristiyanlığı Yahudilikten ayırmaya yönelik çalışmalar yapmıştır .Örneğin erkeklere sünnet yapılmasını ve domuz eti gibi yiyeceklerin yenilmesi yasağını kaldırmıştır. Pavlus kadınların ikinci planda olması gerektiğini ve erkeklere karşı boyun eğmesi gerektiğini söylemektedir. Bu durumda Adem ve Havva ile ilk günah olayını da örnek olarak göstermiştir. Kölelik durumunu da meşrulaştıran Pavlus dünyadaki sahiplerini mesihin sözünü dinlemiş gibi itaat etmelerini söyler. "Artık sıra siyasal sistemin bir bütün olarak onaylanmasına, devletin, mevcut dünyevi iktidarın onaylanmasına gelmiştir. 'herkes altında bulunduğu yönetime boyun eğsin. Çünkü Tanrı'dan olmayan yönetim yoktur. Var olanlar Tanrı tarafından kurulmuştur. Bu nedenle yönetime karşı direnen, Tanrı'nın düzenlediğine karşı gelmiş olur.Karşı gelenler yargılanır.(...)çünkü yönetim, senin iyiliğin için Tanrı'nın hizmetindedir.(...)Yönetim kılıcını boş yere taşımıyor, kötülük yapanın üzerine Tanrı'nın gazabını salacak olan oç alıcı olarak Tanrı'nın hizmetindedir. Bunun için yalnız Tanrı'nın gazabı nedeniyle değil, vicdan nedeniyle de yönetime boyun eğmek gerekir. İşte yöneticiler, Tanrı'nın bu amaç için gayretle çalışan hizmetkarlarıdır. Vergi hakkı olana vergiyi, gümrük hakkı olana gümrüğü, korku hakkı olana korkuyu, saygı hakkı olana saygıyı, herkese hakkını verin.'Romalılar,13:1-7)"³¹ İsa siyasal otoritenin kaynağında Tanrı'yı gösterirken Pavlus otoritenin kaynağında Tanrı vardır ve siyasal düzende Tanrı tarafından kurulmuştur diye belirtir. Bu durumda siyasal otoriteye karşı gösterilen bir direniş doğruca Tanrı'ya gösterilmiş olacaktır. Tanrısal bir kaynak gösterilmiş olması insanların itaatini de kolaylaştıracaktır. Tanrıdan kaynaklanmayan iktidarın olmadığını söyleyen Pavlus aslında tüm siyasal düzeni din ile meşrulaştırmıştır .Bu dönemde artık Roma da Hristiyanlık resmi din olarak kabul edilmiş ve Batı Romanın çökmesi ile Doğu Roma'nın da imparatorunun aynı zamanda kilisenin başı sayılmasıyla birlikte kilise devlet ilişkileri farklı boyutlara gelecektir.

³¹ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı'da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 213-214

Pavlusun ardında kilise babalarının oluşturduğu patristik düşünceye ortaya çıkmıştır .Bu düşüncenin en önemli temsilcisi Augustinus'tur.

Diğer yandan İslam Dünyasının siyasal anlayışına baktığımız da Antik Yunan ve Platondan etkilenmeler mevcuttur. İslam Filozofları aklın vahiyle ve felsefenin dinle uyum içinde olduğunu söylerken Platoncu yaklaşım olan seçkinler ile halk arasındaki ayrımı da yapmıştır. Bu ayırmadan yola çıkarak insanların çoğu soyut ve kavramsal düşünmeyi tam olarak gerçekleştiremediği için hakikati kavrayamazlar. Az sayıda insan bu hakikati kavrayabilir ve bu insanlar da yönetici olurlar. Hakikati duygularla değil rasyonel şekilde kavrayan kişinin yani filozofun yönetici olması gerekir. Böylelikle filozof halk ile iletişime geçmesi ve halkın dilinden konuşması gerekmektedir. Filozof bir peygamber gibi ikna sanatını kullanarak halkı mutluluğa erdirmelidir. Platonun filozof-Kral düşüncesi İslam Felsefesinde filozof – peygamber-yönetici olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradaki amaç hakikatlerin bilgisine sahip olan kişinin bu bilgileri halka aktarması ve halkı mutluluğa taşımasıdır. Bu durumu gerçekleştirebilecek olan kişi Peygamberdir. Halkın refahı için devletin yöneticisi filozoflar olmalıdır. Yönetimin temel ilkesi adalet olması gerekirken halkın erdemi de itaat etmek olacaktır.

Rönesans döneminde artık Orta Çağ anlayışındaki öbür dünya inancının yerine bu dünya anlayışı ön plana çıkmıştır. Hümanizm ile birlikte insanın kendi doğasını ve öz yasasını bulma anlayışı sadece kişiler üzerinde kalmayıp kurumlar, devlet ve topluma da yayılmıştır. Ulusların ulusal kişiliklerini belirlediği, bağımsız kültür ve politikalarını oluşturdukları dönemdir. Orta Çağ anlayışında ayrı ayrı uluslar kendisini Tanrı'nın yeryüzündeki kurumu olarak kabul eden Roma İmparatorluğuna bağlıdır. Kilise devletin üstünde olup diğer kurumların üstünde kabul ediyordu. Rönesans ile birlikte ulusal kavramlar ortaya çıkınca kiliseye karşı ayaklanmalar kaçınılmaz olmuştur. Orta Çağ siyasi anlayışının terk edilip Rönesans siyasi anlayışının ortaya çıkmasıyla birlikte günümüz devlet anlayışlarının temeli atılmış oldu. Bu anlayış ilk olarak İtalya'da meydana gelmiştir. İtalya şehir devletlerinin içerisinde bu anlayışın ortaya çıkmasıyla canlanma meydana gelmiştir.

3.1.AUGUSTİNUS

“Aurelius Augustinus (354-430) Kuzeybatı Afrika’da Thagaste’de doğdu. Babası bir Romalı subay ve pagan, annesi Hristiyan, dindar, ince ruhlu bir kadın, oğlu üzerinde derin etkisi var. Ateşli mizacı Augustinus’a büyük iniş çıkışları olan, içinde sert çalkantılar yaratan bir hayat yaşattı: Önce, gününün Romalı gençleri gibi, kendini zevk ve sefaya verdi ;bu sıralarda Romalı filozof ve yazar Cicero’nun yapıtlarını- özellikle ‘Hortensius’u-okuyunca felsefeye merak duydu;bir aralık Mani dinine (manilik,manikheizm)girdi; bu din kendisine bu dünyadaki ‘kötünün’ nereden geldiğini-bu sıralarda başlıca kaygısı olan bu soruyu-açıklıyor gibi geldi.”³² Augustinus mani dininin görüşlerinin gerçeğe aykırı olduğunu düşündükten sonra şüphecilğe geçmiş olsa da Platon ve Plotinos’un eserlerini okuduktan sonra şüphecilikten kurtulmuştur. En son 387 yılında olarak Milano Piskoposu Ambrosius’un etki ile Hristiyan olmuştur. Kilise hizmetinde piskoposluğa kadar yükselmiştir. Yaşamının geri kalanında Hristiyan Birliği için mücadele etmiş olup aynı zamanda sapkın öğretiler olan Pelagiamisme, manikheizme ve şüphecilğe karşı savaşımıştır. “Yapıtları ‘Contra Academicos’(‘Akademiacılara karşı’)-Şüphecilğe karşı bir savaş yazısı; ‘De beata vita’ (‘Mutlu yaşayış üzerine’)-Gerçek mutluluğun ancak Tanrı bilgisinde elde edilebileceğini gösterir; ‘De ordine’-Tanrısal dünya düzeninde ‘iyi’ ile ‘kötü’nün yeri üzerinde bir inceleme; ‘Soliloqua’(‘Söyleşiler’)- Özellikle ruhun ölümsüzlüğü üzerinde durur; ‘De libero arbitrio’(‘Özgür seçme istenci üzerine’); ‘De Civitate Dei’ (‘Tanrı Devleti Üzerine’)-Tarih metafiziği;Tanrı Devleti ile Yeryüzü Devletinin insanlık tarihindeki savaşını anlatır; ‘De Trinitate’ (‘Üçlü Birlik üzerine’)-Yalnız teolojik bir eser değil,ruh metafiziği için de önemli; ‘Confessiones’ (‘İtiraf’)-Hayatının öyküsü; ‘Retractiones’ (‘Geriye Bakışlar’)-Araştırmalarının bir gözden geçirilmesi.”³³

3.1.1.Augustinus Felsefesi

Augustinus’un felsefeyi başlı başına bir disiplin olarak görmeyip Hristiyanlığın akla uygun içeriğini kavrayabilmek için bir araç olarak görmektedir. Felsefesi Hristiyan düşüncesinin yanı sıra Helenistik Grek felsefesinden etkilenmiştir. Bunun

³² Macit ,Gökberk, **Felsefe Tarihi**, İstanbul, Remzi Yayınları, 2010, s. 135

³³Macit ,Gökberk, **Felsefe Tarihi**, İstanbul, Remzi Yayınları, 2010, s. 135-136

yanı sıra felsefede modern düşünceye ait özellikle de Descartes'e özgü olan ben-merkezli yaklaşımı benimsemiştir. Augustinus'a göre insan eksik ve günahkar bir varlık olarak bilgiye belli oranda ulaşabilir bu da iman ve Tanrı korkusu ile sağlanabilirdi. Tanrı korkusu bilgeliğin başlangıç noktası olarak görülür çünkü Tanrı korkusu ile insan kendisini bilmesini sağlar ve insan kendi bilerek ancak hakikate ulaşabilir. "Tanrı, evreni özgür istenciyle yaratmıştır; insanı da özgür olarak yaratmıştır başlangıçta. Ama, ilk insan olan Adem bu özgürlüğü ile günah işlemiştir: Yalnız iştihaları yüzünden değil, şeytan gibi, kibri yüzünden de. Bununla da inan, Tanrıdan kopmuş, düşmüştür. Bu 'düşme' ile de, günah ortaya çıkmış ve Adem'in soyundan gelen bütün insanlara bu 'İlk Günah' bir kalıtım olarak geçmiştir. Bu 'soydan gelen günah' da insandan 'günah işlememe yeteneğini' almıştır; insan artık günah işlemeden edemez olmuştur; insanın istenci 'kötü'ye yönelmiştir bu düşme yüzünden .Bu yönelişten insanı, ancak, yine Tanrının inayeti(gratia)kurtarabilir."³⁴ Augustinus'un aydınlanma teorisi Tanrı'nın varlığının delili olarak gösterilebilir. Tanrı'nın ilk ve en temel sıfatı değişmezliktir. Tanrı ezeli-ebedi, değişmez ve sonsuz olduğu için insan zihni tarafından kavranamaz. Tanrı basit olan kendisinde bileşik buldurmeyen bir varlık'tır. Yetkin bir bilgiye sahip olup gücü sınırsızdır. Yaratılmış olan tüm varlıkların ideaları Tanrı'da mevcut olup, bu ideaları kendisinin yansıması ya da tezahürleri olarak görmüş ve bilmıştır .Augustinus'a göre dünya Tanrı tarafından yaratılmış olup bir hiyerarşik düzene koyulmuştur. Bu düzende varlıklar asli ve temel değerlerine göre derecelendirilmiştir. Bu derecelendirmede bir şey ne kadar yüksek değere sahip ise varlık hiyerarşisinde de o kadar yüksek yere sahiptir. Maddi varlıklar hiyerarşisinin en altında yer alırken, ruhlar Tanrı ile fiziki varlıklar arasında ortada yer almaktadır. Değişen ve oluş içerisinde olan varlığa gelen şeyler gerçek olamaz. Bu yüzden de Tanrının altında bulunan şeyler kısmen gerçektir. "Söz konusu varlık anlayışında, değer hiyerarşisinin gerçeklik hiyerarşisiyle özdeşleştirilmesi, Augustinus'ta, kötülük probleminde getirilecek bir çözümü ihtiva ettiği için de önem taşır. Buna göre, hiyerarşide yer alan varlıklar, en iyi ve en yetkin varlık Tanrı olacak şekilde, iyilikten değişen derecelerde pay alırlar. Bundan dolayı, cetvelde, iyilikten hiçbir şekilde pay almayan ve tümüyle kötü olan tek bir varlık bulunmaz. Kötülüğün yokluk ya da hiçlikle eş anlamlı olduğunu, kendisinde iyi hiçbir şeyin bulunmadığını bir varlıkta gerçeklik de bulunmayacağını, onun hiçbir şekilde var olamayacağını dile

³⁴ Macit ,Gökberk, **Felsefe Tarihi**, İstanbul, Remzi Yayınları, 2010, s. 137

getiren söz konusu hiyerarşik değer ve varlık anlayışına göre, varolan her şey, şöyle ya da böyle iyi olmak durumundadır.”³⁵ Buradan yola çıkarak Augustinus kötülüğü olması gereken bir iyi ya da iyiliğin yokluğu olarak açıklamaktadır. Bir şey olması gereken daha yüksek bir iyilik derecesi iken bu durumdan daha yoksun olduğu zaman kötü olmaktadır. Varlık hiyerarşisinde yukarıda bulunan şeylerin daha aşağıda bulunanları yönetmesi ve yönlendirmesi gerekir. Kötülük bu sıralamanın yer değiştirmesi yani düzenin bozulması sonucu ortaya çıkmaktadır. “Nitekim o, kötülüğü nedensel etkinin aşağıdan yukarıya doğru gitmesi, daha aşağıdakilerin üsttekileri baştan çıkarıp, yukarıdakilerin alttakilere tabi olması, düzenin bozulması ya da tersine çevrilmesi, yani düzensizlik ve adaletsizlik olarak tanımlar. Bundan dolayı, kötülük, varlık cetvelinde gerçekten var olan pozitif bir şey olmayıp şeylerin doğal düzenlerinden uzaklaşmaları, normalde var olması gereken düzenin tersine çevrilmesi olarak ortaya çıkar.”³⁶ Augustinus’a göre dünyada kötülüğün başlangıcı olarak aşağıda bulunanların yüksek varlıklara nasıl yön verebildikleri ile kabul edilmektedir. İnsanda ruh bedeni ve bedenini araçlarını bütününe amacına göre yönlendirirken, kötülük bu düzenin bozulması yani tutku, duyusal istek ve cinsel arzuların ruha baskı yapmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden kötülüğün sorumluluğu insana aittir. Tanrı insanları ve evreni adil bir düzen içerisinde yaratmıştır. Fakat bu düzen bozulmuştur bunun sebebi de insanın özgür iradesi ile aşağıdaki şeylerin daha yüksek şeyler üzerinde güç ve değer kazanmalarına sebep olmasıdır. Bunların sebebi insanın ilk günahı ve Tanrıya baş kaldırmış olmasıdır.

3.1.2. Augustinus ve Devlet

Augustinus’un devlet anlayışı aslında ilk günahıtan bağımsız tutulamaz. Çünkü insanlar Tanrı’dan ayrılıp kargaşaya düşünce Tanrı insanları birbirlerinin başına geçirmiştir. Buradaki devlet anlayışı Yunan devlet anlayışından biraz farklıdır. Yunan devlet anlayışı güzellik ile ilişkilendirilirken burada ki devlet kötülük üzerine konumlandırılmıştır. Çünkü güzel olan şey sadece Tanrı’dır. Siyasal otoriteyi somutlaştıran yasalarda Tanrı kaynaklı olmuştur. Augustinus devlet içerisindeki yasaları sınıflandırarak tanrısal yasalara bağlanmıştır. En alttaki dünyevi pozitif yasa, en üstteki de ebedi yasadır. Bu ayrım ile iki ayrı yasa koyucu ve iki ayrı devletten bahsedilmiş oldu. Bunlardan biri Yeryüzü Devleti(civita terrana), ikincisi de Tanrı

³⁵ Ahmet, Cevizci, **Felsefenin Kısa Tarihi**, İstanbul, Say Yayınları, 2012, s 125-126

³⁶ Age, s.127

Devleti(civitas dei) dir. Augustin’us Tanrı Devleti adlı yapıtı bir nevi savunma metni şeklindedir. Bu yapıtta Romanın yağmalanması ve imparatorluğun çöküşüne sebep olduğu düşünülen Hristiyanlığı savunmak için ayrılan bölümler mevcuttur. Augustinus Romanın çöküşünde hristiyanlığın rolünü reddeder ona göre Hristiyanlık çöküşe sebep olmanın aksine çöküşü geciktirmiştir. Hristiyanlıktan öncede eski imparatorlukların çöküş yaşadıklarını hatta Hristiyanlıktan önce paganlık döneminde de felaketler yaşandığını belirtir. Dünyevi devletlerin çöküşünde bir açıklama gerekiyorsa o da paganizmin yarattığı zorbalık, lüks ve kibirliliktir. Romayı ele geçirenler Hristiyanlık ile otoriteyi sağlamışlardır. İnsanları doğuştan gelen günahtan arındıracak olan ve Tanrı Devletine hazırlayacak olan Kilise’dir. Kilise devletin üzerinde konumlandırılmış olup Tanrı Devleti’nin yeryüzündeki temsilcisi olarak görülmektedir. “Augustinus başlangıçta Yeryüzü Devleti’yle Kilise arasında Kilise’nin temsilciliğini üstlendiği Tanrı Devleti üzerinden bir mesafe koyar gibidir. Şöyle ki iki ayrı devlet iki ayrı sevgi tarafından kurulmuştur. Tanrı Devleti benliği horlamaya dayalı Tanrı sevgisiyle, Yeryüzü Devleti ise Tanrı’yı horlamaya varan benlik sevgisiyle kurulmuştur. Kilise’yle devlet arasında konulan bu mesafe, bir uçurum değil, tersine Kilise üstünlüğüne zemin hazırlayan bir mesafedir oysa. Buradan hareketle halihazırda yeryüzünde somut olarak var olan devletler, halihazırda olmayan, bir soyutluktan ibaret Tanrı Devleti aracılığıyla kötülenmekte, mahkum mu edilmektedir? Kilise’nin benlik sevgisi ya da ilk günahla lekeli Yeryüzü Devleti üstündeki üstünlüğü buradan mı türemektedir ve bu anlamda mutlak mıdır? Bu iki devletin birbirinin tam karşısı olduğu açıktır ama yeterince açık olmayan şey Augustinus’un her iki devlet tipinin de bir soyutlamadan ibaret olup olmadığıdır. Eğer her iki devlet tipi de soyutlamadan ibaretse, bunun anlamı Yeryüzü Devleti’nin mutlak olarak kötü olmadığı gibi, Tanrı Devleti’nin temsilen Kilise’nin de mutlak olarak iyi olmayabileceğidir. Bu tartışma özellikle skolastik dönemde Kilise üstünlüğünü temellendirmek için önem taşıyacaktır. Oysa, ilk elde Augustinus’un yaptığı şey ideal tipler ortaya koymaktan ibarettir.”³⁷

Augustinus dünya üzerinde yaşayan insan topluluklarını dört farklı şekilde sınıflandırmıştır. Bunlardan birincisi ve en geniş olanı Aile(domus)dir. İkincisi aileden daha geniş olan kent devletidir(civitas),üçüncüsü civitas’ı daha kapsayan ve

³⁷ Mehmet Ali, Ağaoğulları Levent Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, Ankara, İmge Yayınları, 2011, s. 221

yeryüzünü ve insanları da kapsayan orbis terrae'dir. Dördüncü ise en geniş olan yeryüzünü ve gökyüzünü, melekleri, Tanrı'yı, ve ruhları kapsayan evren(mundus)dir.

Augustinus hakiki devlet olarak Tanrı Devletini kabul etmektedir. Buna neden olarak devletin temeline adaleti koymasıştır. Augustinus Cicero'nun res publica yani bir hukuk düzeni ve ortak yarar üzerine anlaşmış insan topluluğundan yola çıkarak adaletin ancak Tanrı'da ve onun oluşturduğu devlette ortaya çıkacağını söyler. Adalet, Tanrı ile insanlar arasındaki sistem olarak görülüp insan önce bu sisteme iman etmeli ve imanlılar ile imansızlar arasındaki ayrım Tanrı'ya bırakılmalıdır. İnsanlar ilk günah ve benliklerine teslim olmaları nedeniyle Yeryüzü Devletine aittir. Bu duruma ancak Tanrı karar verebilir. İnsanlar ancak bu bilgiye yaklaşabilirler. Tek karar verici Tanrı olduğu için insanların Kilise'ye ait olması Tanrı Devletine ait olduğunu göstermez. Yeryüzü Devleti ve Tanrı Devleti de düzeni sağlamayı amaçlarken Yeryüzü Devleti ve Kilise de Tanrı Devletine ulaşmak için yardımcıdır. Yeryüzü Devletinin eksik bir adalet anlayışı vardır. Bundan dolayı yeryüzündeki devletlerde egemenlik ve mülkiyet koşullu iyidir çünkü hepsi bir günahın ürünüdür. Augustinus'a göre Tanrı Devleti ve Kilise ile Yeryüzü Devleti ve Roma da bir tutulamaz. Augustinus evrensel olarak Roma Devletinin yarattığı boşluğu doldurabilecek sistemli bir düşüncüyü, Kilise evrenselciliğini inşa eden kişidir. Evresencilik anlayışı ile işaret ettiği şey Kilisenin bir örgüt olarak devlete ağır basması değil onun temsil ettiği şey Tanrı sevgisinin Yeryüzü Devletinde ki benlik sevgisinden önce gelmesi gerektiğidir.

3.2.FARABİ

Farabi 870 ve 950 yılları arasında yaşadığı bilinmekte olup bugünkü Kazakistan sınırlarında bulunan Otrar şehrine yakın Farab şehrinde doğmuştur. Tam adı Ebu Nasır Muhammed bin Tarhan'dır. Farabi eğitimi için önce Merv daha sonra da Bağdat'ta yaşamıştır. Bu dönemlerde Mantıkçı Yuhanna İbn Haylan ve Hristiyan Aristotelesçi İbn Yunus'tan eğitim almıştır. Bu dönemde sadece mantık ve felsefe değil fizik, astronomi, matematik ve müzikte öğrenmiştir. Hayatını son dönemlerini Halep'te bir sarayda geçiren Farabi 80 yaşlarında vefat etmiştir. Eserlerine ele aldığımızda Aristoteles Mantığı ve Yunan felsefesini Arapçaya aktaran kitapların yanı sıra İkinci Analitikler üzerine Şerh, Peri Hermenias Üzerine Şerh, Kategoriler Üzerine Şerh, Bütün İlimlerde Bulunan Önerme ve Tasarımlara Dair gibi kitapların Türkçe çevirileri; Kitab el-Sema, el-asar, el-Ulviyye, Kitab, el-Meadin, Kitab, et-Nebat, Kitab,

el-Şebab ve'l Herem,Kitab, Hareket el-Hayvan gibi eserlerin Türkçe transkripsiyonları ve kendi görüşlerininj yer aldığı ihşa el-Ulum(Bilimlerin Sayımı), Kitab'ül Cedel(Diyalektik),Kitab el-Burhan(İspata Dair Kitap),Tahsil'üs Sa'ade (Mutluluk Sanatı)Medinet'ül Fazıla(Erdemli Toplum),Fusulü'l Medeni (Siyaset Felsefesi) adlı kitapları bulunmaktadır.

3.2.1.Farabi'nin Felsefesi

Farabi felsefesinde bilimlerin konumlarını belirlemek ve bilimlerin birbirleriyle olan ilişkilerini açıklamak için bilimleri sınıflandırmıştır. Ona göre bilimlerden ilk ikisi dil ve mantıktır. Dil dış konuşmayı mantık ise iç konuşmayı temsil etmektedir. Çünkü dil hatasız konuşmayı verirken mantıkta doğru düşünmenin kurallarını vermektedir. “Mantık sanatı, bütün olarak akılı düzeltmeye ve insanı haklarında yanılmasının mümkün olduğu bütün akılsallarda(ma'kulat)doğru yola, hakikate götürmeye yarayan kanunları, akılsallar konusunda insani hata yapmaktan ayağı kaymaktan ve yanlış düşmekten koruyan kanunları kendileriyle ilgili olarak herhangi bir insanın yanlış yapması mümkün olan akılsalların kontrol edilmesi için gereken kanunları verir.”³⁸Aristoteles' e göre üçüncü bilim Matematiktir. Matematiğin kapsamına aritmetik, geometri, optik, astronomi ve müzikte girmektedir. Geriye kalan iki kategori fizik ve metafizik ile etik, siyaset ve kelami içeren bilimler kalmaktadır. Çünkü O, hakikatin bilgisi olmadan mutluluğa erişilemeyeceğini ve gerçek mutluluğa ulaşmanın da ancak uygun politik düzende olabileceğine inanmıştır. İslam dünyasında mantık bilimine yaptığı katkıları göz önünde bulundurarak mantığı bağımsız bir disiplin ve felsefeye hazırlık olarak gören Farabi Aristoteles Mantığını nakletmiştir. Ona göre insan zihni iki aşamalı işlem yapmaktadır.İlk önce kavramlara sonra da kavramlardan yola çıkarak önermelere ulaşılmaktadır. Kategoriler, Önermeler, Tasım, İspat, Diyalektik, Safsata, Hitabet ve Şiir mantığın temel konuları arasında bulunmaktadır. Akıl yürütme ile sınıflandırmaya gitmiş olup; Öncülleri ve önermeleri kesin veya doğru bilgiye götüren bir akıl yürütme ise kanıtlayıcı, çoğunluk tarafından kabul edilen öncüllerden doğru görünen sonuçlara götürürse diyalektik, hata payı yüksek hayal ve kuruntuya dayanan tasarımlardan oluşursa safsata, ruha zevk ve acı veren hayallere ulaştırırsa şiire özgü akıl yürütme olmaktadır. Farabi felsefeyi teolojiden ayırmaya çalışmış, akıl yürütmenin burhani kıyasını kullanmış ve yalnızca

³⁸ Farabi, **İlimlerin Sayımı**, Ankara, Divan Kitap, 2011, s. 57

diyalektik tasıma başvurmuştur. Farabi metafizik alanda sınıflandırmasında ilk olarak yetkin varlığı konu edinen teolojiyi ele alırken ikinci sıraya varlıkların varoluşlarını konu edinen ontolojiyi ve üçüncü sıraya da münferit bilimlerin özel ilimlerin temelini oluşturan ilkeleri kanıtlanmanın temel prensiplerini inceleyen disiplini koymuştur. Farabi metafizik anlayışında kendinden önceki filozoflar ilk gibi ilk nedeni yani Tanrı'yı koymuştur. Tanrı'nın evrenin yaratıcısı olduğunu İslam dinine uygun şekilde açıklamaktadır. Ona göre Tanrı ezeli ve ebedidir, mantıksal ve ontolojik olarak hiçbir şey onun üstünde bulunmamakta, Kendinden başka bir amaç ve gayesi bulunmamaktadır, Zıddı yoktur, bölünemez, töz bakımından fiilen akıl olan bir varlıktır ve en mükemmel olan varlıktır. Farabi'nin Tanrı'nın varoluş ile ilgili delillerinde öncelikle Tanrı ilk olandır, ondan üstün bir varlık düşünemediği gibi yokluğu mantıksal olarak imkansız olduğu için Tanrı'nın yokluğundan söz edilemez. Tanrı'nın özü diğer varlıklar gibi olmayıp bilinen mutlak bir öz olduğu için, özü itibariyle zorunlu olan ve varlığı için başka bir şeye gerek duymayandır. Diğer varlıklar Tanrı gibi zorunlu değil mümkün varlıklardır. Onlar varoluşlarını zorunlu varlık olan Tanrı'dan almışlardır.

Diğer bir delil ise evrende olan her şeyin mükemmel bir düzende olması ve bu düzen Tanrının adalet ve cömertliğinin eseri olmasıdır. Farabi Tanrı'nın varoluşunu ispatlayıp varlıkların sınıflandırılmasını yapar. Ona göre sınıflama İlk neden ve mükemmel varlık olan tanrı en üstte olup basit ve mükemmelliğin az olduğu ilk maddeye doğru sıralanması mevcuttur. Varlık düzeylerinin birincisi Tanrı'dır. İkinci sırada dokuz akıldan meydana gelen varlık alanı vardır .Üçüncüsü Tanrı ile ay altı evren arasında bulunan Etkin Akıl'dır. Dördüncü düzeyde ise ruh ya da nefis bulunmaktadır. Beşince ve altıncı varlık düzeyinde madde ve form bulunmaktadır. Bunlar birbirleri için gerekli olup biri olmadan diğeri bir anlam ifade etmektedir. Madde ve formun birleşimi ile ay altı evrende toprak, hava, su ve ateş oluşmaktadır. Bunlarda soğukluk-sıcaklık ve kuruluk-yaşlık gibi karşıt nitelikler bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesinin bulunması ile madde meydana gelmektedir .Bu aşamada ilk olarak inorganik sonrada organik varlıklar oluşur .Bu alan cisimler alanıdır. Farabi'de ay üstü ve ay altı evren diye iki alem oluşmuştur. Ay üstü evrende dokuz göksel küre, dokuz hareket ettirici ve akıl vardır. Farabi ezeli olan ile değişime açık olan arasında ki ilişkiyi açıklamaya çalışmaktadır. Tanrı mutlak olarak birdir fakat evrende çokluk ve çeşitlilik vardır ve buradan da Tanrının özünde çokluk vardır anlayışı ortaya

çıkılmaz. Farabi de bu durumu Yunan öğretisi olan Plotinos'un öğretilerinden faydalanarak Birden ancak bir çıkar anlayışı ile açıklamaktadır. Diğer bir problem yaratma ve zaman kavramı ile ilgilidir. Evren Tanrı'dan önce var ise Tanrı evrenin yaratılmasından önce pasif durumda kalmış olacaktır. Bu konuda ki diğer problem Tanrı'nın evreni neden daha önce yaratmadığıdır. Farabi bu gibi problemlerden dolayı Plotinos'un südur teorisine başvurmuştur. Farabi'ye göre Tanrı'nın evrendeki oluşturduğu düzen örnek olması gereken bir politikadır. Çünkü evrende tabii düzen ve varlıklar arasında bağıllık vardır. Bu yaklaşım doğru bir devlet politikası olarak nitelendirilmektedir.

3.2.2. Farabi'de İnsan ve Yönetim

Farabi'nin insan anlayışında insan tamamen sosyal bir varlık olarak ele alınmaktadır. İnsan doğası gereği diğer insanlarla bir arada yaşama zorunluluğuna sahiptir yani insan bir toplum ve siyasal düzen içerisinde elde edilebilecek niteliklere sahiptir. Birey kendi başına yeterli değildir ancak toplum içerisinde sosyal varlık olarak kendini gerçekleştirebilir. Doğuştan yönetilmeye ve yönlendirilmeye muhtaç olan insanların yanı sıra üstün kabiliyetli insanlar içinde toplum halinde yaşamak gerekliliktir. Bu yüzden insan doğası gereği sosyal bir varlıktır. İnsanlar eşit donanımlara sahip varlıklar değildirler, bu yüzden her insan sahip olduğu kapasiteyi aynı oranda gerçekleştiremez. Bunun sonucunda ne kadar toplumsal hayat ortaya çıksa da aynı zamanda da toplumsal statülerde ortaya çıkmaktadır. İnsanların eşit olmayan donanımlara sahip olmalarına rağmen doğal yatkınlıkları eğitim ile desteklenemediği sürece eksik kalmaktadır. Yani bir insan doğuştan yatkınlığa sahip olup bu yatkınlığı eğitim ile desteklemez ise daha sonradan eğitim ile bu donanıma sahip olandan geri kalabilir. Sosyal sınıflar toplumun yöneticisi tarafından belirlenmektedir. Yöneticilik mertebesinde başlayarak hizmet sınıfına kadar ilerleyen bir sıralama mevcuttur. İyi olandan en iyi doğru olan sıralamaya sahip olan sınıflar yükselen işlevsellik ve değer sıralaması vardır. Bu toplumdaki meslek gruplarının içinde hem yardımcılar hem yönetilenler, hem çıraklar hem de ustalar hem seçkinler hem de yığınlar bulunmaktadır. En iyi ve en mükemmel Tanrı en son gaye olduğu için işleyiş ve harekette ona doğru yönelme amacı vardır. İnsan tabiatı ve evreni taklit ederek Tanrı'ya ulaşabilir. Sosyal ve Politik alan doğanın mecbur ettiği alanlar olurken, toplumlar ve siyasi rejimler iradi organizasyonlardır. Bu tür etkinlikler belli bir gayeye ulaşmaya amaçlamaktadır. Farklı gayeler farklı mutluluk arayışları iken öze uygun tek

mutluluk ancak mükemmel toplumlar da elde edilmektedir. Farabi'ye göre mükemmel toplumlar büyük, orta ve küçük olarak ayrışırken bunların dışında kalanlar eksik topluluklar olarak nitelendirilmektedir. Büyük toplumlar bir çok milletten, orta toplumlar tek milletten, küçük toplumlar ise tek bir şehirden oluşmaktadır. En yüksek yetkinliğe mükemmel topluluk ile ulaşılırken bunun altında bulunan donanım ve organizasyonlar mutluluğa ulaştırmazlar. Farabi mutluluk için medineyi/şehri bir şart olarak göstermiştir. Şehirde insanın ihtiyaçlarını karşılayabilecek yardımlaşma ve dayanışma mevcuttur. Bunların sayesinde insan mutluluğa ulaşacak maddi ve manevi yetkinliklere ulaşmış olacaktır. Bedenin ihtiyaçlarının karşılanması da mutluluğu sağlayacaktır. Farabi'ye göre erdemli olmak ile belirlenen amaç arasında ilişki vardır. Toplumlar amaçlarına göre erdemli ve erdemsiz olmak üzere ayrılmaktadır. Siyaset ilminin en önemli meselesi olan mutluluğa ulaşmak için kurulmuş toplumlar erdemli toplum iken sahte mutluluk için kurulmuş olanlar erdemsiz toplumlardır. Bireylerin amacı mutluluk iken mutluluğa ulaşmanın aracı ise toplumdur. İnsanlar eşit olarak yaratılmadıkları için mutluluk için ne yapması gerektiği hakkındaki bilgiye kendi başına ulaşamayabilir. Bu yüzden insanlar bu yolda yol göstericiye ihtiyaç duyarlar. Bunun sonucunda ise toplum içerisinde yönetenler ve yöneticiler ortaya çıkmıştır. Toplumda en alta bulunanlar hayvan tabiatlı olup siyasi niteliği bulunmayanlar, doğuştan köle denilen pasif ve hizmetçi unsurlardır. En üstte hem düşünce hem de irade bakımından mükemmel olan yönetme yeteneğine sahip insanlardır. Ortada kalanlar alt tabakadan bakıldığında yönetici üst tabakadan bakıldığında yönetilen konumunda olup eksik oldukları bir durum mevcut ise memur olurken üstün oldukları durumlarda ise amir olmaktadır. Toplumda eğitim ve öğretim politikalarını belirleyen merci en üste bulunan yöneticilerdir. Erdemli topluma baktığımızda en önemli unsur uyumdur. Bu uyumu sağlayan toplumun yöneticisidir. Yani iş, yetenek ve idari farklılıklar erdemli yöneticinin yönlendirmesi ile gerçekleşmektedir. Her birey kendine düşen görevi gereğince yerine getirirse uyumun bir parçası olmuş olur. Erdemli toplumların en büyük özelliği yönetim ve yönetilenler arasındaki uyumdur. Gerçek mutluluğa ulaşmak için bir araya gelenlerin oluşturduğu toplumu erdemli toplum olarak nitelendirebiliriz. Eğer bu özelliğe sahip olmayan bir toplum var ise o toplum erdemsiz toplum olarak düşünülmelidir. Erdemli bir toplumu oluşturmak için ilk başkana ihtiyaç vardır. Bu kişi kamil insan olup işini yapmak için insani katkıya gereksinin duymaması gerekmektedir. Farabi'nin bahsettiği ilk başkan insanlık bakımında en üst merteye ve mutluluğun en yüksek derecesinde olan insandır.

Farabi bu insanın on iki özelliğinden bahsetmiştir. Bunlar; “1.gerektiğinde savaşmak için tam ve kusursuz bir beden, fiziksel uygunluk 2.Söylenenleri en iyi şekilde anlama ve algılama yeteneği 3.Güçlü bir hafıza 4.Yüksek zeka ve seri kavrayış 5.Açık ve anlaşılır bir konuşma yeteneği 6.Öğrenmeye ilişkin sevgi ve meşakkatlerine katlanma gücü 7.Doğruyu ve doğruları sevme, yalandan ve yalancılardan nefret 8.Yeme,içme ve cinsel isteklerden uzak durma, zevk ve eğlencelerden kaçınma 9.Yüksek ruhlu ve asil olmak, düşkünlerden uzak durmak 10.Altın, gümüş ve benzeri dünyevi malları değersiz görme 11.Adil olma ve adaletin tesisi için çaba harcama .Zulüm ve baskıdan uzak durma ve bunlara karşı çıkma 12.Yüksek bir azim ve kararlılıkla işlerini gerçekleştirme, korku ve zaaf göstermeksizin gerekli gördüğü işleri cesurca yapma.”dır.³⁹ Farabi bu özelliklerin dışında mensup olduğu dinin kurallarını iyi bilmesi gerektiğini ve iyi bir eğitimden geçmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yeteneğe sahip yönetici adayların yani prens ve sultan namzetlerinin yeteneklerini daha ön plana çıkarmak için eğitimden geçmeleri gerektiğinin önemli olduğunu belirtir. Erdemli toplumu mutluluğa ulaşmak için bir araya gelmiş olan insanların oluşturduğu topluluktur. Bunu insanlar tek başlarına gerçekleştiremezler. Ancak bunu işlerin hakikatine vakıf olan ilk başkan yani filozof olmalıdır. Farabi erdemli yöneticilerin insanları mutluluğa ulaştırmak için yapacakları çalışmalarını faal akıl olmadan gerçekleştiremeyeceklerini söyler. Herhangi metafizik bağlantı olmadan ideal yönetimden bahsedilemez. İlk başkan faal akıl ile iletişime geçip ondan vahiy almaktadır. Bu faal akıldan insan aklına gelen güç felsefi yetkinlik ve teorik erdem için önemli bir şarttır. Tahayyül gücü ile mükemmelliğin son noktasına ulaşan ilk başkan peygamber niteliğine ulaşır. İlk başkan üzerinde başka bir insanın hükmü bulunmayan kişi olmaktadır. Bu başkan tarafından yönetilen toplum erdemli ve mutlu bir toplum olmaktadır. Siyaset yapma işi devletin kurucusunun işi olup felsefenin dışında kalan bir etkinliktir bu da nazari erdemden farklı olup fikri bir erdemdir. Erdemli bir siyasi geleneğe ait olan milletler ve şehirler arasındaki uyum ilkeler ile sağlanmaktadır. Hükümdarların temel görevi bireysel olanın sonsuzluğunun belirlenmesidir. Hükümdar konumunda bulunan kişi fiillerin belirlenmesi ve siyasi çerçeve oluşturma yetisine sahip olmalıdır. Bunların tamamını gerçekleştirmek erdemli hükümdar özelliğidir. Bu özelliklere sahip hükümdar fiilleri belirleme ve kanun koyma yetkisine sahip olacaktır. Farklı çevre ve soysala anlayışa sahip

³⁹Ahu Tunçel, Kurtul Gülenç, **Siyaset Felsefesi Tarihi**, Ankara, Doğu Batı, 2017, s. 102

hükümdarlar farklı siyasetler ortaya koysalar da aynı şartlar altında olsalardı aynı belirlenimleri yaparlardı. Çünkü onlar bir ve aynı akla sahiptirler. Erdemli yöneticiler aynı davranışlarda bulunarak hareket eden siyasetçilerdir. Eğer bu vasıflara sahip yöneticiler bulunamazsa bir önceki yöneticinin koyduğu kurallar esas alınarak devlet yönetimi gerçekleştirilir. Farabi'nin anlayışında ideal yönetim mutlak monarşidir fakat gerekli şartlar oluşmadığı durumda iki hükümdarlı yönetim ve aristokraside devletin devamı için uygulanabilir. Devlet yönetimindeki tek şart vahiy ile felsefi donanımın birbirini tamamlamasıdır. Evren, toplum ve insan arasında koşut benzerlikler bulunmaktadır. Bunlardan birinci bütünü oluşturacak parçalar arasında uyum ve iş birliği vardır. İkincisi altta bulunana parçanın üste bulunana hizmet etmektedir. Sistemin en üstünde bulunan unsurun amacına hizmet eder. Bunlar Evrende Tanrı, bedende kalp ve erdemli toplumda yöneticidir. Üçüncüsü en üsteki yönetici unsur ile en altta ki yönetilen ve hiçbir zaman yönetici olmayan unsur bulunmaktadır. İki durum arasında bulunan yapılar yönetici unsura yakın olarak sıralanmaktadırlar. Dördüncü koşutluk ise Yönetici olan unsur bütün içerisindeki aksaklıkları ortadan kaldırmak ve yönetimi kontrol altında tutmak ile görevlidir. Farabi siyasetle metafizik arasında bağ kurarak, evrenin yapısı ile toplumun siyasi yapısı arasında benzerlik bulunduğunu söylemektedir. İlk başkanın konumunu Tanrı'nın evrendeki konumuna benzetmektedir. Mükemmele doğru ilerledikçe çokluk azalmakta ve Birlik ortaya çıkmaktadır. Bütün varlıklar içerisinde en mükemmel olan Tanrı iken Toplumdaki en mükemmel varlık ilk başkandır. Yani Tanrı'nın evrendeki konumu ile İlk başkanın toplumdaki konumu aynıdır. Farabi'ye göre yönetmenin dereceleri olduğu gibi seçkinliğin de dereceleri vardır. Bu derecelendirmede mutlak olan seçkin Filozoflardır. Farabi erdemli toplumların dışında bir de kötü erdemsiz olan toplumlarda ele almıştır. Bu toplumlardan birincisi Bilgisiz olan toplumlardır. Bu toplumlarda metafizik boyut göz ardı edilerek içerisinde yaşadığımız toplum ön planda tutulmuştur. Bu toplumlar gerçek mutluluğa ulaşmaktan uzak heves ve arzuları ileri hareket eden yöneticilerden oluşmaktadırlar. Bu toplumların temel özelliklerine baktığımızda sadece zorunlu ihtiyaçların karşılanması için bir arada bulunan toplumlardır. Maddi zenginlikleri hayatın amacı haline getirmiş olan bu toplumlar zenginlik tutkusuna sahiptir. İdeal insan zengin olan insandır ve bu zenginliğe ulaşmak için her şey mubahtır. Yeme, içme ve cinsellik gibi bedensel hazlara ulaşma biricik amaçtır. Oluşturdukları toplum Timokrasidir. Toplum bu yönetimde zenginlik ve benzeri şeylere göre derecelenmektedir. Zorba devlet oluşması ile de egemenlik tutku haline dönüşür ve

kan dökmek, öldürmek ve mal elde etmek egemenliğin amacı haline gelir. En son olarak da Demokratik şehir ele alınabilir. Bu şehirde herkes dilediğini özgürce yapabilir. Ahlaki yaşayış ve düşünüş alabildiğince çeşitlidir ve gerçek otorite halktır. Yöneticiler halka hizmet etmek için vardılar. Bu şehirlerde erdemli insanların yetişmesi gerçekleşebilir. Cahil toplumlar içerisinde erdemli topluma geçişi gerçekleştirebilecek en uygun ortam demokratik şehirlerdir. Diğer bir kötü yönetim anlayışında bulunan fasık şehirlerdir. Bu şehirler ahlaki davranış ve yalayış bakımında bilgisiz şehirlerde ki insanlardandır ve gerçek mutluluğa hiçbir zaman ulaşamazlar. Sapkın şehirler ise doğru yoldan sapmış ve yanlışlar yapan başkanın yönettiği şehirlerdir. Burada ilk başkan kendinin filozof ve erdemli olarak göstermekte olup yönetilenlerde başkanı bu niteliklere sahip zannetmektedir. Bu yönetimde aslında ulaşacakları yer gerçek mutluluk olmayacaktır. Aldatmaya dayalı yönetim anlayışında ise yönetici kendini erdemli yönetici göstererek mutluluğa ulaşma yolunda ilerliyor gibi gösterip aslında ulaştığı nokta dünyevi iyiliklerdir.

3.3.MACHİAVELLI

Niccola Machiavelli italyanın Floransa kentinde 3 mayıs 1469 da doğmuştur. Ailesi Floransa'nın eski ve köklü ailelerindendir. Babası Bernorda hümanist kültüre sahip orta halli bir avukattı. Machiavelli hakkında Latince, klasik Latin ve yunan edebiyatı öğrendiği, babasından hukuk bilgisi edindiği ve Floransa Üniversitesinde eğitimin tamamladığına dair bilgiler mevcuttur. Machiavelli'nin yaşadığı dönemde İtalya devleti çeşitli kent devletleri ile feodal beyliklere bölünmüş parçalı bir yapıdadır. Venedik Cumhuriyeti, Milona Dükaliği, Floransa Cumhuriyeti, Napoli Krallığı ve Roma Papalık devleti bu parçalı yapıya ait devletlerdir. Aralarında sürekli çekişme olan bu yapılanmalardan dolayı siyasal birliğini sağlamış olan komşu devlet Fransa ve İspanya, İtalya üzerinde istediği gibi hareket etmektedir. Bunun yanı sıra ekonomik anlamda da çöküş yaşanmaktadır. Floransa burjuva ve soyluların arasında iktidar mücadelesinin yaşandığı önemli kentlerden biridir. "Floransa gerçekte kağıt üzerinde bir cumhuriyettir; çünkü 1434 yılından beri Medici ailesi siyasal iktidarı elinde tutmaktadır. Ancak 1494'te, Fransa kralı VIII.Charles'ın ordusunun Toskana bölgesini istila edip Floransa'yı teslim alması sonucunda halk isyan eder ve Medicileri kentten sürer. Bunun üzerine Savonarola adlı bir Dominiken rahibi, dört yıl sürecek teokratik ve püriten bir yönetim oluşturur. 1498'de burjuvazinin Savonarola'yı devirip

öldürmesinin ardından, nüfusun ancak çok küçük bir azınlığının yurttaş ayrıcalığına sahip olduğu cumhuriyet yeniden kurulur.”⁴⁰

3.3.1.Machiavelli'nin Yeni Yöntem Anlayışı

Machiavelli siyasal düşüncesini oluştururken ilk önce konunun tasarımı yerine gerçekliklerden yola çıkmayı söylemiştir. Machiavelli olan ile olması gereken arasında ayırım yapmaktadır. Son olarak da yöneticinin ayakları yere basan, gerçekçi ve pragmatik yaklaşımı benimsemesi halinde iktidarın sürdürülebileceğini söylemiştir. Machiavelli'ye göre bir çok kişi şimdiye kadar kimsenin görmediği ve bilinmeyen krallıklar üzerinde durmuşlardır fakat var olan gerçeklikten hareket edilmesi gerekir. Cicero, Machiavelli'nin düşüncesinde önemli yere sahiptir. Çünkü Cicero eserinde Platon'un soyut bir devlet yarattığını ve bu ideal devletin havada kaldığını söyleyerek kuramdaki eksikleri ön plana çıkartıp, Platonun havada bıraktığı kuramın dünyadaki karşılığını gösterir. Machiavelli Cicero'nun bu düşüncesinden yola çıkarak artık yaşadığımız dünyaya ait olmayan, insanlardan uzak bir zeminde hareket edilmeyeceğini söylemektedir. Spinoza, Machiavelli'nin düşüncesini geliştirerek kendilerini Tanrı katında gören filozofları ele almıştır. Ona göre Tanrısal düzlemde hareket ettiklerini düşünen filozoflar var olan değil olması gerekenleri ele alırlar. Buna bağlı olarak oluşturulan etik ve siyaset anlayışı da doğru olmaz çünkü burada ele alınan insan kusursuz bir insandır. Machiavelli buradan yola çıkarak bizim insanlar üzerindeki düşüncelerimiz onların nasıl olmaları üzerinden değil onları oldukları gibi ele almakla alakalı olduğunu belirtir. Machiavelli artık siyasete yeni bir bakışla yaklaşmaktadır. Bu bakış geçmişteki gibi insan doğasından yola çıkarak var olanın gerçekteki tüm yanlarıyla oluşturulmuştur. Makyavelist yönetimle birlikte yöneticilerin hangi tür eylemlerle yönetilenleri yönlendirebilecekleri ve yönetilenlerin hangi tür eylemlere razı geldikleri gibi konular siyaset biliminin konusu olmaya başlamıştır. Siyaset bilimi diğer bilimler gibi geçmiş ve gelecek arasında bağ kurmalıdır. Bu durumdan yola çıkarak siyaset düşüncesi içeresin de tarih bilinci ortaya çıkmaya başlamıştır. Max horkhemier'e göre bu bilince ait olayların birliği düşüncesi ile Machiaveli'nin felsefe anlayışının birbirinden ayrılmayacağını söyler. Machiavelli ile ahlak ve siyaset anlayışı artık Aristoteles'te de olduğu gibi metafizik bir tutum ve Platonda olduğu gibi idealist diyalektik yöntemle değil yeni bir paradigma ve yöntem

⁴⁰ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı'da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 320

üzerine inşa edilmiştir. Bu siyaset anlayışında artık tarihsel olaylardan yola çıkarak ve gelecekteki olayları da açıklamaya yardımcı olacak bir tutum ile hareket edilmiştir.

Machiavelli'ye göre yöneticinin iktidarını devam ettirmesi için ütopyacı yaklaşım yerine ayakları yere basan, gerçekçi ve pragmatik bir yaşamı benimsemesi gerekmektedir.

Machiavelli yeni yöntem anlayışını oluştururken aslında siyasal görevine devam etmektedir. İtalya'nın çalkantılı siyaset döneminde Machivalli 29 yaşında iken Özgürlük ve Barış için onlar Kurulu sekreterliğine atanır. Yaklaşık 14 yıl bu görevi yürütürken Fransa kralı XII.Louis, Kutsal Roma Germen İmparatoru Maximilian, Papa VI.Alexander ve Papa II.Julius ve ideal prens olarak göstereceği Romagna Dükü Cesare Borgia yı tanıma fırsatı yakalar. 1501 yılında evlenen Machiavelli 1512 yılına kadar Onurlar kurulu sekreterliği görevini yapar. Bu süreçte İspanyollar İtalya'ya girip Fransızları bozguna uğrattınca, Fransa'nın müttefiği konumundaki Floransa kentini teslim alırlar. Bu olayla birlikte cumhuriyet düzeni yıkılır ve Medici ailesi iktidarı tekrar ele geçirir. Bu yönetim ile birlikte Machiavelli görevinden uzaklaştırılıp para cezası verilir. 1513 Yılına geldiğinde Medicilere karşı bir komplo girişimi olur ve Machivelli'nin adı bu olayla birlikte anılmaya başlayınca hapis cezasına çarptırılır. Üç ay sonra serbest kalan Machivelli Floransa ya yakın Santa Andrea da ki çiftliğine çekilir. Machiavelli bu süreçte en önemli eseri olan Pens'i kaleme almıştır. Bu eser Floransa da 14 yıl boyunca görev yaparken edindiği siyasal deneyimler sonucunda ortaya çıkmıştır. Machivelli'ye göre kitabı yazma acaba Medici hükümetine yol göstermek ve kendisini gözlemci olarak yönetime alınmasına zemin hazırlamak olarak belirtse de asıl amacı arası bozulan Medici ailesine ithaf ederek aradaki anlaşmazlıkları bitirmeye çalışmaktır. Bu kitap ile yönetime bağlılığını açıkça kanıtlayan Machiavelli kendi deneyimleri ve eski yazarların yapıtlarından edindiği bilgileri yönetimin hizmetine sunmuştur. Bununla birlikte iktidara yeni gelen birinin gücünü koruyabilmesi için ne yapması gerektiğini hatırlatmıştır. "Düşünür için yeni yönetimlerin her zaman daha çok tavsiyeye ihtiyacı vardır ;çünkü karşılaşacakları zorluklar iktidarlarını sürdürmelerine çoğu zaman engel olabilmektedir. O halde yapılması gereken Floransa'a yeniden iktidar olan Medici yönetimine gücünü pekiştirebilmesi ve iktidarın sürdürülebilmesi için önerilerde bulunmaktadır. Machiavelli yeni prensliklerin daima mevcut yönetimin devrilmesi sonrasında

kurulduğunu belirtir. Başka bir ifadeyle, yeni yönetimin önünü açan bir işgal durumu söz konusudur. Düşünür, bu işgalin ancak silahlı bir güçle yapılabileceğini düşündüğünden orduların yeni yönetimin sürdürülmesi sürecinde de önemli bir işleve sahip olduğunu ileri sürer. Eğer yeni yönetim işgalle iktidara geldiyse, yine başka bir gücün işgaliyle iktidarının son bulması pekala mümkündür.”⁴¹ İnsanın özünde kötülük bulunduğundan insanlar genellikle ikiyüzlü ve tehlikeler karşısında ürkek ve kazanç düşkündür. Fakat bu kötülük Kilise öğretisindeki kötülük anlayışıyla aynı değildir. Bahsedilen kötülük bir sınır vardır çünkü insanlar bu kadar kötülük yapacak kadar vefasız değildirler. Machiavelli insan doğası gereği kötü oluşunu insanın temel içgüdüsünden kaynaklandırır. “Yine Machiavelli, Discorsi’nin ya da Floransa Tarihinin çeşitli sayfalarında, insanın doğası gereği her şeyi arzu edip ele geçirmeye çalıştığını, ama güçlerinin sınırlı olması nedeniyle bunu hiçbir zaman başaramadığını vurgulamaktadır. Böylece, sahip olduklarıyla tatmin olmayan, sürekli yeni arayışlar içinde bulunan ve başkalarını kıskanan bir insan çıkmaktadır karşımıza. Bu durumda ‘gerçekçi’ olmayı savunan Machiavelli, insanın elde edemeyeceği ya da elde etmeye gücünün yetmeyeceği şeylerin peşinden koşmasını olumsuz bir özellik olarak değerlendirmektedir. ‘Olanakları olmadan fethetmiş insanlar, hata yapıyorlardır ve kınanmayı hak ederler.’”⁴² İnsanlar elde etmek istediklerinin yanında elinde olanların gitmesinden korkarlar. Bu yüzden insanlar daha fazla güç ve iktidar peşinde koşarlar. İnsanın kötü oluşu bu durum içinde daha iyi açıklanabilir. Çünkü her insan karşısındakini engel olarak görür ve bu nedenle herkes ona göre kötüdür. Machiavelli ‘sıfır toplam anlayışı’ nı benimsemiştir. Bu anlayışa göre iktidar miktarı hiçbir zaman değişmeyen pasta ile tanımlanmaktadır. Kişinin pastadan aldığı pay ne kadar büyürse diğerlerine kalan pay o kadar küçülür. Hatta pastayı tek bir kişinin sahiplenmesi ile diğerlerine hiç pay kalmayabilir. Bu anlayış insanların birbirlerine çıkarları için kötü davranmasına sebep olmaktadır. Machiavelli Discorsi de belli konumda olanlar varoluş biçimlerini seçemezler çünkü tutkuları olmasa bile iktidarın dışında kalmayı başaramazlar diye düşünmektedir. İktidar sahibi çevresindeki insanlardan da kuşkulananarak onları bir tehdit olarak görür ve kendisi de onlar için tehdit oluşturmaya başlar. Buna bağlı olarak her devlette sürekli kendini iktidar savaşı içerisinde bulmaktadır. Yeryüzündeki her şey hareket halindedir bu yüzden devletlerde sınırlar

⁴¹ Ahu Tunçel, Kurtul Gülenç, **Siyaset Felsefesi Tarihi**, Ankara, Doğu Batı, 2017, s. 138

⁴² Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı’da siyasi Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 327

içerisinde kalması olanaksızdır. Onlarda değişim halinde ya daha fazla büyürler ya da yıkılma sürecine girerler.

Machiavelli iktidar mücadelesi içerisinde siyasal öznenin başarılı olabilmesi için siyasal araçları doğru seçebilecek bir kişiliğe sahip olması gerekir. Özgür irade ile bireyin tarihten aldığı derslerle geleceği öngörme ve başarı elde etme yeteneğine sahip olabileceğini belirtse de hiçbir zaman tam anlamıyla kadere hakim olunamaz. Bu yüzden Machiavelli Fortuna ve Virtü sözcüklerini kullanır. “Türkçe’ye şans,yazgı ya da talih olarak çevrilebilecek olan fortuna, nesnelere(olaylara)dışsal olan ve insanları keyfi bir şekilde yöneten aşkın bir güç anlamına gelmez. Machiavelli, bu kavramı ile insani şeylerin kayganlığını, belirsizliğini dile getirmektedir. Virtü sözcüğü, tıpkı fortuna sözcüğü gibi, eril(erkek) değil, dişi bir sözcüktür(yani la fortuna gibi la virtü);ancak kökeni nedeniyle erkeklikle ilgilidir. Çünkü virtünün kökeninde Latince virtüs sözcüğü, bunun kökeninde de yine Latince vir sözcüğü bulunmaktadır. Vir ‘erkek insan ,adam’ anlamını taşıırken, virtüs ‘erkeksi güç’ anlamını içermektedir. İtalyanca’daki yaygın kullanımında erdem anlamına gelen virtü kavramına Machiavelli ‘insanın(ya da halkın) yaratıcı enerjisini harekete geçiren yetenek ve beceri’ anlamını yükler; ayrıca bu yeteneğin‘güç, kurnazlık, yiğitlik, cesaret, kararlılık ’gibi özellikleri de içinde barındırdığını kabul eder.”⁴³.Siyasette başarılı olmanın yolu insanın virtü sayesinde fortuna ile baş edebilmesidir. İnsanlar her türlü değişime hazırlıklı olarak fortunanın iyi ya da kötü yanlarından körü körüne etkilenmemelidir. Machiavelli İl Principe bahsedilen yeni prensliğin özelliklerinden biri egemen olmasını sağlayan merkezi yapılanmadır. Bu devletin diğer bir özelliği ise kişinin kendi becerileri, yetenekleri ve güçleriyle yani virtüleri ile iktidarı elde etmesidir. Bu şekilde iktidara gelmek zordur ama yeteneklerini kullanıp iktidarını sürdürmesi kolaydır. İnsan ruhunu fortunadaki ve doğadaki değişkinliğe açarsa mutluluğu elde edebilir. Yani insan doğasına esnek ve değişikliklere açık olduğu sürece siyasette başarılı olacaktır. Machiavelli yöneticinin yasalar ve güçler karşısında hem insan hem de hayvan özelliklerini barındırması gerektiğini söyler. Bu bahsedilen özellik çift yönlüdür. Yani prens hem aslan hem de tilki olmalıdır. Bunun sonucunda yönetici hem kaba güç kullanabilecek hem de kurnaz olacaktır.

⁴³ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı’da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 330

Machiavelli orduların siyaset içerisindeki önemini açıklarken iyi bir ordu ne demektir? Bir ordu hangi durumlarda iyi olur? Gibi sorular yöneltmektedir. Ona göre bir prensin savaştan ve savaş hazırlığından başka bir düşüncesi olmalıdır. Ona göre siyaset ve savaş daima iç içe olmuşlardır. Barış zamanı ile savaş zamanı arasında pek bir fark yoktur. Devletlerin temelini iyi yasalar ve iyi ordular oluşturmaktadır. Bu yüzden de iyi orduların olmadığı yerde iyi yasalarda olmaz. Döneminde İtalyan devletlerinin ordularının düzensiz ve sadakatsiz olmasının sebebi condottieriden yani paralı askerlerden oluşmasıdır. “Ona göre “Türkler, Persler ile Mısırlıları topları sayesinde yenmişlerdi”; ama toprakların yarattığı tahribat sayesinde değil de, çıkarttığı gürültünün düşman saflarında yarattığı panik nedeniyle .Machiavelli’ye göre savaş konusunda tarihin verdiği asıl ders, condottieri sisteminin terk edip antik toplumların örnek alınması, özellikle Roma’nın yurttaşlar ordusu” uygulamasının yeniden hayata geçirilmesidir.”⁴⁴ Machiavelli ulusal ordu fikri ile paralı askerlikten uzaklaşarak yurttaşların silahlandırılmasına ile iyi savaş gücü elde edilebileceğini söyler. Machiavelli’ye göre siyaset dinden ayrılamaz hatta din siyasetin temelindedir. “Dinin teolojik anlamı üzerinde hiç durmayan, dinin aşkın bir güçten kaynaklanıp kaynaklanmadığını ya da dünyayı aşan bir hakikati içinde barındırıp barındırmadığını kesinlikle sorgulamayan Machiavelli, dini salt sosyolojik bir öğe olarak değerlendirir. Bu bakımdan din, kendi başına bir amaç değildir; önemi, toplumsal-siyasal bir araç olmasından kaynaklanmaktadır. Bir devletin temelinde yer alan sacayağı, ‘iyi silahlar ile iyi yasalar’ın dışında ‘iyi din’ den oluşur. İyi silahlar ile iyi yasaların birbirini desteklemesi gibi, din de diğer iki ayakla ilişki içindedir: İyi silahlar olmadan iyi bir din kurulamaz, ama öyle bir dinde yoksa da askeri virtü sürdürülemez; ya da iyi yasalar olmadan iyi bir dinin, iyi bir din olmadan lığında iyi yasaların varlığından söz edilemez.”⁴⁵ Machiavelli aslında dine insani bir köken yükler ve dinleri yaratanların peygamberler ya da krallar olduğunu söyler. Ona göre ülkede düzenin sağlanması halkın yasalara ve iktidara boyun eğmesini sağlayacak en önemli şey dini duygulardır. Bu yüzden halkın dini duyguları canlı tutulmalıdır. Hatta yönetici dindar olmasa bile dindar gibi gözükmelidir. Din ön plandadır çünkü din kuralları kutsal olarak kabul edilmediği takdirde devletin yıkılması kaçınılmaz olmaktadır. Ona göre zaten Hristiyanlık anlayışı canlı tutulmadığı ve kurallara bağlı kalınmadığı için Roma yok oluşa doğru gitmiştir. Bunun tek sebebi olarak kiliseyi yani papalık kurumunu

⁴⁴ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı’da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012,s. 334

⁴⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Batı’da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012,s. 335

göstermiştir. Machiavelli buradan yola çıkarak başarıya götürecektir ve yeni bir siyasal düzenin yeni bir din anlayışına gereksinimi vurgulamaktadır. Bu yeni din anlayışı orduları yönetmek için, insanları harekete geçirmek ve insanları korumak için olup ayrıca ulus bir din özelliğini barındırması cumhuriyetler için gerekli olacaktır. Böyle bir din ile halkın Hristiyanlık ile içinde düştüğü durumdan kurtarıp savaşma, vatanseverlik ve yasalara itaat etme gibi yurttaşlık erdemlerine yönelterek cumhuriyeti var kılar. Machiavelli monarşi, aristokrasi, ve demokrasinin yozlaşmaya açık olduğunu söyleyerek. karma yönetimin üstünlüğünü savunmuştur. Aynı anayasa içerisinde prens ve halkın gücü bir araya getirildiğinde cumhuriyet rejimi ortaya çıkmaktadır. Machiavelli cumhuriyet ile birlikte özgür kent ve özgür yönetim kavramını denk tutmaktadır. Burada içsel ve dışsal özgürlükten bahsedilmektedir. Dış özgürlük cumhuriyetin herhangi bir başka devlete bağlı olmamasını anlatırken içsel özgürlük ise halkın özgürlüğünü anlatmaktadır. İçsel özgürlük kavramı ile halkın otoritesinden bahsedilmiş olup tüm yönetim erklerinin toplum tarafından belirtildiğini ortaya koymaktadır. Cumhuriyet rejiminin halkçı bir yanı vardır fakat tam anlamıyla bir demokrasi değildir. Çünkü içerisinde aristokratik ve monarşik öğelerde barındırdığı için karma bir anayasadır. Cumhuriyet ile insanlar kamusal alanda daha fazla yer alması ile tam anlamıyla yurttaşlık vasfına sahip olurlar.

Machiavelli cumhuriyeti ve prensliği karşılaştırarak halkın bir prensten daha tutarlı ve akıllı olduğunu söyler. Ayrıca halk devlet görevlerini dağıtırken yanılmaz, düzeni daha iyi korur ve daha iyi yönetici çıkarabilir. Machiavelli'nin cumhuriyeti monarşiye karşı daha fazla istemesinin diğer bir nedeni ise kurumsallaşmış bir iktidar ile tam bir devlet olma özelliğine kavuşacak ve bu sayede kalıcılık ve süreklilik sağlanacaktır. Monarşi yönetiminde iktidar prensin kişiliğinde somutlaşır iken devletin kaderi de bu durumda prensin kişiliğine bağlı olmaktadır. Bu durumda yöneticinin kişisel özelliğine bağlı devletler daha çabuk yıkılma sürecine girerken, cumhuriyet rejiminde ise iktidarın kişisizleşmesi ile modern devlet ortaya çıkar ve daha uzun yıllar hüküm sürebilir. Machiavelli II.Principe adlı kitabında monarşiyi savunurken Discorsi de Cumhuriyeti savunmuştur. Ortada bir karışıklık var gibi görünse de aslında Machiavelli'nin tak amacı İtalyan ulusal birliğinin sağlanmasıdır. II.Principe de İtalyan birliğinin sağlanmasının ancak bir kurtarıcı ile yani prens ile olabileceğini söyleyen Machiavelli prensliğin ilk aşamanın zorunlu bir yapılanması olarak görmektedir. İnsan doğası anlayışından yola çıkarak doğma, büyüme, yaşlanma ve ölme aşamalarının

devletler içinde geçerli olduğunu ölme konumundaki bir devleti karizmatik bir lider ile yeniden canlanabileceğini söylemektedir. İtalyan halkı Roma Hristiyanlığını etkisiyle yurttaşlık eylemlerden yoksun kalmış ve gerçek savaşın ne olduğundan bilgileri yoktu. Savaşlar göstermelik yapıldığı için herhangi bir rejim değişikliği meydana gelmemiştir. Ancak gerçek savaş olmadan İtalya devletinin kurulması mümkün değildir. Yani yeni bir prensin çıkması ile kurtarıcı güç olarak yeni bir devlet kurulabilirdi. Kuruluş aşamasında monarşi zorunluluk olarak görülse de devamında cumhuriyet zorunludur. Yasaları egemen kılan ve insanları kamusal sorunlarla yurttaşlara dönüştüren rejim cumhuriyettir. Bu durumdan dolayı sürekliliği sağlayacak olan cumhuriyet rejimi kurulmalıdır. Sonuç olarak devlet tek bir kişi tarafından kurulur ve halk tarafından yönetilir. Machiavelli'ye göre güç ve şiddet hiçbir ahlaki değer taşımaz. Bu yüzden yapılması gereken siyaseti ahlaki değerlerden arındırmaktır. Devlet insanların tutkularını engelleyerek onları iyiliğe doğru yöneltir ve bu sayede de toplumda adaletin olmasını sağlar. Bu özelliği ile devlet ahlakın varlığını sağlaması için bir koşuldur. Genel toplumun destek vermediği devlet güçlü bir devlet değildir. Ortak yararın sağlanması için tam anlamıyla geçerli olması için adaleti sağlayan yasalara herkesin itaati ile gerçekleşebilir. Bu durum hem cumhuriyet hem de monarşi için geçerlidir. Fakat prensin çıkarı devletin çıkarına ters düştüğü için cumhuriyet rejimi monarşiye üstünlük sağlamıştır. Monarşi ya da Cumhuriyet rejimi hangisi olursa olsun yasalar ön planda olmalı ve genel iyilik gözetilmelidir. Devletin iyiliği için hiçbir eylem ahlaki olarak sorgulanmamalıdır. Yönetici ya da halk ortak iyilik için yasalardan vazgeçebilir.

Orta Çağ ve Rönesans dönemine baktığımızda; Augustinus'un yaşamında dinsel etkileri görmemiz çok normaldir. Çünkü Augustinus birkaç din içerisinde yaşamış ve en sonunda Hristiyanlık dinine mensup olmuştur. Bu yüzden ki felsefesinin ve devlet anlayışının temelinde Hristiyanlık dinin etkilerini görmemiz mümkündür. İnsan eksik bir varlık olarak sınırlı sayıda bilgiye ulaşabilmektedir. Hristiyanlık inancındaki Düşme ve ilk günah insanlarda soydan soya geçmektedir. Bundan dolayı da insan daima ilk günah ile yaşamaktadır. Augustinus'un aydınlanma teorisi Tanrının varlığının delili olarak gösterilirken İslam felsefesinin önemli temsilcilerinden Farabi ise Tanrının varlığının ispatı ile bilimlerin sınıflandırılmasını yapmıştır. Farabiye göre Tanrı zorunlu bir varlık iken diğer varlıklar mümkün varlıktır. Farabi bilimlerin sınıflandırmasını yaptıktan sonra evreni ikiye ayırmaktadır.

Bunlardan birinci Ay altı evren iken diğeri Ay üstü evrendir. Ay altı evren madde ve formun birleşmesi ile oluşmuştur ve toprak, hava ,su ve ateşi oluştururken Ay üstü evrende ise dokuz göksel küre ,dokuz hareket ettirici ve akıl mevcuttur. Augustinus'un devleti kötülük üzerine kuruludur ve devleti yeryüzü devleti ile Tanrı devleti olarak ele almaktadır. Kiliseyi Tanrı devletinin yeryüzündeki temsilcisi olarak göstermektedir. İnsanların Tanrı devletine ulaşması için kilise bir araçtır. Augustinus'ta toplum sınıflandırması aile ile başlayıp evrene doğru giden bir sınıflandırma ile açıklanırken Farabi de de toplum Tanrıya doğru yükselen bir sınıf anlayışı ile açıklanmaktadır. Ona göre insan toplum içerisinde var olan sosyal bir varlıktır. Toplumları erdemli ve erdemsiz toplum olarak el alır ve erdemli toplum gerçek mutluluk arayışı içerisinde iken erdemsiz toplum sahte mutluluk ile var olmaktadır der. Bir şehrin erdemli olabilmesinin en önemli özelliği uyumun olmasıdır. Evrende Tanrı, insanda kalp ve toplumda da yönetici parçalar arasındaki uyumun göstergesidir. Metafizik bağlantı olmadan ideal yönetim olmayacağını söyler ve ideal yönetimin mutlak monarşi olduğunu söyler. Kötü yani erdemsiz şehirlerde timokrazi kötü bir yönetim şekli iken Demokrasi yönetimi cahil toplumdan erdemli topluma geçişte basamak olarak görülebilmektedir. Orta Çağ felsefesinden aydınlanma felsefesine geçişte ele aldığımız ve biraz da ha ortaçağ siyasi anlayışında kopmuş olan Machavelli Aristoteles gibi metafizik ve Platon gibi idealist anlayıştan uzak yeni bir paradigma ve yöntem anlayışı ile ortaya çıkmıştır. On göre artık dünyaya ait olmayan ve insanlardan uzak bir şekilde hareket etmek öngörülmez. İnsanları olması gerektiği gibi değil de oldukları mevcut durum ile ele almak gerekmektedir. Siyaset ütopya olarak değil ayakları yere sağlam basan bir anlayış ile olmalıdır. Yeryüzünde her şey nasıl hareket halinde iken devletin sınırlarının sabit kalması beklenemez. Ona göre iyi orduların olmadığı yerde iyi yasalardan bahsedilemez.

Yöneticinin tanımını yaparken yöneticiyi hem insani hem de hayvani özelliklere sahip biri olarak tanımlamaktadır. Ona göre yönetici hem tilki gibi kurnaz hem de aslan gibi kaba kuvvet uygulayacak güçte olmalıdır. Machiavelli ye göre toplumu bir arada tutan şeylerden biri din anlayışıdır. Dini ayakta tutan onu uygulayan yani peygamberlerdir. Yönetici tam anlamıyla bir dindar olmasa bile toplumu bir arada tutmak için dindar gibi gözükmelidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AYDINLANMA FELSEFESİ VE SİYASET

Aydınlanma 17.yüzyılın ikinci yarısıyla, 19.yüzyılın ilk çeyreğini kapsayan ve dönemin önde gelen filozoflarının aklı ön plana çıkararak, insan zihniyle bilincini bilginin ışığıyla ortaya çıkarılmaya çalışılan kültürel dönem, felsefi eleştiri çağı ve toplumsal harekettir. Aydınlanma hareketi ile düşünce ve ifade özgürlüğü, dini eleştiri ve akıl ile bireyciliğe daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Aydınlanma hareketi Locke ile İngiltere’de başlamış olup daha sonra diğer ülkelerde de devam etmiştir. Fransa’da ki Aydınlanma hareketi başlangıçta çok etkili olmamış, siyasal yapı ve dinsel düzene yönelik eleştiri ile birlikte etkisini artırmıştır. Aydınlanma felsefesinde Hümanizm, ateizm, deizm, akılcılık, iyimsercilik ve evrenselcilik gibi akımlar etkili olmuştur. Bu dönemde artık dünyanın sınırları ulusal sınırlar ile çizilmekte olup insani bir dünya ortaya konulmuştur. Tanrı evreni yaratmış ve daha sonra insanların eline bırakmıştır. Bu dönemin düşünürlerin çoğu deist ve ateist olup Hristiyanlıktan hoşlanmayan filozoflar dini ilerlemenin önündeki engel olarak görmektedirler. Aydınlanmada etkili olan Akılcılık akımı ile her şey akıl süzgecinden geçirilerek değerlendirilmiş olup hatta din bile akıl ile açıklanmaya çalışılmıştır. Evrenin temelinde evrenin Rasyonel olduğu anlayışı mevcuttur. Bu anlayıştan yola çıkarak insan varlığı yalnızca kendisi için değil aynı zamanda toplumsal yaşamı da geliştirme potansiyeline sahiptir. Akıl tüm inşalar da aynı olup aynı şartlar ve aynı eğitim altında aynı sonuçlara ulaşarak evrensel anlayışı ortaya koyabilmektedir. Bu dönem filozofları Orta Çağ boyunca devam eden bağınazlık dönemini geride bırakarak din karşısında bilimin üstünlüğünü ortaya koymuşlardır.

John Locke’un yaşadığı dönem İngiltere’sine bakacak olursak 1685 yılında II.Charle öldürülmüş ve yerine II.James geçmiştir. Daha sonra ortaya çıkan ayaklanma ile James tahttan indirilir ve yerine William of Orange getirilir. 1688 yılında gerçekleşen bu olay Şanlı Devrim olarak adlandırılmış olup yönetimin kraldan parlamentoya geçişinde dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. İngiliz Devriminin 1649 ile 1660 yılları arasındaki dönemi Crownell’in diktatörlüğünde olup İngiltere’nin de güçlü bir orduya sahip olması sebebiyle savaşçı ve emperyalist bir siyaset anlayışı ile geçmiştir. Crownell’in 1653 yılında Parlamento’yu feshetmesiyle birlikte Lord Protector yani Koruyucu Lord ya da Cumhuriyetin Koruyucu olarak atanmıştır. Bu

atama siyasal iktidarın tek bir ya da bir parlamanto ile oluşacağını açıklayan bir yasa ile destekleniyordu. Fakat 1657 yılında hazırlanan başka bir yasa ile Crownell'in elinde bulunan yürütme yetkisi başka bir konseye aktarıldı.1658 yılında İrlanda seferinde ayaklandığı hastalık dolayısıyla aynı yıl içerisinde hayatını kaybetti. Bu dönemdeki büyük toprak sahipleri ordunun yönetimi yerine Monarşi yönetimin tercih ederek, Crownell'den iktidara sahip olan Richard Cromwell iktidardan indirilmiştir. İskoçya'da bulunan Monck yönetimindeki İngiliz ordusu yönetime çağırıldı. Monck ile birlikte büyük toprak sahiplerinin dahil olacağı özgür parlamanto kurulmaya başlanacaktır. Bu parlamonta ile 1660 yılında II.Charles yönetime davet edilir. II.Charles iktidarında tam anlamıyla bağımsız yürütme yetkisine sahip olamamıştır. Fakat II.Charles'ten sonra yerine gelen II.James bazı kuralları biraz zorlamıştır. James üç yıl kadar iktidarda kalmış ve dönemde de Katolikler ve Protestanlar arasında ve Kralın tanrısal hakkı ile siyasal hakkı tartışmaları sürmüştür. James'in Katolik olmasından dolayı bir ordu kurulması ve Katolikliğin yeniden güçlenmesi için dinsel hoşgörü politikaları oluşturulmaya çalışılıyordu. II.James'ten sonra iktidarın sahibi kızı Mary ve eşi William of Orange olması beklenirken James'in bir erkek çocuğu olması ile durum biraz değişmiştir.1688 yılında William donanma ile İngiltereye ayak basmıştır. 1689 yılında oluşturulan Parlemantoda Mary ve William'ın tahta geçmesi önerildi ve aynı yıl içerisinde İngiltere tahtına getirildiler.1688 Devrimi aslında kral ve Parlemanto arasındaki iktidar savaşının önemli olaylarından biridir. 1689 yılında oluşturulan Haklar Yasası ile mutlak monarşi tamamen ortadan kaldırılmış ve anayasal monarşi ortaya çıkmıştır.

Diğer bir yandan Fransız Aydınlanmasının ortaya çıktığı dönemde siyasal düzene bakacak olursak genel düşünce siyasal gücün merkezileşmesidir. Avrupa toprakları merkezi krallıklar arasında paylaştırılırken, krallıklar içerisindeki küçük devletler merkezi devlete bağlanmaya başlamıştır. Daha önceden otorite devletler, prenslikler ve kilise arasında bölünmüş iken bu dönemde tek bir merkezde toplanmıştır. Kiliselerin yetkileri ve soyluların sahip olduğu ayrıcalıkların merkezi yönetimin karşısında artık pek bir önemi kalmamıştır. Mutlak monarşi ile soyluların ayrıcalıkları, yönetsel ve siyasal görevleri de ortadan kaldırıldı. Özel ordular ortadan kaldırıldı ve merkezden memur atamaları yapıldı. Bu duruma tepki olarak soylular ayaklanmaya kalktılar. Dönemin kralı XIV.Louis kendine bağlı bakanlıklar oluşturarak soyluların da dahil olduğu yargı organları olan Parlamentoların yargı

haklarının ortadan kaldırdı. Yürütme organın içinde atadığı kişilerle birlikte olağanüstü mahkemeler kurdu. Bu durum bağımsız yargının ortadan kalktığına göstergesidir. Bu durum yani mutlak monarşinin uygulamaları aristokratik çevreden oldukça fazla tepki almaya başlamıştır. XIV.Louis döneminde Devlet benim felsefesi ile mutlak monarşinin en belirgin özelliği ile yaşanmıştır. XIV.Louis'in ölümünde sonra XV.Louis iktidarı ile soylular biraz güçlenmeye başlasa da Kral'ın krallık konseyini kaldırması ile tek kişilik hakimiyet yeniden sağlanmıştır.

4.1.THOMAS HOBBS

1599-1679 yılları arasında Bristol yakınlarındaki Malmesbury kasabasında doğmuştur. Doğduğu dönemde Kasabada İspanyol işgali mevcuttur. Bu işgal Hobbes' un hayatı boyunca korku psikolojisi ile yaşamasına sebep olmuştur. Bu korku psikolojisinin izleri oluşan her fikrinde görülmektedir. Babasının din adamı olmasından dolayı temel eğitimini babasının çalıştığı kilisede almıştır. Öğreniminin devamını Oxford'da mantık ve felsefe üzerine devam ettirmiştir. Soylu bir ailenin çocuğu olan William Cavendish için özel öğretmenlik yapmıştır. Bu öğretmenlik sayesinde bir çok seyahatte de bulunmuştur. Seyahatleri sırasında tercüme yapmış ayrıca galileo ve Descartes ile tanışmıştır. Fransa'da bulunan politik ve dini kavgalardan etkilenerek politika teorisini oluşturmuştur. İtalya gezisi sırasında galileo ve keplerin eseriyle tanışıp astronomi üzerine eserlerini okumuştur. İngiltere'ye geri döndüğünde francis bacon ile tanışıp onun yanında bulunmuştur. Hobbes 4 aralık 1679 yılında ölmüştür.

Thomas Hobbes rasyonalist ve bilimselcidir. Problemleri çözüme geleneksel yöntemden ziyade akıl ve ilim yöntemine başvurmuşve Politikayı bir hareket yasası gibi incelemeye çalışmıştır. İlk önemli olan eseri 'hukukun unsurları'dır. Bu eser tepkilerden dolayı daha sonra 'De cive' adıyla tekrar yayınlanmıştır. Eser hukuk ve politikaya dair bilgiler içermektedir. 'Descartes'in Metafizik düşüncelerine itirazlar' adlı eserinde metafizik ve doğa felsefesi üzerine çalışmadır.'Dee corpore politica' da politik felsefeleri ve 'De corpore'de doğa felsefesini anlatmıştır. Bunların dışında ün kazanan ve en önemli olan eseri Leviathan'dır.

“Yaşadığı çağda mümkün bir yeni rejim için politik tavsiyeler manzumesi diye okunan, zaman zaman politik istikrar ve sükunet arayışı içinde olanlar tarafından merkezi ve güçlü otoritenin anarşi ve iç savaşa tercih edilmesi gerektiği görüşünün bir

ifadesi olarak iyi ve olumlu karşılanırken, zaman zaman monarşinin potansiyel ihtilalci ve gayrı-teistik meşrulaştırmanın bir ifadesi diye yakılma kaderine maruz kalan Leviathan, Hobbes'un dil, din insan felsefesiyle etki ve politikaya dar görüşlerini ihtiva etmektedir.”⁴⁶

Hobbes felsefesini oluştururken Orta çağ düşüncesinden uzaklaşmış ve Kopernik, Galileo ve keplerin gibi yeni doğa biliminden faydalanmıştır. Bu görüşlerinden dolayı mekanik materyalizme kaymış ve üç ayrı cisimden bahsetmiştir. Bunlardan birincisi evreni meydana getiren madde, ikincisi insanı oluşturan beden ve üçüncüsü ise topluluğu meydana getiren politik gövdedir. Hobbes'a göre her türlü bilgi duyu deneyimi ile elde edilebilir. Duyumun temelinde fiziki nesnelere var olduğundan düşüncelerde fiziki nesnelere dayanmaktadır. Bu yüzden de duyularımıza alakalı olmayan hiçbir şeyin varlığından da söz edilemez. Duyular burada nesne ve düşünceler arasında köprü görevini görmektedir. “Onun anlayışına göre zihin, duyum ve düşüncelerin toplamından başka hiçbir şey değildir. Duyum ve düşünceler ise hareket halindeki maddeye indirgenebilir. Dolayısıyla, ontolojik olarak ifade edildiğinde, zihin hareket halindeki madde olmak durumundadır.”⁴⁷ Hobbes' a göre varlığın en temel ögesi de hareket halindeki maddedir. Madde dışında bir tözden bahsedilmeyeceğinden ruhta madde cinsindedir. Hobbes etik anlayışını oluştururken geleneksellikten ve kilise otoritesinden uzaklaşıp psikoloji ve biyolojinin nesnel yasalarını ele almıştır. Hayatı korumayı ve sürdürmeyi insan eyleminin amacı olarak düşünmüş ve etik görüşünü bu çaba üzerinden devam ettirmiştir.

“Hayvani hareketin temelinde, kan dolaşımın adeta mekanik hareketinden farklı olarak, Hobbes'un 'insan vücudundaki küçük hareket başlangıçları, fizyolojik süreçler olarak tanımladığı çaba, kendi varlığını koruma çabası' bulunur. Bu çaba, insan bedeni içindeki harekete ya da fizyolojik süreçlere neden olan şeye yöneldiğinde, Hobbes buna arzu ya da iştah, fakat o şeyden uzaklaştığında, yani çaba bir şeyden kaçınmak biçiminde olduğu zaman, istikrah ya da nefret adını verir .Başka bir deyişle, arzu ve iradeye ilişkin görüşüyle insanın rasyonel karar ya da buyrukları ve fiziki yasalar arasındaki boşluğu kapatmak amacı güden filozof için, istek bir nesneye doğru olan, bedendeki fizyolojik süreçlerin yarattığı hareket, iyi de isteğin kendisine

⁴⁶Ahmet, Cevizci, **Felsefenin Kısa Tarihi**, İstanbul, Say Yayınları, 2012, s. 57-58

⁴⁷ Ahmet, Cevizci, **Felsefenin Kısa Tarihi**, İstanbul, Say Yayınları, 2012, s. 297

yöneldiği şeydir. Buna göre istek, arzu ya da aşkın nesnesi her ne olursa olsun, ona iyi, tiksinti ya da nefretinin objesine de kötü diyen öznedir. Bu ise tam bir ahlaki öznelciliği ifade eder.”⁴⁸

4.1.1.Hobbes'ta Doğa Durumu, Doğal Hak ve Doğa Yasası

İnsanların sivil toplumu oluşturmasında en önemli duygu korkudur. Çünkü insan kendini güvensiz hisseder, kapılarını kilitler ve tedbir alırlar. Bu korkunun oluşmasındaki sebep ise insanların doğasında bulunan eşitliktir ve bundan dolayı zarar verme isteğidir. Hobbes'a göre eşit ama zayıf olan diğer zayıf olanla birleşip güçlü duruma gelebilir. Doğa durumunda insan öncelikle kendini düşünür. Bu durumda insan kendini garantiye almak ister ve diğer kişilerle mücadele içine girer. Bu ortamda otorite bir güç olan devlet olmadığı için insanlar savaş halindedir. Savaş halinde insanlarda bencillik ön planda olduğu için ahlaki değerlerden bahsedilemez ve yasa diye bir kavram oluşamaz. Çünkü insanlar savaş halinde bulunurken adalete aykırı bir şey olamaz. Ortak bir güç olmadığı içinde yasa olmaz ve adaletsizlik diye bir sorun ortaya çıkamaz.

Doğal Hak kavramını kısaca ele aldığımızda insanın kendini koruma ve yaşama hakkı diye açıklayabiliriz. İnsanlar bu hak sayesinde kendi gücünü kullanma ve kendi aklı ile amaca ulaşmayı elde etmiştir. Doğal hak tamamıyla insanların çıkarları doğrultusunda belirlenir. Örneğin insanın kendisini tehlikede hissettiğinde bu durumdan kurtulmak için bulduğu her yöntemi uygulama hakkına sahiptir. Doğal haklarda geçerli bir yasa olmadığı için olan şeyler ancak tavsiye niteliğindedir ve bağlayıcı niteliği bulunmamaktadır.

Diğer bir kavram ise Doğa Yasasıdır. İnsan savaş hali durumunda tamamen mücadele halinde olup bu mücadele halindeyken de kendisinin güvenliği tehlikededir. İnsanın bu savaş halinden kurtulması için gerekli olan şey doğa yasasıdır. İnsanı savaş haline sürükleyen aklına bağlı olarak tutkularına bağlanmasıdır. Fakat yine insan aklı ve tutkuları ile korkularını aşip güvenlik içinde yaşamasını sağlayabilecek kapasitededir. Bu yüzden doğa yasası akıl temelinde olup insanın yaşamını kolaylaştıran ve hayatını koruyabilen nitelikte olmalıdır. Hobbes'un oluşturduğu doğa yasası kavramı tamamıyla İlk ve Orta Çağ yasalarından farklı olarak insanın doğasına

⁴⁸ Ahmet, Cevizci, **Felsefenin Kısa Tarihi**, İstanbul, Say Yayınları, 2012, s. 299

bağlıdır. İnsanın rasyonel olarak kendini koruma çabası insanı doğa yasalarına götürür. Hobbes'a göre doğa yasalarının kaynağında Tanrı vardır; Fakat Tanrı kaynaklı yasalar ve akıl ile varılan yasalardan bahsedilince bir çelişki varmış gibi gözükmektedir. Ama Hobbes bu durumu doğa yasaların Tanrı insanlara akıl yoluyla ulaşmalarını sağlamıştır diyerek problemi çözmüştür.

4.1.2. Toplum Sözleşmesi Ve Devlet

Thomas Hobbes'un felsefesinde en önemli alan olan siyaset felsefesidir. 'Yurttaşlık Felsefenin Temelleri' adlı eserinde insanın doğa durumundan sivil topluma geçiş aşamasını ele almaktadır. Burada bedensel kuvvet, deneyim, akıl ve tutku gibi yetilere sahip olan insanın tüm yönleri belirlenip doğa yasaları oluşturulacak ve sonunda Devlet ortaya çıkacaktır. Devlet bu sayede kendiliğinden oluşan değil de ihtiyaç sonucu oluşturulan bir kurum olma özelliğine sahip olacaktır. Hobbes'un devlet anlayışı Darwin'in ortaya koyduğu düşüncelere benzetilmektedir. Bunun nedeni devleti naturalist bir anlayışa dayandırmasıdır. "Hobbes'un devlet kavramı cisim anlayışına dayanır. Ona göre, devlet bir cisimdir, hem de yapma bir cisimdir, yapma bir yaratıdır. İnsanlar daha önceleri devlet (toplum) halinde yaşamamışlardır. Devletin 'yapma' olduğu gerçek bir şey olmadığından da anlaşılır. Nasıl doğada asıl gerçek olan tek tek cisimler ise, nasıl bütün geri kalan şeyler bu tek tek cisimlerin bir araya gelip etkimelerinden meydana gelmiş olan kurumların toplamından başka bir şey olamaz."⁴⁹

Hobbes'a göre birkaç kişinin bir araya gelmesi insanların yaşamını güvence altına alacak bir kurum oluşturmaya yetecek gücü elde edemez. Bu güç ancak bir bölgede olan bütün insanların iradesiyle oluşmuş bir kurum ile elde edinilebilir. Hobbes'a göre bu en üstün güç olan devlet yani onun tabiriyle Leviathan'dır. Leviathan İbranice dev anlamına gelmektedir. Kutsal kitapta bu dev ağzından alevler ve kıvılcımlar çıkaran burun deliklerinden duman çıkaran, soluğu közleri tutuşturan olup aynı zamanda yüreği taş gibi sert kılıcın işe yaramadığı ve karada ona benzeyen bir şey olmadığı şekilde tanımlanmaktadır. Leviathan insanların yarattığı ölümlü bir Tanrı'dır. O bir'dir, mutlak özgürdür, bireylerin yetkileri onda birleşmiştir. Doğal durumda yaşamaya devam eden tek birey olarak her şeyi yapma hakkı ve özgürlüğü de bulunmaktadır. "İlkin, sözleşme yaptıkları için, daha önceki bir sözleşme gereği olarak buna aykırı herhangi bir şeye bağlı olmadıkları anlaşılmalıdır. Ayrıca, bunun

⁴⁹ Macit, Gökberk, **Felsefe Tarihi**, İstanbul, Remzi Yayınları, 2010, s. 252

bir sonucu olarak, bir devlet kurmuş bulunan ve böylece egemenin eylem ve kararlarını sözleşme gereği benimsemekle yükümlü olanlar, egemenin izni olmaksızın, herhangi bir konuda başka bir egemene tabi olmak için kendi aralarında yasal olarak sözleşme yapamazlar. Dolayısıyla, bir monarkın uyrukları, onun izni olmaksızın, monarşiyi terke dip dağının bir topluluğun kargaşasına geri dönemezler; veya kişiliklerin taşıyan kimseden onu alıp başka bir kimseye veya heyete de devredemezler: çünkü herkes karşı, halen egemenleri olanın yapacağı veya yapılmasını uygun bulacağı her şeyi kabul etmek ve böyle her şeyin farazi amili olmakla yükümlüdür: öyle ki, herhangi bir kişi itiraz ettiğinde, bütün diğerleri o kişi ile olan ahitlerini bozar ve bu adaletsizliktir.”⁵⁰ İnsanlar her şeyi kendi yarattıkları egemene devrettikleri için aslında kendi oluşturduğu şeyden de şikayet etmiş olur. Bu yüzden egemenin yaptığı bir şey cezalandırılmaz. Yasaları yapma hakkı egemene ait olup bu yapılan yasalara kendinin itaat etmesi söz konusu değildir. Hobbes'ta yasama, yürütme, yargı güçleri ayrı değildir. Kilisenin devletteki rolüne bakıldığında ise, iki yönetimden yani dünyevi ve ruhani yönetimin ayrılığında bahsedilemez. Yani kilise devlete dahildir. Kilise devlete dahil olduğu içinde din görevlileri memur sayılmakta ve hiyerarşik olarak egemenin altında kalmaktadır. Bu durumdan dolayı da papazın egemeni afroz etme yetkisi bulunmamaktadır. Egemen neye inanyorsa uyruklarda ona inanmak zorundadır. Hobbes yönetim biçimlerinde monarşi, demokrasi ve aristokrasiyi üstün görmektedir. İnsanların emniyetini sağlamak, güvenli ve huzurlu ortamın oluşması için iktidarın merkeziliğini savunduğu içinde otorite sahibini mutlak haklarla donatır. Sonuç olarak Hobbes doğa durumundan insanların bireysel olarak yaşadığını ve bireylerin bir araya gelerek ortak bir karar ile ellerinde bulundukları yetkiyi tek bir kişiye otorite sahibine teslim etmeleri gerektir. Bu sayede otorite sahibi tüm güçleri elinde bulunduran bir yönetici olacaktır. Bununla birlikte Devletleşmeye gidilecektir. Yani insanlar Hobbes'un tabiri ile Dev'i (Canavarı) kendi elleri oluşturmuş olacaktırlar.

4.2. JOHN LOCKE

John Locke 1632 yılında Bristol yakınlarında Wrington'da doğdu. Babası hukukçudur. Oxford'da yükseköğrenim görmüştür. Burada doğa bilimleri ve tıp üzerine eğitim almıştır. Robert Boyle ile tanışması ile fizik ve kimya alanlarında

⁵⁰ Thomas, Hobbes, **Leviathan**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012, s. 137-138

çalışmıştır. Chris Church'te ders vermiştir. John Locke öğrenimini tamamladıktan sonra yazar ve siyaset adamı olarak çalışmış aynı zamanda İngiliz elçiliği katibi olarak Brandenburg'ta çalışmıştır. Bu dönemde İngiliz soylusu olan Earl of Shaftesbury'in yanında hekim ve danışman olarak sekiz yıl çalışmış ve daha sonra da torunu olan filozof Shaftesbury'in yetişmesinde yardımcı olmuştur. Buradaki yaşamında elde ettiği bilgiler ile 'Thoughts concernin aducation' yani 'Eğitim ile ilgili düşünceler' adlı yapıtını oluşturmuştur. Bu kitapta ruh ve vücut için sağlıklı ve doğal eğitimin temellerini göstermiştir. Shaftesbury'in siyasete girmesiyle birlikte Locke'da siyasi alana adım atmış olmaktadır. Locke bu dönemde Lordlar Kameresı Başkanı ve Adalet Bakanı olan Shaftesbury'in sekreterliğini yapar. Bir yıl süre sonra Ticaret Kurulu sekreterliğini yapan Locke Shaftesbury'in vatan hainliği suçlanması ile birlikte devlet memurluğu son bulur. Bir süreliğine Fransa' da kaldıktan sonra tekrar İngiltereye dönen Locke artık din ve siyaset ile ilgili özgürlükçe düşünceleri ile ön plana çıkacaktır. .Bu düşünceleri yüzünden Hollanda'ya kaçan Locke yedi yıl burada yaşayacaktır. Locke burada da İngiliz hükümetinin takibinde olduğunda takma isim ile yaşar ve farklı şehirlerde ikamet ederek siyasi yaşantısına devam eder.1688 yılında İngiliz devrimin oluşturan çevre ile siyasi çalışmalarda bulunur. John Locke Hollanda da Hoşgörü Üzerine Bir Mektup, İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme ve Eğitim Üzerine Düşünceler adlı yapıtlarını tamamlar. Bu dönemlerde İngiltere'de yaşanan Devrim koşulları içerisinde siyasi ve felsefi eserlerini veren Locke İngiltere'ye döndükten sonra diplomatik bir görev verilse de sağlık sorunları nedeniyle bu görevi reddeder. Locke son dönemlerinde siyasi çevrelerden biraz uzaklaşmış ve felsefi çalışmalara yönelmiştir.28 Eylül 1704'te hayata veda etmiştir.

4.2.1. John Locke'un Felsefesi

John Locke'un bilgi anlayışını ele aldığımızda ide kavramı ön plana çıkmaktadır. İde kavramı Türkçe sözlük anlamı olarak düşünce ve fikir anlamına gelmektedir. John Locke da ise ide kavramı düşünme sırasında anlığın nesnesi olarak ele alınan her şeyin yerine kullanılmaktadır. İdeler doğuştan mevcut olmamaktadır. Bu durumu ise eğer ideler doğuştan mevcut olsaydı çocuklar ve zihinsel engellilerde de ideler mevcut olurdu diye açıklamaktadır. John Locke dönemin diğer düşünürlerinin görüşü olan Tanrı tarafından verilen doğuştan bilgi anlayışına çıkar çünkü doğuştan olan bilgileri sorgulamadan kabul edeceğimiz için akıl dışı olarak kabul etmektedir. John Locke aslında bilgi felsefesinde problem olarak bilginin kaynağı sorunu

almaktadır. Bilgiler insan zihninde bulunmadığı için insanlar bilgileri deneyim yoluyla elde edebilir. Deneyim ile elde edilen bilgiler iki aşamalı olarak ele alınmaktadır. Bunlardan birinci duyum ile elde edilen bilgilerdir. Bu bilgiler büyük yer kaplamaktadır. Duyum ile elde edilen bilgiler basit ideler olarak ele alınmaktadır. Basit ideler örneğin tatlı, sıcak, soğuk ve tuzlu gibi bilgilerdir. Diğer bilgi kaynağı ise düşünüm ile elde edilen bilgilerdir. Bunlar dış dünyadan elde edilen bilgilerin ayrıştırıp insan zihninin sınıflandırma yaptığı bilgilerdir. Bu bilgiler karmaşık idelerdir. “Birinden hiç yemediği bir şeyin tadını veya hiç koklamadığı bir şeyin kokusunu tarif etmesini isteyelim. Eğer bunu yapabilirse ben de körlerin renkler, sağırın sesler hakkında fikirlere sahip olduğunu kabul ederim.”⁵¹ Karmaşık ideler insan zihninin deneyim yoluyla aldığı basit ideleri işleyip ortaya koyduğu bilgilerdir. Locke duyumlarımızın nesnelere tam olarak karşılayamadığını genel olarak idelerin nesnelere üzerinde yarattığımız etkisinden bahseder.

John Locke üç tür yasadaki bahseder. Bunlardan Birincisi Tanrısal yasa ikincisi Yurttaşlık yasası ve üçüncüsü de düşünce yasasıdır. Tanrının koyduğu yasalar diğer yasalardan daha üstündür. Tanrısal yasalarda sevap ve günah kavramı var iken yurttaşlık yasalarında eylemlerin suç olup olmadığı, Düşünce yasalarında ise ölçüt erdem ve kötülüktür. Buradan yola çıkarak hem yurttaşlık yasası hem de düşünce yasası ülkelerdeki farklı haz düşüncelere göre oluştuğu için farklılık gösterir. Bu yüzden de tek olan yasa tanrısal yasalardır ve diğer yasalarda tanrısal yasalara uydurulmalıdır. John Locke’un aynı zamanda doğal hukuk anlayışının temelinde de tanrısal yasalar vardır.

4.2.2. John Locke Siyaset Anlayışı

John Locke’un siyaset felsefesinin temelinde aldığı çağdaşı Thomas Hobbes ile benzerlik gösteren bir kavram mevcuttur. Bu kavram Doğa Durumu dur. Doğa Durumunun temelinde barış, eşitlik ve özgürlük kavramları yer alır. Bu durumda savaş ve kaos yoktur. İnsanlar arasında karşılıklı güven ve saygı mevcuttur. Doğal yasa ile insanlar başkalarının özgürlüklerine müdahale etmezler ve özgürlükler yasanın çizdiği sınırlar içinde yer alır. Doğal yasanın kökenine baktığımızda belli bir devletin kuralları ya da insanlar tarafından oluşturulmuş bir yasa olmayıp doğal olarak ortaya çıkmış evrensel bir yasa olup tüm insanlar için geçerlidir. Doğa içinde uyumlu olduğu gibi

⁵¹ Locke, John, **Kelimelerin Suistimali**, İstanbul, Tefrika Yayınları, 2018, s. 38

aynı zamanda akla da uygun olan yasa bu yasadır. John Locke'a göre doğa durumunda insanlar eşittir bu eşitlik insanın kendi doğal özgürlüğünü sağlamaya yardımcı olacak eşit haklar içerir. Buradan yola çıkarak aslında doğal yasanın yansımalarına ulaşıyoruz. Doğa durumunda insanlar eşit haklara sahipken aynı zamanda da eşit özgürlüklere sahiptirler. Özgürlükler şüursuz bir özgürlük olmayıp doğal yasalarla belirlenmiştir. Doğa durumunda özgürlük siyasi sorumluluklardan muaf anlamında gelmektedir.

Savaş durumu insanların kendi güçlerini kullanarak başkalarının özgürlüklerine engel olduğu durumda ortaya çıkmaktadır. "Savaş durumunu başlatan her kimse kendisini meşru biçimde tehlikeye atmış olur ve savaş durumunda saldırgandır."⁵²Bu durum ancak toplum sözleşme gerçekleştirerek son bulur.

John Locke'un ele aldığı diğer bir konu mülkiyet konusudur. On yedinci siyasi durumuna bakıldığında toprak parçaları yönetici ve egemen olan kişi tarafından bazı kişilere ayrıcalık vermek amacıyla verilmekteydi. Locke'a baktığımızda ise mülkiyet kavramı iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi sahip olunan hakları içerirken ikincisi de yaşam ve özgürlükleri incelemektedir. Aslında mülkiyet uygar yönetime geçerken tam anlamıyla ikinci anlamı ile alınmaktadır. İnsanlar doğa durumunda mallarını ve haklarını kendileri korurken sözleşme ile karşılıklı mallarını ve özgürlüklerini korumaya geçerler. Mülkiyet doğal bir haktır çünkü Tanrı tarafından insanların yaşamlarının sürdürülebilmesi için belli topraklar verilmiştir. Bu sayede de insan yaşamı garanti altına alınmaktadır. Fakat burada bir kavram daha ortaya çıkmaktadır. Bu kavram da emektir. Emek insanların bazı şeyler üzerinde daha fazla çaba göstermesiyle o şey üzerinde hak elde etmesidir. Bu elde edilen hak ile de diğer kişilerin o şey üzerinde hak iddia etmeleri ortadan kalkmış olur. Fakat insanlar mülkiyet edinirken bazı şeylere dikkat etmelidir. Bunlar kendi haklarının dışında başkalarının haklarına müdahale etmemek, doğada bulunan şeylerin fazlaca tüketilmesi ve emek verilmeyen şeylerin elde edilmeye çalışılmasıdır. İnsanlar elinde bulunan ürünleri tüketmediği takdirde ürünleri başkalarına para karşılığında satabilir ve para karşılığında yine başkalarından ürün alabilir. Para karşılığı mülk edilme durumu doğal yasaya da aykırı bir durum oluşturmaz.

⁵² Locke, John, **Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, Ankara, Ebabel Yayıncılık, 2012, s. 18

John Locke aslında felsefesinin oluşumunda önemli yere sahip olan şey Toplum Sözleşmesidir. Locke'a göre doğa durumunda iken insanlar da mutlak bir korku mevcut idi. Bu korku diğer insanlardan tarafından saldırıya uğrama korkusudur. Bu korkunun ortadan kalkabilmesi için insanların güven duyacağı bir siyasal iktidara ihtiyaçları vardır. Otorite eksikliğine bağlı olarak hep savaş durumu mevcuttur. İnsanlar bu durumdan kurtulmak için toplum haline geçerek savaş durumuna son verirler. İnsanlar toplum haline geçmeyle birlikte özgürlüklerini, haklarını ve mülkiyetlerini garanti altına almış olurlar. Sözleşme kuramlarında iki tür ele alınmaktadır. Birincisi bir sözleşme oluşturulması ikincisi de iktidarın oluşturulmasıdır. Locke' göre ise ilk önce insanlar bir araya gelerek toplumu oluşturur ve daha sonra devlet aşamasına geçilir. İnsanlar devlet oluşumu ile yönetim haklarını devlete devredeler. Bu yapılanma içerisinde sözleşme yapılmasının amacı ise insanların haklarını ve mülkiyetlerin siyasal iktidar altında güvence altına almak istemeleridir. Bu sözleşme ile insanlar kendisini korumak için her şeyi yapma gücünü toplum içinde yasalara bırakarak özgürlüklerini sınırlandırmış olurlar. Burada özgürlüklerini sınırlandırmış gibi görünse de toplum içinde bulunmanın yararlarını göreceklerdir. İnsanlar doğa durumunda tam anlamıyla özgürken sözleşme ile özgürlüklerin bir kısmından vazgeçerler. Bu vazgeçiş tamamen rıza ile gerçekleşen vazgeçişdir. Toplum sözleşmesi rıza ile oluşturulduğu için devlet içinde meşruluğu da ortaya çıkmaktadır. Sözleşme ile yönetimde herkesin kararı olduğu için çoğunluğun kararından bahsedilebilir. Buradan yola çıkarak egemenlik çoğunluğa aittir. Locke'a göre mutlak monarşi uygar toplumlar için uygun bir yönetim biçimi değildir. Tüm iktidarı elinde bulunan çoğunluk yasa yapmak için tüm iktidarı kullanabilir ve kendi atadığı görevlilerin yasaları uygulamasını sağlayabilir. Burada bahsedilen en iyi yönetim biçimi tam ya da doğrudan demokrasidir. "Yürütme gücü ise, yasamanın atadığı görevlilerden oluşur. Çoğunluk, yasa yapma gücünü 'seçilmiş birkaç kişinin' veya onların mirasçılarının ya da haleflerinin eline verdiğinde, yönetim biçimi oligarşi olur. Yasam gücü eğer tek bir kişiye bırakılırsa, hiç kuşku yok ki yönetim biçimi monarşidir. Eğer, yasama gücünün verildiği kişi, bu gücü mirasçılara aktarabilirse kalıtçı monarşiden söz edilir. Ancak, yasama gücünün yaşam süresi boyunca verildiği kişi öldüğünde, çoğunluğun bu kişinin halefini ataması söz konusu oluyorsa , bu

durumda yönetim biçim seçili monarşi olur.”⁵³ İnsanların kurduğu iktidar mutlak değildir çünkü insanların ihtiyaçlarına göre değişikliğe gidebilirler.

John Locke güçler ayrılığı kavramı ile yasama, yürütme, yargı kavramalarını birbirinden ayrı tutmaktadır. Locke yasama ve yürütmeyi bir arada kullanırken yargıyı ayrı bir şekilde ele almaktadır. Yasama gücü en üstte olup, yürütme gücü ise yasamanın ortaya koyduğu yasalara bağlıdır. Yasama gücü çoğunluk ilkesine göre hareket edip yasalar ortaya çıktıktan sonra dağılmaktadır. Çünkü yasaları yapanların kişisel çıkarlarını uygulamasını engeller. Yürütme gücü ise devalı vardır. Çünkü yasaların devamlılığı olduğu için yürütmenin de devamlılığı olacaktır. “Locke yasama ve yürütmenin yanında başka bir güçten daha söz eder: federatif erk. Federatif erke her devlette rastlanır. Çünkü bu güç insanlar henüz uygar topluma girmeden, doğa durumunda bulunur. Bu nedenle Locke, federatif erki ‘doğal denebilecek bir erk olarak tanımlar. Belli bir devletin üyeleri ile o devlet dışında yer alan kişiler arasındaki anlaşmazlıklara federatif erk bakacaktır .Dolayısıyla, savaş, barış, ittifak gibi konular yanında devletin dışındaki kişilerle ilgili bütün işlemler federatif erkin kapsamı içine girer.”⁵⁴

4.3.1. CHARLES LOUIS DE SECONDAT MONTESQUIEU HAYATI

Montesquieu Bordeaux yakınlarında 1689 yılında doğmuş olup ailesi soylu ve zengindir. İlk ve Ortaöğrenimini Oratorie keşişlerinin kolejinde okumuş daha sonra da pariste hukuk eğitimi almıştır .Bordeaux parlamentosunda başkanlık yapmış ve 1755 yılında paris’te ölmüştür.

Montesquieu’nun eserlerine baktığımızda ön plana çıkan kitapları Romaların Dindeki Politikası, İranlı Mektupları ve Kanunların Ruhu Üzerinedir. Kanunların Ruhu Üzerine kitabında Klasik Yunan filozoflarına değinmektedir. Montesquie yönetimle ilgili görüşlerinde bugünkü anlamda güçler ayrılığı ilkesini savunmuştur. Ahlaki erdemden farklı olarak siyasal erdemden bahsederek insanın vatanını sevmesi ve memleketinin kanunlarını sevmesi kişinin siyasal erdeme sahip olduğunu söylemektedir.

⁵³ Mehmet Ali, Ağaogulları, **Batı’da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 498

⁵⁴ Mehmet Ali, Ağaogulları, **Batı’da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 500

4.3.2. Charles Louis de Secondat Montesquieu ve Siyaset Felsefesi

Montesquieu siyaset felsefesinde yeni bir yöntem anlayışı getirmiştir. “Bir yoruma göre düşünür, yöntem açısından bir ‘devrim’ yaratmış, doğal hukuk felsefesinden koparak, siyasal incelemeyi gerçekçi bir temel üzerine oturtmuştur. Gerçekten de Montesquieu; Hobbes, Locke ya da Spinoza’nın yaptığı gibi doğa durumu ya da toplum sözleşmesi gibi kurgusal bir durumdan yola çıkmak yerine, olguları anlamayı ve açıklamayı kendine düstur edinir. Amaçladığı şey, toplumun ‘özünü’ keşfetmek ve açığa çıkarmak değil, olguları incelemek ve u inceleme sonunda bazı yasalara varmaktır. Düşünür, gözlerini somut olana çevirir; spekülasyonlara değil, olgusal olana değer verir.”⁵⁵

Montesquieye göre yasalar sadece canlı varlıkları değil canlı ve cansız tüm varlıkları içine almaktadır. Düzen oluştururken karmaşık olguları ele almıştır. Bu bağlamda baktığımız zaman karmaşık olarak görünen olgular aslında süreklilik içinde devam eden ilişkileri içermektedir. İlk olarak karmaşıklık içerisinde düzeni ortaya koymaktadır. İkinci aşamada olgular arasında benzerlik ve farklılıklardan bahseder. Bilimsel yasaları belirlemede Üçüncü olarak da olguların farklılıklarından bahseder. Üçüncü aşamada ilkelerin kaynağında nesnellik olması gerektiğini söyleyerek olması gerekene göre değil olana göre görüşlerini ortaya koymuştur. Dördüncü aşamada nedensellik kavramaktan bahsederek neden sonuç ilişkisinin birbirine bağlı olarak devam ederek sürekliliği meydana getirdiğini söyler. Bu süreçte de gerçek ortaya çıkmaktadır. Montesquieye göre bir ülkenin siyasal sistemini ve hukuk sistemini incelemek için birçok değişkene bakmak gerekir. Örneğin coğrafya, iklim, gelenekler, nüfus, ekonomi gibi. Pozitif yasalardan önce doğa yasaları vardır. Pozitif yasalar insan zihni ile kurulduğu için doğa yasalarına uygun olmalıdır. Yasalar tarihsel ve toplumsal temeller üzerine kurulmalıdır.

Montesquie yönetim biçimlerini 3 ayırmaktadır. Bunlar monarşi, cumhuriyet ve despotizmdir. Tanımlama yaparken kimin yönettiği ve nasıl yönettiği sorusunu sormaktadır. Buradan yola çıkarak monarşi ve despotizm tek kişinin yönetimi iken cumhuriyet halkın yönetimidir. Yönetim anlayışı olarak baktığımızda despotizm sınırsız bir yönetim, monarşi tek kişinin yönetimi iken cumhuriyet ise halkın kendi

⁵⁵ Mehmet Ali, Ağaogulları, **Batı’da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012 ,s. 544

yaptığı yasalarla kendini yönetmesidir. “Yönetimin ilkesi temel bir insani tutkudur ve yönetim biçimlerine göre farklılaşır. Cumhuriyetin ilkesi erdem, monarşinininki onur(şeref), despotizmininki ise korkudur. Erdemin genel bir davranış ve düşünüş biçimi, yaşam tarzı, insanların davranışlarının itici ve yönlendirici gücü, temel bir ahlaki değer olarak bulunmadığı yerde cumhuriyetin bir yönetimin biçimi olarak yaşaması olanaklı değildir. Aynı şey diğer yönetim biçimleri içinde geçerlidir; korku olmadan despotizm hüküm sürmez ya da onura dayanmayan bir monarşi düşünülmez.”⁵⁶

Montesquie’ye göre en doğru yönetim biçimi ulusun yapısına uygun olandır. Cumhuriyet için uygun olan biçim demokrasi ve aristokrasidir. Burada bahsettiği demokrasi temsili demokrasidir. Çünkü temsilcileri olmayan bir demokrasi despotizme kaymaktadır. Demokratik yönetim anlayışında insanlar ortak kurallara boyun eğmek zorundadırlar. Bu yönetim anlayışında inşalar erdemli bir şekilde yaşamalıdırlar. Eşitsizlik ruhu ve eşitlik ruhu demokrasiye zarar veren şeylerdir. Eşitsizlik ruhu insanları kendi menfaatlerini korumak için ortaya çıkarken eşitlik ruhu ise insanların tüm alanlarda eşit haklara sahip olmak istemesiyle alakalı bir durumdur. Monarşi yönetiminde ise yetkiler bir kişiye verilmektedir. Burada yetkiler tam anlamıyla sınırsız olmayıp iktidar aracı kurumlar ile sınırlandırılmıştır. Monarşi siyasi özgürlüğün en iyi gerçekleştiği yönetim biçimidir. Çünkü hem farklılıkları hem de eşitsizlikleri içerir. Ayrıca kralın gücünün sınırlanmasında monarşiyi yönetimini ılımlaştırmıştır. Diğer bir yönetim biçimi ise Despotizmdir. Bu yönetim biçim, tam anlamıyla keyfi bir yönetim biçimidir. Yasalar yoktur. Yöneticinin ortaya koyduğu kurallar vardır. Tüm insanlar eşittir çünkü yönetici dışındaki tüm insanlar köledir. Siyasal kurumsallaşma yoktur ve insanları bir arada tutmak için korku ortamı mevcuttur.

4.4.JEAN- JACQUES ROUSSEAU

28 Haziran 1712 de Cenevre’de doğmuş fakat yaşamını tamamen Cenevre de sürdürmemiş farklı yerlerde yaşamıştır. Bir süre Paris’te yaşamış Voltariere gibi yazarlar ile görüşmüştür. Jean Jacques Rousseau Paris’te otuz yıl yaşar ve beş çocuk sahibi olur. Dijon Akademisinde büyük ödül alır. En önemli eseri Bilimler ve Sanatlar üzerine söylevidir. Köyün Kahini adlı bir opera besteler. ’İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı

⁵⁶ Mehmet Ali, Ağaoğulları, **Batı’da siyasal Düşünceler**, İstanbul,İletişim Yayınları,2012,s.547

ve temelleri üzerine söylev' ve 'Dillerin kökeni üzerine deneme' adlı eserleri vardı. Daha sonra Paris'ten ayrılır ve Montmorency'ye yerleşir. Toplum sözleşmesi ya da siyasi Hukuk ilkeleri ve Emile yada eğitim üzerine adlı eserlerini yazar. Rousseau'nun yazdığı eserler bazı ülkelerde yasaklandı bu yüzden İngiltere'ye David Hume'un yanına gider. Birkaç yıl sonra David Hume ile arası açılınca Fransa'ya döner. Bir kaç yıl sonra Paris'e kraliyet izni ile geri döner ve İtiraflar kitabını yayınlar. Rousseau daha sonra Jean-jacques'in yargıcı ve Yalnız gezen adamın düşleri adlı yapıtları üzerinde çalışsa da ancak ölümünden sonra yayınlanmıştır.² Temmuz 1778 yılında Paris'te ölür.

Rousseau Emile adlı eserinde eğitim üzerine görüşlerini ortaya koymuştur. "Yaratıcının elinden çıkan her şey mükemmeldir, ancak insanın elinde bozulur. İnsan ,doğanın dengesini bozar. Bir fidandan, başka bir ağacın meyvelerini elde etmek için çalışır. İklimleri, olayları, mevsimleri birbirine karıştırır. Kendi atının, kendi itin ve kölesinin başını gözünü kırar. Her şeyi alt üst eder, şeklini bozar. Çünkü şekilsizliği, düzensizliği sever. Hiç bir şey hatta insanı bile doğanın yaptığı şekliyle istemez. Bu nedenle onu ,bir binek atı gibi yetiştirmek, bahçesindeki bir ağaç gibi gözetmek gerekir."⁵⁷

Rousseau insanlar doğal durumda iken iyi olmasalar da daha içten ve daha açık bir yaşam sürerken toplum durumunda daha yapay bir yaşam sürmektedir. Rousseau insan doğası kendinden önceki filozoflar hobbes ve locke'un insan doğasından farklı olarak değişebilir durumdadır. Rousseau'ya göre doğa durumunda insanlar iç güdülerini hareket ederler ve yalnız bir yaşam sürerler. İnsanlar bir arada yaşarlar fakat toplum söz konusu değildir. Hobbes ve Locke'da farklı olarak Rousseau'nun doğa durumunda insanlar savaş değil barış durumundadırlar. Doğa durumunda eşitliği bozacak herhangi bir şey yoktur bu yüzden de eşitlik devam ettiği için insan özgürdür. İnsanlar başka insanlara bağımlı değil gibi görünse de aslında doğaya bağımlıdırlar. Rousseau'ya göre doğal insanı hayvandan ayıran iki özellikten bahseder. Bunlardan birincisi insanın özgür seçim yapabilmesidir. Hayvanlar doğa itaat ederken insanlar bu duruma boyun eğmezler. İkincisi ise gelişmesidir. İnsanlar zaman içinde gelişim gösterirken hayvanlar aynı kalır. Doğa durumu tam anlamıyla toplumsal duruma geçildiği zaman son bulmaktadır. İnsan ikinci doğa durumu diye adlandırılan evreyi tamamladıktan sonra yani doğal yapısını kaybedip toplumsal yapıya geçerken dört evreden geçmektedir. Bu evrelerden birincisi; doğa durumunda meydana gelen doğal afetler

⁵⁷Jean-Jecques Rousseau, **Emile**, Ankara, Kilit Yayınları, 2013 ,s. 20

gibi durumlarda insanlar bir araya gelmek zorunda kalırlar. Burada meydana gelen topluluk devamlı değildir. İkinci evrede bir araya gelen insanlar bir takım teknik işlere yönelirler. Barınaklar inşa ederler ve daha büyük topluluklar meydana getirirler. Bu evre ile birlikte insanlar bazı erdemler kazanmış olurlar. Üçüncü evrede madencilik ve tarım başlar Bu evre ile ilerleme kötü yönde olur çünkü toplumsal iş bölümü ortaya çıkmış ve doğal eşitsizlikler meydana gelmeye başlamıştır. Bu süreçte mülkiyet anlayışı da ortaya çıkar. Dördüncü evre ikinci doğa durumu diye adlandırdığımız evredir. Bu evrede mülk sahibi olanlar ve olmayanlar diye adlandırma yapılmıştır. Aralarında savaş durumu vardır ve toplumsal ilişkiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durumdan sonra artık insanlar toplumsal düzene doğru yani siyasal toplumun kurulmasında doğru yönelmişlerdir.

“ İnsanlar ilk masumiyetlerini korudukça doğanın sesinden başka bir rehber ihtiyacı duymamışlardır; kötü olmadıkları sürece iyi olmaya gerek görmemişlerdir; çünkü onlara sıkıntı veren kötülüklerin çoğu doğadan çok insanlardan gelir, öyle ki bir insan bir başkasına zarar vermeye kalkışmadan önce yardımseverlik ,iyilik neredeyse boş ve amaçsız bir ödevdi; ve şunu söylemek de mümkündür ki insana mutluluk veren erdem güzelliğini ve yararını sadece insanın sefaletlerinden alır. Ama bir zaman geldi ki mutluluk duygusu görelî oldu ve insanlar kendilerinin mutlu olup olmadıklarını başkaları aracılığıyla değerlendirmeye başladılar. Ve gene bir zaman geldi bireyin refahı herkesin yardımına bağlı oldu ve çıkarlar öylesine örtüştü ki, herkesin uymak zorunda bulunduğu ve başkalarının sırtından yaşamaya yönelik çabaları sınırlayan ortak bir engel oluşturma zorunluluğu doğdu.”⁵⁸

4.4.1. Toplum Sözleşmesi

“İnsan özgür doğar, oysa her yerde zincire vurulmuştur. Falan kimse kendini başkalarının efendisi sanır ama, böyle sanması, onlardan daha da köle olmasına engel değildir. Bu değişme nasıl olmuş? Bilmiyorum. Bunu yasallaştıran nedir? İşte bu soruya karşılık verebilirim sanıyorum. Sadece kaba gücü bu güçten çıkan sonucu düşünmüş olsaydım, şöyle derdim: Bir ulus boyum eğmeye zorlanır da boyun eğerse iyi eder; boyunduruğunu silkip atabilecek olur da atarsa daha iyi eder. Çünkü özgürlüğünü kendisinden hangi hakka dayanarak almışlarsa, yine o hakka dayanarak geri almasında, ya bu davranışı haklıdır ya da özgürlüğünün elinden alınması haksızdı. Ama toplum

⁵⁸ Jean-Jacques Rousseau, **Siyasal Fragmanlar**, İstanbul, Say Yayınları, 2008, s.36

düzeni bütün öbür hakların temeli olan kutsal bir haktır: Bununla birlikte, hiç de doğadan gelme değildir, sözleşmelere dayanmaktadır. İş, bu sözleşmelerin neler olduğunu bilmektir. Bu soruna gelmeden önce, demin söylediklerini ispatlamalıyım.”⁵⁹

Rousseau toplum sözleşmesi kuramı ile içinde bulunduğu siyasal düzenin aksine olması gereken siyasal düzenden bahsetmektedir. Ona göre olgular hukukun hizmetinde olmalıdır ve bu ancak toplum sözleşme ile sağlanabilmektedir. Doğa durumunda toplumsal düzene geçişte insanlar birlik içerisinde hareket etmelidir. Fakat bu iş birliğinde insanların zarar görmemesi gerekmektedir. Bu ancak Toplum Sözleşmesi ile sağlanabilir. Toplum sözleşmesi ile tüm insanlar aynı haklara sahip oldukları için herhangi bir üstünlükten söz edilemez. Rousseau’ya göre birey yurttaş ve uyruk olarak iki şekilde ele alınır. “Egemen otoriteye katılan yurttaş, gerçekte, canlı kanlı bir varlık değildir; salt bilinç ve salt vicdan olup kendi içinde aklın öğrettiklerini dinleyen soyut bir insandır. Buna karşılık, Rousseau’nun zaman zaman ‘insan, özel insan ya da özel kişi’ olarak adlandırdığı uyruk, kendine özgü iradesi, dolayısıyla kişisel çıkarı olan somut insandır.”⁶⁰Rousseau bunun dışında halkı da iki şekilde ele almaktadır. Bunlardan birincisi yurttaşların oluşturduğu ikincisi de uyruklardan oluşan halktır. Toplum sözleşme ile oluşan topluluk insanların kendi iradesi ile oluşturduğu toplumdur. Toplum sözleşmesi oluşturulurken oy birliği esası ile oluşturulmuştur. Aynı şekilde sözleşme bozulurken de oy birliğine ihtiyaç vardır. Sözleşme o an yaşayan insanların yükümlülüğündedir. Fakat sonradan gelen kuşaklarda bu yapılan sözleşmeye uyarlar. Bu şekilde de sözleşmenin devamlılığı sağlanır. Sözleşme ile insan can ve mal güvenliğini sağlamış olur. Doğal özgür ve toplumsal köle insandan ilerleyerek toplumsal özgür insan kavramına ulaşılır. Bu insan toplumsal yaşamın vazgeçilmez parçasıdır. Rousseau’nun ele aldığı bir kavram ise genel iradedir. Genel irade insanların kendi çıkarlarının dışında başkalarının da çıkarını düşündüğü irade biçimidir. İnsanlar buradan yola çıkarak herkesin yararını sağlayacak düzeni toplum sözleşmesi ile oluşturabilmektedir. Rousseau’ya göre toplumda egemenliğin olması gerekir ve bu egemenlikte yurttaşların bütünüdür. Bahsedilen egemenliğin bazı ilkeleri vardır. Özgürlük devredilmediği gibi egemenlikte devredilmez. Egemenlik genel irade ile oluştuğu için temsil edilemez. Egemenlik mutlak ve doğrudur. Burada bahsedilen mutlaklık ayrıca egemenliğin sınırsız olduğu anlamında gelmektedir. Rousseau doğa

⁵⁹ Jean-Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, İstanbul, Türkiye İş Banlası Yayınları, 2013, s.4

⁶⁰ Mehmet Ali, Ağaoğulları, **Batı’da siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s.581

durumundaki özgürlüğü başıbozukluk ya da bağımsızlık gibi kavramlarla ifade ederken toplumsal yaşama geçilmesiyle bu özgürlüğün işlevini yitirdiğini söyler. Çünkü toplumsal ilişki içine giren insanlar doğal özgürlükleri ile hareket ederek birbirleri ile çatışmalar fakat birbirlerinden vazgeçemeyecek kadar da bağımlı hale gelirler. Rousseau burada doğal özgürlüğün karşısına gerçek özgürlük olarak gördüğü toplumsal özgürlüğü koyar. İnsanlar genel iradesini kullanarak toplum sözleşmesi yapar ve genel iradenin ortaya koyduğu yasalara bağlılık sağlar. Bununla birlikte toplum içindeki insanın yeniden özgür olması sağlanır.

Aydınlanma felsefesine girişte ilk olarak Thomas Hobbes'un felsefesi ile başlayıp daha sonra John Locke felsefesi ile devam ettikten sonra Fransa'da da etkileri görülmüştür. Bu akımın etkisi ile genel düşünce Tanrı evreni yaratmış ve daha sonra insanların eline bıraktığı yöndedir. Bu çağdan önceki anlayışa yani orta çağ anlayışına göre dini düşüncelerin aksine akılcılık anlayışı mevcuttur. İnsanlar deist ve ateist anlayışa sahip olup din ilerlemenin önünde engel olarak kabul edilmiştir. Yeni akım olan akılcılık akımı ile her şey akıl süzgecinden geçirilip açıklanırken din bile nu ayrılmaya dahil olmuştur. Akıl tüm insanlarda aynı olup eğitim ve şartlar aynı olduğu sürece evrensel bir anlayışa sahip olunabilir. Bu akımın siyasi yansımaları olarak

Aydınlanma filozoflarına genel olarak baktığımızda toplumsal düzene geçiş aşamaları görünmektedir. Doğa durumundan başlayarak insanların can ve mal güvenliğini kontrol altına alma ve toplumsal düzeni sağlama yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır. Hobbes doğa durumunda insanların bencil davranışlarda bulunarak kendini güvence altına almak ister ve diğer insanlarla mücadele içine girebilir. Hobbes insanların bu savaş durumundan ayrılmak için devlete geçişi ortak bir ahit ile gerçekleştirdiklerini ve bu sayede tek bir güç yerine güçlerini birleştirdikleri devlete ulaştıklarını belirtir. Locke doğa durumunda insanlar eşit haklara ve özgürlüklere sahip iken savaş durumunda ise insanlar diğer kişileri engelleyerek özgürlüklerini ortadan kaldırmaktadır. Rousseau da ise doğa durumunda ise insanlar barış halindedir ve eşitliği bozacak herhangi bir şey yoktur. İnsanlar birbirlerine bağımlı değil doğa bağımlıdırlar. Fakat Locke Ve Rousseau'da da mülkiyet anlayışı ortaya çıkınca kaos ortamı oluşmaya başlamıştır. Bu durum ancak bir sözleşme ile ortadan kaldırılabilmektedir.

SONUÇ

Antik Çağdan Aydınlanmaya Siyasal Otorite Problemi adlı tez çalışmamda ilk bölümden yola çıkarak siyasal yapının oluşturulmasında otorite, devlet ve iktidar kavramlarının önemli olduğu ve belki de devleti devlet yapan etmenlerin sıralamasında başta olduğunu söyleyebiliriz. Siyasal Otorite organlarından bahsettikten sonra İkinci bölümde Antik Çağ Siyasal yapılanmasının temelinde yer alan faktörlerin neler olduğunu bunların dönem filozoflarının düşüncelerine yansımalarını ortaya koymuş oldum. Aslında burada ön plana çıkan Siyasal Otoritenin topluma etkileri açıklanmış oldu. Örneğin Sparta ve Atina yapılanmasının devlet ve onlardan türeyen toplum, sosyal yaşam ve ekonomik yaşam gibi anlayışlar göz önüne alındı. Dönemin hatta Felsefe Tarihinin de önemli filozoflarından Platon'un Otorite ve devlet anlayışından yola çıkarak siyaset felsefesine yaklaşımı ve aynı zamanda genel felsefesinin ayrıntılarına değinildi. Yine dönemin diğer filozofu Aristoteles'in siyasal otorite kavramına yaklaşımları açıklandı. Bu bölümün genel değerlendirilmesine bakılacak olursa; Siyasal otoritenin ve toplum oluşmasını sebepleri ile filozofa göre farklı olsa da yönetim anlayışında şehir devletlerinin yani Polis'lerin uygun yönetim olduğu ortaya çıkmaktadır. Üçüncü bölümde artık din temelli filozof ve Otorite anlayışları oluşmaya başlamıştır. Dönemin Hristiyan filozoflarından Augustinus Tanrı devlet anlayışını; Dönemin İslam felsefesi filozoflarından Farabi'nin görüşlerini ele aldım. Augustinus ve Farabi'nin otorite anlayışında ikili anlayış vardır. Yani Augustinus bu ayrımı Yeryüzü ve Tanrı devleti olarak yaparken; Farabi Erdemli ve Erdemsiz şehir olarak yapmaktadır. Buradaki ayırmda Augustinus'un Tanrı Devletinin temsilcisi Kilise olurken Farabi'de Erdemli şehrin yönetici peygamber olmalıdır diye açıklanır. Sonuç olarak bu dönem düşüncesinde Otorite ve yönetim Tanrı kurallarına göre oluşturulmuş ve Dinsel bir yapılanma göz önüne serilmiştir. Bazı açıdan bakıldığında düşünce özgürlüğünün ve bilimsel gelişmelerin kısıtlandığı karanlık bazı açıdan bakıldığında ise özgürlük anlayışının Hümanizmin ve bilimsel olarak üstün noktaya gelinen Orta Çağ anlayışından sonra yeni yöntem anlayışı ile Machavelli'nin ortaya çıkmıştır. İçerisinde bulunduğu devlet yani İtalya yönetimi parçalar halinde bulunan bir devlet anlayışı mevcut idi. Ona göre siyasal Otoriteyi oluşturacak ve sağlamlaştıracak anlayış tek bir kişinin yönetici olduğu Monarşi yönetimidir. Yönetici erdemli davranmalı ama gerektiğin de devletin çıkarları doğrultusunda erdemli davranıştan uzaklaşabilmelidir. Bu filozof ile Tanrı ve din etkisinden tamamen uzaklaşmış ve yeni bir dönemin

kapıları aralanmaya başlamıştır. Aydınlanma diye adlandırdığımız felsefeye geçiş ile Thomas Hobbes, Deneyimi felsefesinin temelini alan İngiliz aydınlanmasının temsilcisi John Locke ve Fransız Aydınlanmasının temsilcisi olan Montesquieu'nun yönetim anlayışları ön plana çıkmıştır. Thomas Hobbes, John Locke Toplumsal Sözleşme ve günümüz kuvvetler ayrılığı prensibinin temelini atmış ve insanların doğa durumunda özgür biçimde yaşadığından bahsetmektedir. Montesquieu ise önemli eseri Yasaların ruhu adlı eserinde üç yönetim tarzını açıklamış ve hangi toplum hangi yönetim anlayışının uygun olduğunu belirtmiştir. Çalışmadaki son filozof olan Rousseau'nun Toplumsal Sözleşmesinin ayrıntılarına değinerek insanların doğa durumunda mutlu iken; uygar yönetim anlayışları ile insanların taleplerinin artması sonucunda farklı sınıflar oluşmuştur. Bundan sonra insanlar maddi ve manevi birikimlerin güvence altına almak içinde yönetici gücün olması için sözleşme yapmışlardır. Sonuç olarak ilk Çağdan Aydınlanmaya kadar otorite kavramının yansıması olan siyaset felsefesini tarihsel süreçte ele aldım. İlk çağdaki doğrudan demokrasi anlayışının yanı sıra Platonun iş bölümü anlayışına da dahil olmak üzere toplumsallaşma çabalarından başlayarak Orta Çağdaki yönetimin kaynağının ne olduğunu belirlemeyi ele aldım. Orta Çağda devletin kaynağı Tanrı mıdır yoksa beşeri bir yönetici midir? sorusundan yola çıkarak Machavelli'nin yeni yönetim anlayışına yol aldım. Aydınlanma ile birlikte artık eski düşüncelerin yanı sıra aklın ve deneyimin ön plana çıktığı devlet anlayışı olan John Locke anlayışını ve Montesquieu'nun otoritenin kaynağının farklı olabileceğini belirttiği farklı yönetim anlayışlarına ulaşarak genel tabloyu oluşturmuş oldum. Aydınlanma ile birlikte aslında yönetimin kaynağı ve otorite anlayışı önceki dönemlerden farklı olarak aklın ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Son olarak Rousseau'nun siyaset felsefesinde önemli bir yeri olan kuramı toplum sözleşmesini tezin tamamlayıcı niteliği olarak ele aldım. Sonuç olarak otorite problemi her daim devam etse de dönemlerin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve dini anlayışlarından etkilenerek şekillenmiştir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali, KÖKER, Levent, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, Ankara

İmge Yayınları, 2011.

Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Batı'da Siyasal Düşünceler*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.

Akın, İlhan F., *Devlet Doktrinleri*, İstanbul, Beta Yayınları, 2013.

Althusser, Louis, *Montesqueieu*, İstanbul, İthaki, 2005.

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Saffet Babür, ,Ankara, BilgeSu, 2009.

Aristoteles, *Atinalıların Devleti*, Ari Çokona, , İstanbul, Türkiye İş Bankası,2018.

Aristoteles, *Oluş ve Bozuluş*, Y.Gurur Sev,İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2019.

Aristoteles, *Politika*, Mete Tunçay, , İstanbul, Remzi Kitabevi, 2010.

Aristoteles, *Ruh Üzerine*, Zeki Özcan, Ankara, Birleşik, 2011.

Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, İstanbul,İstanbul Bilgi Ün. Yayınları, 2010.

Augustinus, *İstencin Özgür tercihi Üzerine*, Metin Topuz, İstanbul, Say,2015.

Augustinus, *İtaraflar*, Çiğdem Dürüşken, İstanbul,Kabalcı, 2010.

Baykan,Rahmi, *Aydınlanma Üzerine Bir Derkenar*, Ankara, Bilge Su, 2009.

Bolay, Süleyman Hayri, *Felsefe Doktrinleri Ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara,

Nobel Yayınları, 2009.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları , 2010.

Cevizci, Ahmet, *Felsefenin Kısa Tarihi*, İstanbul, Say Yayınları,2012.

Cevizci, Ahmet, On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi, Bursa, Asa Yayınları,2007.

Cevizci, Ahmet, *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*, Bursa, Asa Yayınları,2008.

Çilingir, Lokman, Yıldız, Mustafa, Aydın, Hasan, *Felsefi Bir Sorun Olarak Siyaset*, Ankara ,Elis Yayınları, 2016.

Çilingir, Lokman, *Farabi ve İbn Haldun'da Siyaset*, Ankara, Araştırma Yayınları, 2009.

Çüçen, A. Kadir, *Felsefeye Giriş*, Bursa, Asa Yayınları, , 2008.

Farabi, *İdeal Devlet*, Ahmet Arslan, İstanbul, Divan Kitap, 2011.

Farabi, *İlimlerin Sayımı*, Ahmet Arslan, Ankara, Divan Kitap, 2011.

Farabi, *Mutluluğun Kazanılması*, Ahmet Arslan, İstanbul, Türkiye İş Bankası, 2018.

Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, Remzi Yayınları, 2010.

Heywood, Andrew, *Siyaset Teorisine Giriş*, Hızır Murat Köse, İstanbul, Küre Yayınları, 2012.

Heywood, Andrew, *Siyasi İdeolojiler*, Levent Köker, Ankara, Liberte, 2014.

Hobbes,Thomas, *Leviathan*, Semih Lim, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012

Küçükalp; Derda, *Siyaset Felsefesi*, Say yayınları ,İstanbul, 2011.

Locke, John, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Vehbi Hacıkadıroğlu, İstanbul, Kabalıcı, 2004.

Locke, John, *Kelimelerin Suistimali*, Büşra Erdurucan, İstanbul, Tefrika Yayınları, 2018.

Locke, John,*Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, Fahri Bakırcı,Ankara, Ebabil Yayınları, 2012.

Machiavelli, *Hükümdar*, Ayşe Çavdar, Gaye Demircioğlu, İstanbul, Dergah yayınları, 2010.

Ökten, Kaan H, *Aristoteles*, İstanbul, Say Yayınları, 2011.

Platon, *Devlet*, Sebahattin Eyüpoğlu, M. Ali Cımcöz, İstanbul, Türkiye İş Bankası, 2005.

Platon, *Menon*, Furkan Akderin, İstanbul, Say yayınları, 2012.

Platon, *Protagoras*, Nurettin Şazi Kösemihal, İstanbul, Sosyal Yayınları, 2001.

Platon, *Sokratesin Savunması*, Erdal Çakıcıoğlu, İstanbul, Akvaryum yayınevi, 2015.

Platon, *Yasalar*, Candan Şentuna, Saffet Babür, İstanbul, Kabalcı, 2007.

Ross, David, *Aristoteles*, Ahmet Arslan, Kabalcı, İstanbul 2011.

Rousseau, Jean-Jaques, *Emile*, Mehmet Baştürk, Ankara, Kilit Yayınları, 2013.

Rousseau, Jean-Jaques, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Rasih Nuri İleri, İstanbul, Say, 2018.

Rousseau, Jean-Jaques, *Siyasal Fragmanlar*, İsmail Yerguz, İstanbul, Say, 2008.

Rousseau, Jean-Jaques, *Toplum Sözleşmesi*, Vedat Günyol, İstanbul, Türkiye İş Bankası, 2013.

Ruby, Christian, *Siyaset Felsefesine Giriş*, Aziz Ufuk Kılıç, İstanbul, İletişim, 2016.

Şentuna, Eylül, *"A STUDY ON DIKAOSUNE AND EUDAIMONIA IN PLATO'S REPUBLIC"*,

Orta Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2012.

Tanay, Atasoy, *"THE WILL OF THE SOVEREIGN AND CONTRACT IN THOMAS*

HOBBS AND JOHN LOCKE", Orta Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi 2018.

Tannebaum, Donald, G.SCHULTZ, David; ***Siyasi Düşünce Tarihi***, Ankara,

Liberte Yayınları, ,2013.

Timuçin, ALİ, ***John Locke'un Siyaset Anlayışı***, İSTANBUL, Bulut Yayınları, 2006.

Tubbs, Nİgel, ***Batı Felsefesi Tarihi***, Doğan Barış Kılınç, Ankara, Doğu Batı yayınları, 2017.

Tunçel, Ahu; Gülenç, Kurtul, ***Siyaset Felsefesi Tarihi***, Ankara, Doğubatı, 2017.

Türkçe Sözlük, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Zarakolu,Cihan Deniz,***Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi***,Belge Yayınları,2013

Zelyüt, Solmaz, ***Dört Adalı***, Doğubatı, Ankara, 2012.